

KONYA

İÇİNDEKİLER

Konya vilâyetindeki Hitit abide'leri	Naci Fikret Baştak
Anadolu Selçukîleri [İbni Bibi'den tercüme]	H. Fehmi Turgal
Şikâri tarihi	
Timur'un Anadolu hareketleri	H. Fehmi Turgal
Konya'da Düğünler	Abdülkadir Erdoğan
Karaman'da Emir Musa Medresesi	Dr. Azmi Avçoğlu
Konya ve çevresinde jeolojik teşekküller	Dr. H. Dünner
Mareşal Moltke'nin Şark hatıratından Konya'ya ait satırlar	M. Mes'ud Koman
Konya'da Tursun Oğlu Camii	M. Ferit Uğur
Husbe ve İhtisab	Konya
Konya ile ilgili iki eser	Konya

Halkevi tarafından aydabir çıkarılır

Konya'da Selçuk Sarayı

KONYA

Halkevi Tarafından Ayda bir Çıkarılır.

K O N Y A

[*Neolitik devirde Konya .— Hitit medeniyeti ve Konya .— Frikya medeniyeti ve Konya .— Yunanlılar ve Romalılar zamanında Konya .— Selçuklular zamanında Konya*]

NACİ FİKRET BAŞTAK

II.

HİTİT MEDENİYETİ

IV.

Konya vilâyetindeki Hitit abideleri ve Hititlerin dinleri

IV.

Konya vilâyetindeki Hitit abidelerinin bulunduğu sahaya bir bakış

Garstang : (The land of the Hittites) isimli eserinde İvriz Abidesi bahsinde şunları söylüyor :

« Orada bu suretle terafuk eden üç kısa kitabe vardır. Mabudun yüzünün karşısında nakrolunmuş olan kitabenin birinci satırında Profesör Sayce ve Jensen Sandes ismini buluyorlar. (Aşağıda W gibi ortasından ikiye ayrılmış beyzî şeklindeki işaret ülûhiyete delâlet ediyor). Kralın arkasındaki kitabenin birbiri üzerine kapanmış gibi

görünen birinci ve ikinci satırlarının altındaki satırda evvelce (Bor) ve (Bulgar Madeni) kitabelerinde görülmüş olduğu veçhile, aynı ismi (Ayminyas şeklinde okuyarak) buluyoruz. Bu nokta Boğaz Köydeki merkezî hâkimiyetleri, görüldüğü gibi çok uzun olmayan Hitit kavminin tarihi noktai nazarından haizi ehemmiyettir. Zira, eğer (Sakya Gözü) nünkilere tarzı imal itibarile olan sıkı müşabehet nazarı itibare alınırsa, bu âsarı heykeltıraşının

tarihi, İsa'dan evvel onuncu yahut dokuzuncu asırlara vazolunabilir. Öyle görünüyor ki Payitahtı, ağılebi ihtimalle göre, Tyana olan «Daha Büyük Kilikya» devleti, İsa'dan evvel birinci binin başlangıcında, en galip ve zinfuz Hitit Devleti olarak Kızıl Irmak münhanisi içindeki (Hatti) Devletinin yerini tutmuştur. Abidenin ifade ettiği dinî sembolizme dikkatle baktığımızda bu nokta çok daha ziyade muhtemel görünür. Profesör Ramsay'ın gösterdiği veçhile, kendi çapa ve sapanıyla çalışarak kurak bir çölü ıslah eden ve onu feyyaz ve bereketli bir hale getiren adalî vücutlu Köylü Mabut timsali bizde Hercule fikrini uyandırıyor. Ve bunun, o hıttanın en büyük Mabudu tanınmış olduğu da Rumlar tarafından Ereğliye verilen Herakleia isminden aşikâr bir surette anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Profesör Frazer de İvriz Mabudunda görülene âlâmetlerin Tarsus(Sandon) in da bulunduğunu şüpheden azade bir hale getiriyor. İmdi (Sandon) in ilk numunesini, Boğaz Köy'ün leykeller dehlizinde resmedilmiş olan millî (Oğul - Mabud) [Daha sonraları Attis] te buluruz, ve bu yolda hemen şimdiden, araya girmiş olan Kilikya mitolojisi ile, daha eski Hitit esâtirine ulaşmış oluyoruz.

Tarsus'da Sandon ve Bâal:

Frazer [Adonis] isimli eserinde (Sandon ve Bâal) hakkında şu izahatı vermektedir :

«Boğaz Köydeki âsarı heykeltraşı meyanında «İlâhî Oğul» tesmiye olunmuş olan şahsiyet; Tarsus'ta odun yığını üzerinde görülen Mabut Sandon'un aynidir. Her iki şahsiyette de kıyafet, âlâmetler, vaziyet yekdiğerine müşa-

bihtir. Her ikisi de kısa bir tünik giyinmiş, başında yüksek ve sivri uçlu bir külâh ve yanında bir kılıç, elinde iki ağızlı bir balta ve ayakları altında bir arslan, yahut bir pars bulunan bir insan gösterirler. Binaenaleyh eğer onu Boğaz Köydeki «İlâhî Oğul» ile birleştirmekte haklı bulunuyorsa, Sandon ismi altında onun Tarsus'ta da aynı evsaf ve hasaise malik olduğu farz ve tahmin olunabilir. Bu faraziye, Yunanlıların Sandon'a verdikleri Hercule unvanı ile mükemmel surette tevafuk etmektedir. Zira Hercule mabutların zikudret pederi olan (Zeus) Zevs'in oğlu idi. Bundan başka, Tarsus'un Bâal'i, elinde tuttuğu üzüm salkımı ve buğday ile Zevs'e benzetilmişti. İmdi öyle görünüyor ki Tarsus'ta ve Boğaz Köy'de bir çift Mabut: Bir İlâhî Peder ile bir İlâhî Oğul var idi ki Yunanlılar bunları mütekebilen ve mütenazıran kendi Zevs ve Hercule'lerle birleştirmişlerdi. Eğer Tarsus'un Bâalî, âlâmetlerinin aşikâr bir surette tazammun ettiği veçhile, bir feyz ve bereket mabudu idi ise onun Zevs ile birleştirilmesi pek tabîî idi. Çünkü Yunanlıların itikadınca o Zevs idi ki semadan feyzü bereket verici yağmurları gönderiyordu. Ve Sandon'un Hercule'le birleştirilmesi aynı suretle tabîî olurdu, çünkü arslan ve odun yığını üzerinde vefat her ikisinde müşterek hususat idi. İmdi netice şudur ki o «İlâhî Oğul», «Arslan - Mabut» olup Tarsus'ta, ve belki de Boğaz Köyde, mücessem suret halinde veyahut kendisini temsil eden bir şahsı beşerî ile ihrak edilmişti. Samî kavimlerdeki buna mümasil vak'alar tahattur edilince : Mabudun oğlu rolünü oynayan kurbanın, sıkı kaideye riayet edildiği takdirde, kralın oğlu olması

icap ederdi; fakat hiç şüphe yoktur ki bilâhare mücessem bir suret, insanın yerine kaim olmuştur.

Sandon:

Şuna muhakkak nazarıyla bakılabilir ki, ellerinde tuttuğu üzümler ve buğday ile, (İvriz) in mabudu aynı timsalleri taşıyan Tarsus'un Bâalî ile birdir. Fakat bunun ismi ne idi ? Yunanlılar onu galiba Hercule tesmiye etmişlerdir. Hiç olmazsa, Bizanslılar devrinde, civardaki Cybistra şehri Héraclea ismini almıştır. Öyle zannolunur ki bununla Hercule'ün, o mahallin başlıca mabudu addedildiği gösterilmek istenmiştir. Bununla beraber İvrizdeki suretlerin üslûp ve kıyafeti mabudun şarklı olduğunu aşikâr bir surette isbat etmektedir. Eğer bu zan bazı delâile lüzum gösteriyorsa onları suretlerin yanında kayanın üzerine narkolunmuş olan kitabeler vermiştir, zira bu kitabeler, Hititçe olmak üzere tanınmış olan hususî bir hiyeroglif sistemile tertip olunmuşlardır. İmdi bundan istintaç olunur ki Tarsus ve İvrizde kendisine tapılmış olan Mabut Hititlerin Mabudu idi ki eski ve az tanınmış olan bu kavim Küçük Asya'nın ortasını işgal ve hususî bir yazı sistemi icad etmiş ve Frattan Ege'ye kadar olan sahada, tarihin bir devrinde, hâkimiyetlerini olmasa bile, nüfuzlarını yaymışlardır. Bu cesur dağlılar Büyük Orta Asya yaylasının bir temadisi olan ve iklimi yazın en yakıcı sıcağı ile kışın en içe işleyici soğuğu arasında gezinen dahilin yüksek ve susuz yaylalarından aşağıya indikleri ve dağ geçitlerini aşarak çok eski bir tarihte kendi kendilerine Suriye ve Kilikya'nın zengin, alçak arazisinde yerleştikleri zannolunmaktadır. Bunların dilleri ve ırkları el'an

münakaşa altındadır. Yalnız büyük bir ekseriyeti âranın ilânına göre ne biri, ne de öbürü Samî değildir. İvriz'deki mabudun div endam suretine terfîk edilmiş olan kitabede, iki âlim (*) Sandon yahut Sanda ismini okuduklarını iddia etmişlerdir. Ve her ne olursa olsun, Sandon, Sandan yahut Sandes'in Kapadokya ve Kilikyadaki feyz ve bereket mabudunun ismi olması lâzımgeldiği hakkında başka sebepler vardır. Yukarıda gördüğümüz veçhile, filhakika, Yunanlıların İvriz Mabudunun Hercule ile birleştirdikleri zannolunmakta ve Kapadokya ve Kilikyada Hercule'ün bir ismi Sandon yahut Sandes olduğu ayrıca bildirilmektedir. Ve şehrin ahali tarafından senede bir defa yahut hiç olmazsa devrî bayramlarda onun şerefine muhteşem bir odun yığını vücuda getirerek bu tesisin hatırası yad ve tebcil ediliyordu. Şüphesiz, bu bayramda, Melcarth'ın bayramında olduğu veçhile, Mabut, mücessem suret halinde, kendi odun yığını üzerinde ihrak ediliyordu; zira Tarsus'un sikkeleri, çok defa dal ve çiçeklerle müzeyyen bir mihrap=autel yahut bir temel üzerine istinat eden mahrutî bir abide şeklinde odun yığını ile onun ortasında bizzat Sandan'ın suretini arzederlerdi, öbür taraftan odun yığınının tepesi üzerine konmuş kanatları açık bir kartal itikat edildiğine göre, sanki, ateş ve duman içindeki direğe merbut olarak yanan mabudun ruhunu semaya götürmeğe hazırlanmış gibi bir vaziyette bulunuyordu. Buna mümasil adet başka yerde de vardı, Roma İmparatorlarından biri tahtında kendisine halef olacak bir oğul bırakarak öldüğü zaman müteveffanın balmumun-

(*) - Sayce ve Jensen

dan bir sureti mücessemesi yapılır ve bu, murabba bir odun kaide üzerine mevzu ehram şeklinde cesim bir odun yığını üzerinde yakılırdı. Ve sonra çok alavlı olan yığının üstünden, vefat etmiş ve te'lih edilmiş olan İmparatorun ruhunu semaya götürmesi maksadıyla, bir kartal salıverilirdi. Romalılar, ihtimaldir ki, Romalılara mahsus sadelikten ziyade şarka mahsus müdaheneyi hatırlatan bu muhteşem adeti şarktan almış olmalıdırlar.

Tarsus'a ait meskûkât üzerine tasvir edilmiş gördüğümüz Sandon yahut Hercule Asyalı bir Mabut olup bir arslan üzerinde durmaktadır. İşte bu suretledir ki o bazan odun yığını üzerinde, bazan da ondan ayrı ve müstakil bir sûret olarak tasvir edilmiştir. Bu tasvirlerle nazaran, Mabud'un şekli ve alâmetleri hakkında oldukça sahih bir fikir edinebiliriz. Bu resimler onu, boynuzlu ve çok defa kanatlı bir arslan üzerinde duran sakallı bir insan şeklinde gösterirler. Başında yüksek ve sivri uçlu bir serpuş yahut taç ve sırtında bazan uzun bir manto, bazan da kısa bir tünik vardır. Hiç olmazsa bir sikke üzerinde ayaklarında kulaklı yüksek çizmeler bulunmuştur. Yanına yahut ta omuzuna talik edilmiş bir kılıç, bir yay, ve bir tirkeş, bazan bunlardan yalnız biri, bazan ikisi vardır. Yukarıya kalkmış olan sağ elile, bazan bir çiçek tuttuğu görülür. Sol elde iki ağızlı bir balta, bazan da ona ilâveten yahut yalnız bir çelenk tutmaktadır. Şu kadar var ki ağızlı balta Sandon'un daimî alâmetlerinden biridir.

Konya vilâyetindeki Hitit abideleri unvanı umumîsi altında (Eflâton Pınarı), (Fasıllar), (Karadağ), (Kızıldağ),

(Karacadağ), (Niğde), (Andaval), (Bor), (Bulgar madeni) ve (İvriz) abidelerini mutalea ettik. Ve gördük ki bunların hepsi de dinî abidelerdir. Fakat, öteye beriye dağılmış ve serpilmiş bir halde bulunan bu abidelerin ifade ettikleri dinî manaları temamlı ve bihakkın anlıyabilmek ve Hititlerin dinlerinin heyeti mecmuası hakkında bir fikir edinebilmek için Hitit abidelerinin en toplu ve tam bir halde bulundukları Boğaz Köyü asarı heykeltıraşisine atfı nazar etmek zaruridir. Meselâ gerek Eflâton Pınarı ve gerek Fasıllar kabartmalarını mutalea ederken bunlarla Boğaz Köyü'nküler arasında mukayeseler yapmış ve bunların da onların bir tekrarından başka bir şey olmadıklarını görmüştük. Şu halde Konya vilâyetindeki Hitit abidelerinin manalarını bihakkın kavrayabilmemize medar olmak üzere Boğaz Köyü abidelerini muhtasarca gözden geçireceğiz.

Boğaz Köydeki Hitit Mabutları :

Kapadokyanın şimali garbîsindeki Boğaz Köyde, kaya üzerine nakredilmiş olan ve Hitit asarı heykeltıraşisinden ibaret bulunan meşhur zümrede bir mabut gösterilmiştir ki bunun şekil ve sureti hemen tamamı temamlı İvriz ve Kilikyadaki Sandon'un aynıdır. Boğaz Köy, dar, derin ve şayanı temaşa bir boğazın medhalinde bulunur, bu boğaz kır renkli kireç taşlarından müteşekkil yalçın dağlarla çerçeveselenmiş vahşî bir yaylaya açılır. Evler tepelerin alt yamaçları üzerine ve boğazdan kaynıyan bir çayın yakınına bina edilmişlerdir ki bu çay, adi yürüyüşle takriben on saat garpta

bulunan Kızıl Irmağa dökülür. Şimdiki köyün doğrudan doğruya alt tarafında eski zamanda ehemmiyetli bir şehir bulunuyor ve kalın duvarlarla müdafaa olunuyordu. Bu şehir, uçurumun gayri muntazam ve arızalı olan zemini üzerinde kâin ve yüksek uçurumlara hâkim iki istihkâmın himayesinde bulunuyordu. Üç buçuk metre ve daha fazla irtifaa malik olan duvarlar halâ bir çok yerlerde yükselmektedir. Bunların kalınlıkları 4,27 metre olup haricen ve dahilen cesim taş kütlelerinden müteşekkil bir kaplama ile mestur olup bunların arası molozlarla doldurulmuştur. Sur, haricen 30 metre fasıllarla ileriye doğru çıkmış burçlar yahut kemerli payandalarla takviye edilmiş olup bunların askerî müdafaadan ziyade mimarî istinatgâhlar olduğu görülmektedir. Duvarın inşasındaki üslûp, hemen müvazi sıralar halinde birbiri üzerine mevzu cesim taşlarla, Mycènes = Miken'in duvarlarını hatırlatmakta ve zaten her ikisi de hemen aynı bir devre ait bulunmaktadır; ve Mycènes'in meşhur Arslanlar Kapısının bir naziri de Boğaz Köyü'nün cenubî kapısıdır ki, bunun da, onun gibi, her iki yanında taştan div endam iki arslan bulunmakta ve bunların en iyi Hitit üslûbu heykeltıraşisi ile vücudunda getirildiği görülmektedir. Yüksek kabartma halindeki bir muharip, yahut bir amazon sureti şark kapısının dahilî cidarını tezyin etmektedir. Hali hazırda mevkiin en büyük kısmını çalılar ve bodurlaşmış meşelerden müteşekkil kesif nebatat örtmüştür. Gayet cesim taş kütleleriyle inşa edilmiş pek geniş bir mabet yahut bir sarayın harabeleri, duvarların içinde, mevkii etraftaki menazıra hâkim bir terasa iş-

gal eyliyor. Muhiti dairesi 8 kilometreye varan bu büyük şehir Hititlerin payitahtı olan Hattus şehri olup Frikyalılar ve Lidyalılar zamanında ismi Ptéria idi. Ve Lidya kralı Grésus, İran hükümdarı Kurus ile olan bir muharebesinde bunu zapt ile yağma ve tahrip etmişti. Burası, Frikyalılar = Phrygiens in Avrupadan Asyaya geçerek Kızıl Irmağın garbında rakip bir devlet teşkil etmelerinden evvel kuvvetli bir İmparatorluğun : Hatti Devletinin Payitahtı idi. Sarp ve arızalı bir çığır, Boğaz Köyden onun iki buçuk kilometre şarkındaki bir tepe üzerinde yükselen, «Yazılı Kaya» Sanktuerine sevkeder. Orada, kır renkli kilsî yarlar meyanında, tabiat hemen müstakil şeklinde, boş ve bütün şedaidi hava-yeye maruz bir zemin hazırlamıştır. Üç kenarı üzerinde yükselen kayalar duvar vazifesini görmektedir. Küçük dıhlardan biri açık olup daha uzaktaki dağların dik sathı mailleri üzerine nazareti vardır : Bu lâtif levha, dağ kütlelerinden müteşekkil bir çerçeve ile muhattır. Divanhanenin uzunluğu takriben otuz metredir. Genişliği yedi buçuktan, on beş metreye kadar tehavvül eder. Hemen dümdüz bir çayırılık, döşeme yerini tutmaktadır. İç tarafa döndüğünde, sağda, kayada açılmış bir fetha vardır ki burası daha küçük olan diğer bir divanhaneye sevkeder, bu ikinci bir nevi dehliz olup en tenha Sanktuer yahut Kudsülakdas olduğu anlaşılmaktadır; burası romantik bir yerdir, burada, kayaların derin gölgeleri, ceviz ağaçlarının parlak yaprakları ve başın üzerind egörülen semanın ve bulutların manzarasile hafiflemektedir. Bu iki divanhaneye duvar hizmetini gören kayaların üzerine

meşhur kabartmalar nakrolunmuştur. Birinci sanktülerde bu kabartmalar, iki alay gösteriyor ki bunlar divanhane-nin boyunca, birbiri ardınca dizilmişler ve dahilî ucun daha kısa duvarı üze-rinde yekdiğerine karşı yürümekte bu-lunmuşlardır.

Sondaki duvarın üzerindeki suret-ler, ekseriyet üzere evsafı mümeyyizeyi haiz Hitit kostümünü lâbis erkeklerdir: Yüksek külâh, burnu kıvrık kunduralar, belde kemerler sıkılmış ve etekleri dizlerde kalmış gömlek. Sağdaki du-varın üzerinde bir takım kadınlar var-dır ki bunların başlarındaki yüksek külâhlar mahrutî olmayıp üstüvânîdir, kenarları mazgallıdır ve üst taraftaki maktaları murabbadır; şakulî kıvrım-ları olan uzun entarileri topuklara kadar inmektedir; ayakkapları erkek-lerinkine müşabihtir. Alayların birbi-rile karşılaştığı daha kısa duvar üze-rindeki eşhas vücutlarının fazla cesa-meti, boylarının uzunluğu, duruşları ve alâmetleriyle kendilerinin Mabutlar ol-duklarını göstermektedirler. Erkekler alayının başında: Mûtat Hitit kostü-münü lâbis yani yüksek külâh, kısa gömlek ve burunları kıvrık kunduralar bulunan ve fakat ayakları, başlarını yere eğmiş iki adamın başları üzerinde bulnna sakallı bir Mabut yürüyor, veyahut taşıyor. Mabut, omuzuna dayanmış olan sağ elile bir asa yahut ta bir topuz tutmakta ve sol elile bir timsal=symbole göstermektedir, ki bu, üç dişli yaba şeklinde yıldırıma benze-mekte ve üzerinde, bermutat kral isim-lerine terafuk eden, timsali bir işaret bulunmaktadır. Bunun arkasında buna müşabih ve fakat daha küçük bir şahıs bulunuyor: Bir insan yahut da-ha ziyade bir Mabut ki omuzu üze-

rinde bir topuz taşımakta ve sol elin-de yassı kabzalı uzun bir kılıç tut-maktadır. Bunun ayakları, iki insan üzerine değil fakat yassılmış iki te-pecik üzerine mevzu bulunmaktadır ki bunların dağları gösterdikleri zan-nolunur. Kadınlar alayının başında ve iki insan tarafından taşınan Mabudun karşısında bir Mabude resmedil-miştir ki bu, bir dişi arslanın, yahut bir parsın üzerinde ayakta durmak-tadır. Kostümü diğer kadınlarınkin-den farksızdır. Saçları uzun örgüler halinde sırtından sarmaktadır. Sağ elile, Mabud'un gösterdiğinin aynı tim-sali, onunkine temas edecek derecede yakın olarak, uzatmaktadır. Her iki Mabud'un uzanmış olan kollarının al-tında, iki hayvanın büstleri gö-rülmektedir ki bunlara umumiyet-le boğa nazarıyla bakılmış ise de fakat daha ziyade keçiye benzemek-tedirler. Her birinin başında yüksek mahrutî Hitit külâhı bulunup vücut-ları Mabutların vücutlarının arkasında kalmıştır. Mabude'nin arkasından da-ha küçük bir suret gelmektedir, ki bu, mabude'nin suretine benzeyen bir delikanlı olup onun gibi bir dişi arslan yahut bir pars üzerinde ayakta durmaktır. Bu bir şâbı emret olup Hitit kostümünü lâbistir: Külâh, kısa gömlek, burnu kıvrık kundura. Ku-şanmış olduğu kılıcın kabzasının yu-varlağı hilâl şeklindedir. Sol elile iki ağızlı bir balta kaldırmaktadır. Sağ elile gayri muayyen bir şey tuttuğu görülmüyor. Bunun başı hizasında hiye-roğliflik iki işaret zümresi hâkkolunmuş-tur. Bunun arkasından iki kadın yahut daha iyisi mevkibin başındakine mü-şabih iki Mabude geliyor, fakan bun-lar birbirinden farklı timsaller taşı-

makta ve dişi arslanlar üzerinde de-ğil, fakat kanatlarını açmış iki başlı bir kartal üzerinde durmaktadırlar.

Küçük divanhane-nin medhali, her iki taraftan, kaya üzerine nakrolun-muş kanatlı birer canavar ile muha-faza olunmuştur. Bu iki suretin vü-cutları insan, fakat birisi köpek başlı, diğeri arslan başlıdır. Canavarlarla muhafaza edilen bu geçit ile tekar-rüp olunan en dipteki sanktülerde keza duvarlar üzerine kabartmalar nakrolunmuştur. Bir tarafta, Hitit kos-tümünü lâbis on iki erkekten müte-şekkil bir alay görülmekte ve bun-lar, her biri sağ ellerinde eğri birer kılıç olduğu halde yürümektedirler. Mu-kabil duvar üzerinde, acip bir Mabudun div endam heykeli kaim bulun-maktadır ki bunun beşerî olan başı iki arslan büstü üzerine istinat etmekte ve bunlar başları üzerinde kaim bu-lunan diğer bütün iki arslanın üze-rine binmiş bulunmaktadır. Yüksek mahrutî külâh giyinmiş olan Mabudun çehresi, bir şâbı emret siması olup büyük divanhane-deki dişi arslan üzerinde kaim bulunan erkek Mabud'un çehresine benzemektedir. Temaşager tarafındaki kulağında bir halka vardır. Garip şey, bir av ya-hut harp trofe = Trophée'sini hatırlatan bu karışık suret ortası muh-kemleştirilmiş geniş bir kılıç namlusu üzerine çıkmış ve bu da derince yere saplanmış. Bu mabudun sağ tarafın-da, kaya üzerinde hazırlanmış bir çer-çeve = panneau kabartma halinde iki suretten müteşekkil bir grup gösteri-yor. Bu iki suretten en büyüğü, diğer sanktülerde, dişi arslan üzerinde ayakta duran delikanlıya pek çok müşabihtir. Çenesi kılsızdır; başında aynı neviden

bir külâh, sırtında aynı kısa gömlek, ayaklarında aynı burunları kıvrık ayak-kapları, belinde aynı kabzanın topu hilâlî kılıç; sağ eliyle aynı bir timsali tutmaktadır. Fakat, daha küçük sure-tin boynuna dolanmış olan sol kolu ile onu himaye ifade eden bir tavırla, göksüne bastırmaktadır. Mabut tara-fından bu suretle derağuş edilen şahıs, hiç şüphesiz ya bir rahip veyahut bir rahip - kraldır. Onun yüzü traş edil-miştir; başında uzun bir peruka var-dır; büyük bir manto ayaklarına ka-dar inmektedir; bunun üzerine de bir nevi atkı = chasuble atılmıştır. Mabut sol eli ile rahibin sağ kolunun bileğini sıkmaktadır; rahip sol eli ile ucu eğ-rilmiş bir çoban deyneği tutmaktadır. Rahip ve hamisi her ikisi de Arslan - Mabuda bakmaktadırlar. Bunların ge-risinde, çerçivenin yukarısında ve bir köşede lâhutî bir timsal görülmektedir ki bu, kanatlı bir kursu şems ile bun-dan aşağıya sarkan, manaları meşkûk, bir takım remzî işaretlerden müteşek-kildir. Rahip, yahut kralın - fakat bu vaziyette değil - bu kıyafette gösteril-mesi oldukça mûtat ve menustur. Zira, o, iki defa birinci sanktülerde ve iki defa da, Boğaz Köy'ün takriben dört buçuk saat şimali şarkisinde kâin olan Höyükteki büyük Hitit sarayında aynı suretle bulunmuştur. Boğaz Köy'ün birinci sanktülerinde rahibin erkekler alayında yürüdüğü ve bir elile lituus denilen helezonlu uğur deyneği = ba-ton augural'ın üstünden ve diğer elile, dişi arslan üzerindeki Mabude'ninkine müşabih bir timsal tuttuğu görülür. Başının üstünde, diğer alâmetler ol-maksızın yalnız kanatlı kursu şems vardır. Bundan başka, o, bu sanktüe-rin sağ duvarı üzerinde, her iki ala-

yın haricinde pek ziyade göze çarpacak bir mevki işgal etmekte ve diğer suretlerden hiç birinin mazhar olmadığı bir cesamette nakredilmiş bulunmaktadır. Orada, ihtimal ki dağları temsil eden iki tepecik üzerinde ayakta durmakta, ve sağ elile, diğer timsallerin fevkinde kanatlı kursu şems timsalini tutmaktadır. Yalnız şu farkla ki burada, elinde tuttuğu amblemin merkezî kısmını : mahrutî külâhlı ve geyindiği uzun elbise destere dişleriyle müzeyyen bir insan sureti işgal etmiştir. Höyük sarayının kabartmalarından biri üzerinde rahip evsafı mümeyyizeli elbisesi ve asası ve kendisini takib eden bir rahibe ile birlikte görülür. Her ikisi de alâmeti taabbüt olarak ellerini kaldırmışlardır. Her ikisi de bir mihrabın yanı başındaki bir sütun kaidesinin üzerinde ayakta duran bir boğa suretine doğru ilerliyorlar. Bunların arkasında bir rahip bir sürü kurbanlık koç sevk etmektedir. Höyüğün diğer bir kabartması üzerinde, rahip keza buna mümasil kostüm içinde ve yine bir rahibe tarafından takip olunarak oturmuş bir Mabudeye yaklaşmakta ve onun ayakları üzerinde bir libasiyon = libation saçtığı görülmektedir. Her iki sahnede şüphesiz taabbüt işlerini göstermekte ve vak'alardan birisinde bu ibadet bir mabudeye, diğerinde ise bir boğaya yapılmaktadır.

Şimdi burada, Boğaz Köy civarındaki Yazılı Kayada kaya üzerine nakrolunmuş olan asarı heykeltraşının manası ne olduğunu sormak kalıyor. Yekdiğerine karşı hareket eden bu alaylar nedir? Tasvir edilmiş olan bu şahıslar kimlerdir? Ne yapıyorlar? Bazılarının mutalealarına göre: Burada

tarihi bir sahen huzurunda bulunuluyor, ve burada meselâ iki kavim arasında vukua gelen sulh muahedesinin resmi imzası veyahut hanedanı kiralıya mensup bir prens ile bir hükümdar kızının resmi izdivacı gibi bir büyük vak'a yad ve tebcil edilmektedir. Fakat bu mutaleaya bihakkın itiraz edilmiş ve resimleri görülen eşhasın alâimi mahsusalarından istidlâl olunmuştur ki bunlar ya bir takım Mabutlar veyahut bir takım Rahiplerdir, ve binnetice sahne, tarihi olmaktan ziyade dinî yahut esâtîrî bir vasf'ı haizdir. Alayların başlarında bulunup ellerindeki timsalleri yekdiğerine uzatan iki şahsa gelince, en ziyade ihtimal dahilinde olan fikir ve mutaleaya göre bunlardan birisi Asyanın pek çok hıttalarında münteşir bulunan feyzü bereketin büyük Mabudesi ile onun zevcidir, isimleri her ne olursa olsun. Filhakika öyle görünüyorum ki muhtelif namlar altında aynı lâhutî çift, aynı merasim ve menasiki diniyyeye ittiba ile, bütün Garbî Asyada mazharı taabbüt olmuşlardır(*).

Uzatmış olduğu sol elinde üç dişli bir yaba tutmakta olan Sakallı Mabut, ki erkekler alayını sevk etmektedir, Peder - Mabut mabut, Hititlerin büyük Baid Mabudu olması iktiza eder ve alâmeti mahsusası da yıldırım ve boğadır; zira oldnka makul olarak mülâhaza edilebilir ki tutmakta olduğu üç dişli yaba yıldırım bir timsalidir. Aynı mabut diğer iki yerde daha buradakine müşabih tarzda tasvir edilmiş olarak bulun-

(*) - Bu fikir madde aslıye itibarile Raoul - Rochette, Lajard, W. M. Ramsay, G. Perrot, C. P. Tiele, Ed. Meyer ve J. Garsang'ın fikirleridir.

muştur ki onlar da şimalî Suriyedeki (Zincirli) ile (Babil) dir. Her ikisinde de görülen şeyler: Sakal, mütat olan Hitit kostümü, yani yüksek külâh, kısa gömlek, burnu kıvrık kunduralar, kabzası hilâl şeklinde olarak kuşanılmış bir kılıç, kaldırılmış eller, ki bunlardan birinde tek yüzlü balta veyahut bir çekiç, diğerinde ise semada bir zikzak resmeden şimşegi yahut ta bir demet yıldırım ifade etmek üzere muavveç bir tiridan. Uzun bir Hitit kitabesini de havi olan Babil abidesi üzerinde, Mabudun serpuşu bir çift boynuz ile tezyin edilmiştir. Bu boynuzlar aşikâr surette bir boğanın boynuzlarıdır. Zira Frat üzerinde Malatya'da bulunmuş olan diğer bir Hitit abidesi üzerinde bir Mabut resmi nakrolunmuştur ki bu mütat olan Hitit kostümü içinde ve bir boğa üzerinde ayakta durmakta olup sol elile yıldırımın timsali olan üç dişli yabayı sallamakta ve bununla yüz yüze durmakta olan bir rahip uzun elbise geyinmiş olup bir elile kros = Crosse denilen eğri rahip esasını tutmakta ve diğer elile libasiyon saçmaktadır. Yıldırım hamili olan Hitit Mabud'u, ayrıca da, İsa'dan evvel 1290 tarihinde Hitit kralı Hattusil ile Mısır hükümdarı Ramses II. arasında akdedilmiş olan bir ittifak muahedenamesile de malûmdur. Hayırlı olduğu kadar da garip olan bir tesadüf neticesinde bu muahedenin iki lisanda: Mısır ve Hitit lisanlarında yazılmış olan nushalarını elde edilmiştir. Hititçe olan nushası, yirmi sene kadar evvel Boğazköy'de kilden mamul bir tablet üzerinde mihi yazı ile hâkkedilmiş olarak bulunmuştur. Bu muahedenamenin iki nushası Mısır

Hiyeroğlifi ile yazılıp Thèbes mabedinin duvarları üzerine hâkkedilmiştir. Okunabilmiş ve tercüme edilmiş olan bu sonunculara nazaran görülüyor ki bu Raad Mabud'u, Hititlerin en belli başlı Mabud'u olup muahedenameye basılmış olan iki mühürde kralın - alâmeti himaye olarak - Raad Mabud'u tarafından derağuş edildiği ve kraliçenin de Güneş Mabudesi Arenna tarafından kucaklandığı görülmektedir. Hititlerin bu Raad Mabudunun Comagène'deki Doliche'de pek çok zaman paydar oldnğu zannolunuyor. Zira orada, oldukça muahher devirlerdeki Roma asarı san'atinde onen Jupiter Dolichenus unvanı altında ve bir Frikyâ külâhi geyinmiş ve bir Boğa üzerinde ayakta durmuş olduğu ve bir elile iki yüzlü bir baltayı sallamakta ve diğer elinde de yıldırım tutmakta olduğu halde tekrar zuhur ettiği görülür. Bunun ibadeti menşei olan Suriyeden askerler ve esirler vasıtasıyla garba intikal etmiş ve müteakiben Roma imparatorluğunun büyük bir kısmı üzerinde yayılmış ve bilhassa Roma fırka ve alayları karargâhlarının bulunduğu hudut kısımlarında büyük bir rağbete mazhar olmuştur. Raad Mabud'unun amblemi olmak üzere Boğa ile Yıldırımın bu suretle tekarrup ve mukareneti bizde şu fikri hasıl eder ki hayvan, Sema Mabudu'nu yalnız haiz olduğu tenasül kuvvetile değil belki sesi ile de temsil ettiği için intihap olunmuştur. Zira iptidai insan, Raad'ın gürlemesinde semavî bir boğanın böğürdüğünü işittiğine zahip olmuştur.

Boğazköy'deki sanktüerde kadınlar alayının başında ve Sema Mabud

d'unun karşısında ahzi mevki etmiş olan Mabude'ye gelince bunun umumiyetle «Lâhutî Ana» «Asyanın hayat ve feyzü bereket Mabudei kübrası» olduğu kabul edilmiştir. Başındaki mazgallı ve tepesi musattah serpuş ile üzerinde ayakta durduğu dişi arslan yahut pars; bize mazgallı tacı ve arslanlar tarafından çekilen arabası ile Kübele = Cybèle'i hatırlatmaktadır ki bu da Kızıl Irmağın ötesinde, Hatti'nin komşusu olan Phrygia da mazharı ibadet olmakta idi. Aynı bunlar gibi, şimalî Suriyedeki Hiérapolis Bambice = Menbiçteki Atargatis isimli Suriye Mabude'sinde böyle: Arslanlar üzerine oturmuş ve başında bir kule işareti bulunduğu halde gösterilmiş idi. Babilde, muahharen Yunanlıların Rhéa dedikleri bir Mabude, dizleri üzerinde tuttuğu arslanlarla tersim edilmişti.

Fakat, Boğazköyde bulunmuş olan asarı heykeltraşî içinde doğrudan doğruya Mabude'nin arkasında bulunup yüksek mahrutî külâh geyinmiş ve iki yüzü balta tutmakta bulunmuş ve bir dişi arslan yahut pars üzerinde ayakta durmuş olan delikanlı kimdir? Bu şahıs, uzun kadınlar sırasında ahzi mevki etmiş yegâne erkek olması itibarile o kadar şayanı dikkattir. Muhtemeldir ki o Mabude'nin aynı zamanda hem lâhutî oğlu, hem de lâhutî âşıkıdır. Zira muahhar devirde, Frija esâtirinde görülmüştür ki Atya Mabude Kübele'ye karşı bu evsafın her ikisini de haiz idi. Dişi arslan yahut pars, Mabut ile aynı neviden bir hayvana binmiş olan mabude arasındaki alâka ve irtibatı meydana çıkarmaktadır. Pek tabiidir ki Mabude dişi arslan kendisinin oğlu ve âşığı

olmak üzere bir erkek arslana maliktir. Zira muhtemeldir ki arslanlar, yahut diğer hayvanlar üzerine oturmuş ve insan şeklinde gösterilmiş olan şark Mabutları, bidayette o hayvanlardan tefrik olunamıyorlardı, ve hayvanî şekil ile insanî yahut lâhutî şeklin birbirinden tam ve kat'î bir surette ayrılması, mururu zamanla insanı daha ziyade kendisine atfı hurmet ve ehemmiyet etmeye ve hayvanlara daha az ehemmiyet vermiye sevk etmiş olan ilim ve iktidarca terakkinin bir neticesi olmuştur. Mısır'ın, insan gövdeli ve hayvan başlı melez Mabutları; hayvanları beşer şekli = anthropomorphe Mabutlar şekline kalbeden bu tekâmülün mütevassıt merhalesini teşkil ederler.

Şimdi Yazılı Kaya'nın ikinci sanktuerinin başı insan ve gövdesi arslanlardan terekkep eden şu acip ve dîvendam suretin manasını izah tesaddi sırası gelmiştir. Zira dikkat etmek icap eder ki şahsın başı genç ve emrettir, ve üzerinde bir yüksek mahrutî külâh vardır. Ve bu iki suretle, birinci sanktuerde iki yüzü balta tutmakta olan mûrahika benzemektedir. Tasavvur edebiliriz ki arslanın tasvir edilmesi, birinci sanktuerde kendisini ibadetkârlarına, daha muvafık ve münasip olarak bir insan manzarası altında arzeden Mabud'un burada hakikî tabiatı sırrıyesini yani kadim ve vahşî mahiyetini göstermektedir. Canavarlar tarafından muhafaza edilmiş olan büyük kapıyı açmalarına ve kudsül'akdas'a geçmelerine müsaade edilmiş olan pek nadir salıklere dinin resmî sırrı ihtimal şu suretle ifşa edilmiş idi ki Mabutları bir arslan, yahut daha iyisi bir insan - arslan,

kendisinde hayvanî ve beşerî tabiatları aynı zamanda esrarengiz bir surette cem etmiş olan bir mevcut idi.

Filhakika bu surette arslan ibadeti bariz bir surette görülmekte ise de fakat Hititoloğların son tefsir ve izahlarına nazaran burada daha ziyade «kılıcı ibadet» görülmekte ve hattâ bundan dolayı bu kabartmadaki surete «Kılıç - Mabut = Dieu - Epée unvanı verildiği gibi bu şekil ibadete de «Silahperestî = Hoplolâtrie» denmektedir. Fakat bize kalırsa «Seyfperestî = Xipholâtrie» denmesi daha muvafıktır.

Kariin hatırında bulunmak gerektir ki «Arslan - Kılıç» şeklindeki bu Mabud'un yanında kaya üzerine bir grup nakrolunmuştur ki bu, kolunu himayekârane bir vaziyette Rahip - Kralın boynuna dolamış ve onun ellerinden birini kendi elile tutmuş bir Mabud'u göstermektedir. Her iki şahıs ta arslan şeklindeki canavara bakmakta ve ona doğru ilerlemektedirler: Mabut, parmağıyla onu gösteriyormuş gibi sağ elini uzatıyor. Sahne, ihtimalki, Mabud'un rahibi esrarı diniyyeye agâh ettiğini veyahut ta rahibin bütün kuvvet ve bütün cesaretine lüzum gösteren herhangi bir âyini dinde onu ifa edeceği vazifelere hazırladığını göstermektedir. Mabut, kolu onun boynunda olduğu ve elile onun elini tuttuğu müddetçe kendisine hiç bir fenalık gelmeyeceğini temin ederek onun kuvvei maneviyesini artırmakta ve ileriye doğru sevkettiği görülmektedir. Nereye sevk ediyor? Muhtemeldir ki ölüme (*). Bu korkunç sel yarıntısında kayaların her iki şahsın

(*) - Bu parçalar Frazer'in Adonis isimli eserinden alınmıştır, Sahife: 98 - 108

üzerine uzanmış olan gölgesi, muhtemeldir ki biraz sonra rahibin üzerine düşecek olan daha kesif gölgenin bir delilidir. Bununla beraber rahip, çoban değneğini elinde tutarak ilerlemekte ve gûya şöyle söylemektedir: «Evet, ölüm deresine yürüyorum, fakat hiç bir fenalıktan korkmıyorum, çünkü sen benimle berabersin; senin asan beni cesaretlendiriyor.»

Eğer bu faraziye, hakikî bir esas üzerine istinat ediyorsa, Boğazköy alayındaki başlıca üç şahıs «Lâhutî Baba», «Lâhutî Ana» ve «Lâhutî Oğul» u göstermektedir. Fakat sormamızı icap eden bir şey daha var: Ne yapıyorlar? Dinî bir ayini tebcil ettikleri muhakkak olarak zannolunmaktadır. Fakat hangi ayini? Farzedilebilir ki bu bir mukaddes izdivaçtır ve sahne, Mabud'un beşerî mümesillerinin devrî surette ve aynı mahalde tebcil ettikleri bir âyini taklit etmektedir: Filhakika, her bir alayın başındaki erkek ve kadın şahsiyetlerin yekdiğerile resmî bir surette karşılaşması, tabii bir surette izdivaç fikrini ilka etmekte ve bir takım alimler tarafından da sahne bu suretle tefsir edilmekte ise de fakat bunlar, başlıca şahsiyetlerin hamil oldukları ülûhiyet timsallerini ihmal ile bir Mabut ile bir Mabude'nin sırrı bir surette birleşmesine bedel orada bir prens ile bir prensesin tarihî ittihadını görüyorlar. Burada şunu farz ve kabul etmemiz caizdir ki Anadolu'nun diğer bir çok mahallerinde olduğu gibi Boğazköy'de de hükûmet bir ailenin azası ellerinde idi ki bunlar Krallık ve Rahiplik vazifelerini birden ifa ediyorlar ve ismini taşıdıkları Mabutları kendilerinde teşahhus ettiriyorlardı. İleride mu-

fassalen göreceğimiz veçhile Phrygia'daki Pessinonte şehrinde Kübele= Cybèle rahipleri onun zevci olan Atys'in ismini taşıyorlar. Ve hiç şüphesiz âyinlerde onu temsil ederlerdi. Eğer Boğazköy'de de böyle ise zan ve tahmin edebiliriz ki hükümdar olan reisi ruhanî ve ailesi her sene arzın feyz ve bereketini ve insanlarla mevaşinin çoğalmasını temin için, feyzü bereketin lâhutî kuvvetleri olan «Peder Mabut» ile «Mader Mabude» nin izdivacını tebci ederlerdi.

Merasimde başlıca rolü bittabi reisi ruhanî bizzat kendisi ve zevcesi oynuyordu. Fakat çok defa mâkul sebepler dolayısıyla bu ağır ve sıkıcı vazifeyi ifa için başkalarını tevkiil etmeyi tercih ederlerdi. Bu kabil ve kâletlerde reisi ruhanî ikinci derecede bir mevki işgal ederdi. Diğer bir mahlde o, merasime uzaktan nezaret etmekte olarak gösterilmiştir. Lâhutî Oğlun vazifesi merasimde şüphesiz, büyük rahibin kendi oğullarından biri tarafından ifa edilirdi. Ve bunların pek çok miktarda olması icap ederdi. Zira Küçük Asya'nın diğer yerlerinde olduğu gibi orada da «Mabude Ana» bir sürü «Mukaddes Fahişeler» tarafından teşahhus ettiriliyordu. Ve ihtimal ki reisi ruhanî temsil ettiği Mabut sıfatı ile bunlarla birleşmek mec-

buriyetinde bulunuyordu. Eğer «Mabudun Oğlu» nun tecsimi bu vazifeyi ifa edenin omuzlarına ağır ve pek zahmetli bir yük tahmil ediyorsa bundan dolayı Mabud'un mümessili, Mukaddes Fahişelerin pek çok olan çocukları arasından kur'a ile intihap edilmiş olması mümkündür. O halde bu kadınların «Mabude Ana» nın sureti mütecessimleri olmak itibarıyla şüphesiz bizzat kendi ülûhiyetlerinden bir parçayı evlâtlarına intikal ettirdiklerine itikat edilirdi.

Her ne olursa olsun eğer Boğazköyde gösterilmiş olan üç şahsiyet hakikaten «Peder», «Valide» ve «Oğul» iseler en şayanı dikkat mevki bunların içinde üçüncüye tahsis edilmiştir ki o kadınlar alayında yalnız başına validesinin arkasından yürümekte ve bu suretle kendisinin validesine pederinden daha samimî surette yaklaşmış olduğunu göstermektedir. İşte buradan zan ve tahmin ile İstidlâl edebiliriz ki Hititlerde evlâdiyet kaidesi Patriyarkal olmaktan ziyade Matriyarkal idi, Ve bu mülâhaza Hitit arşivleriyle de te'eyyüt etmiştir ki onlar da «Büyük Kraliçe» ve «Kraliçe Ana» nın isimleri devletin vesaiki üzerinde tıpkı kralın ismi gibi zikrolunmuştur.

SELÇUK TARİHİ (İbni Bibi'den)

— Üstü Geçen Sayıda —

H. FEHMİ TURGAL

Sultanı kendi sarayına götürdü, bir çok mal ve nimet, deve gibi atlar, seklatunî urbalar, Rumî kumaşlar, Dakyanosî altın dolu keseler, gümüş baldırlı Kıfçak köleleri, Zühre yanaklı karavaşlar, padişah saraylarına yakışan levazımı peşkeş olarak kendisine sunuldu. İleri gelen maiyet erkânı da bundan nasiplerini aldılar. Önce sabahlara değin iş-ü işret eylediler. Sabahleyin Sultan kendi ikametgâhına gitti, istirahat eyledi. İmparator emir verdi, ecdadından kalma altın gümüş, çini ve sair şarap ve sofrata kımlarını sarayından onun bargâhına taşıttı. O gün orada işret edildi. Vasilyus mümkün olan her türlü tekel-lüfleri, riayet ve ikramları yapıyordu. İşretin sonunda Sultana dedi ki, aramızda dostluk o kadar kuvvetli ve sağlamdır ki hiç bir suretle bozulmasına imkân yoktur. Ve sizden bir dakika olsun uzak kalmayı istemem. Ancak şunu muvafık bulmaktayım ki Frenklerin kin ve haset ateşleri sükûn buluncaya kadar Melik Mefruzum yanında kalasınız. Kendisi Rum Kayserleri ailesine mensup hüsnü ahlâk ve hüsnü muaşeret sahibi bir asilzade-

dir. Siz oraya teşrif zahmetinde bulunursanız bütün gereçlerinizi mütevaliyen size ulaştırırım. O da size karşı lâzımgelen tazim ve hurmeti lâyıkile ifa edecektir: Orada bir müddet gönül rahatlığıyla kalırsınız. Cenabı Hak her halde yeni tecelliler gösterecektir. Bu sözler Sultan'ın da hoşuna gitti, bir kaç gün sonra hadem-ü hâşemile, çoluk ve çocuğuyla Bağîrem mesabesinde olan adaya afiyet ve selâmetle vardılar. Orada cevelân ediyor, gül renkli şaraplar içerek feleğin ters cilvelerini unutmaya çalışıyordu. Oğulları İzzüddin ve Alâüddin mektep vazifelerini bitirince kara ve deniz avına çıkarak günlerini geçiriyorlardı.

Şimdi sıra Padişah Rüküddin Süleyman Şahın zikrine geldi. Onun menkabelerinden, icraatından bahsedecegiz. Saltanatının sonunda da tekrar Sultan gıyasüddin Keyhüsrev'in zikrini iade edecegiz, şehadet gününe değin olan tarihini sıralayacağız.

Cenabı Hak, Afakın Hudavendigâr'ı Hidiv-i Azam, Muhyiladli Vel'insaf, Alimlerin melcei, Allahın yer üzerinde gölgesi, Büyük İnanç, Ulu Sahip Hazretlerini umuru alemin hallü akdi

işinde ebediyyen ber karar eylesin [*]

Sultan Rüküddin Süleyman Şah'ın Saltanatı ve bazı menkabelerinin beyanı:

Sultanı Kahir Rüküddin Süleyman Şah ki Kılıç Arslan Oğulları bahçesinden daha doğrusu Selçuk torunları ravzasından onun gibi bol yemişli bir ağaç yükselmemişti. Onun benzeri gibi bir serviye hiç bir ırmak kenarı yetiştirmemişti. Doğu, onun gibi mes'ut bir güneş doğurmamıştı. Bir ahlâk ki son derece azîm, bir yaradılış ki misali cennetünnaim idi. Bir yüz ki Müşteri yıldızı gibi uğur ve seadet saçıyor, bir el ki Nisan bulutu gibi ulu, kiçi, yüksek, alçak demeyip inci döküyor, bir gürz ki sel gibi alçaklara çarpıyor, bir nimet ki şefkati gibi ölçüsüz, kuvvetliye, zaife, yükseğe, alçağa, mutebere, düşküne bedavadır. Bir gölge ki sağlama, sayruya, büyüğe, küçüğe müsavi yayılıyor. Bulutlar gibi nimetini ihsan ederken hesap etmiyor, Nil Irmağını nekes sayıyor, denizleri, madenleri cimri görüyor. Böyle olmakla beraber divan işlerini dikkatle teftiş eder, gelir, çıkar, haznelerini kendisi görüp gözetir, bu bapta incelemeyi vacip görür, hükümdara geregen vasıflarda en küçük bir teseyyüp ve ihmali caiz görmezdi. Ölçülerek olsun, tartılarak olsun, sayılarak olsun tasarruf veya tesellüm edilen her hangi bir şey için eşhasa verilen beratları mutlaka imzasıyla tetviç ederdi. Amma ihsan ve itada bulutlar onun avcunun veriminden ümit var idi. Amber taşıyan yeller, misk getiren nesim onun der-

[*] İlhan divanı'nın serdefteri olan Atâ Melik hakkında böyle ara sıra dualarda bu Hufema'nı basırdığı tercümede bulunurlar.

gâhında onun ıtırli ahlâkının mülâzımları idi. Verdiği bir hil'at ve rütbe hâmil ve sahibi için bir servet kaynağı olurdu. Ciddiyet, şaka, azil, nasb bu iki zıt hâl onda icabı derecesinde ayrı idi. Hilim ve şefkat anında bir dağ gibi vakarlı, hüküm ve icra mevkiinde kazai mübrem gibi kahhar ve dehşetli idi.

Bundan önce ilimlerde, hikmette, hat ve belâgatte olan yükseklikleri taktir edilmişti. Burada onları tekrarlamayı tuttuğumuz icaz yoluyla uygun bulmuyoruz. Ancak biraderleri Kayseri Meliki Kutbüddin Melikşah'a, aralarındaki husumet dolayısıyla, yazdıkları Farsça iki beyti ahyorum.

Tercümesi:

Ey felek gibi olan Kutub, dairenin merkezinde nokta gibi çevirmedikçe seni bırakamam.

Derim kulaklarıma kadar soyulsun, eğer senin kafa tasının üzerindeki perçemden yakalamazsam.

Gıyasüddin Keyhüsrev Konya dervazesinden dışarı çıkınca Konya ileri gelenleri Sultanı Kahir Rüküddin'e karşı gittiler. Sultan Gıyasüddin'in taraftarlığı yüzünden meydana gelen eksiklikten özürler dilediler. Kurbanlar kestiler, saçılar saçtılar. Mebzûl olan keremü lûtfu özürlerinin kabulünü yerinde buldu. Geçmişlerden geçildi. Amâl defterlerini af süngerlerle sildi, günahlarına göz yumdu,

«لَا تَرْيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ» ayeti hükmünce sizi bu gün ayıplamak yoktur dedi. Şehre girereğ tahtına oturdu. Şahâne törülere yeniden revnak ve hayat verdi. Merhamet ve ihsanın sadası cihana bir dem yayıldı. Cömertliği o derece yüksekti ki Laskaris'ten gelen

beş yıllık haracı getiren elçilerin huzurunda çevgânının ucuyla adamlarına dağıttı, elçiler de bundan hisselerini aldılar.

Dünya alimleri, fazılları, şairleri, san'atkârları birden ona doğru yöneldiler. Her birisi san'atinin mahsulünü arzeyledi. Sayısız camelikler, caizeler, paralar aldılar. Her birisinin nazmını, nesrini kendi ilmi irfan mehngine urarak imtihan ediyordo. Kâmilî nakıstan, sahihi malûdan, cezili rekikten temyize hakkıyla kadir idi. Aruz ve kafiye, maanii eş'ardatam bir varlık gösterdi. Zahirüddin -i Faryabî'nun redifli kasidesini takdim eyledi. matlaı budur :

Zülfî sermesteş çü dermeclis perişanî küned

Can eğer can derbiendazed girancanî küned

Bn kasidenin caizesi olmak üzere iki bin sultanî dinar, on beş at, beş baş katır, on baş bisrik deve, beş nefer köle, beş güzel Rumî cariye, her nevi kumaştan elli kat elbise kasideyi takdim eden elçilere teslim olundu. ayrıca kendisini takdir ve tahsin eden bir mektub göndererek kendisinin Saltanat bargâhına gelmeleri teşvik edildi. Zahirüddin bu caizeleri aldığı sıralarda fakrû iflâs içinde yüzüyordu. Birden zengin oldu. Ve pek haklı olarak dünyada bu şehzadeden başkası için yazılan medhiyeler yalan veya yanlıştan başka bir şey değildir, demiş, yaban bülbüllerini medh gülistanının ağaçlarında yeniden terennüm ettirmeğe başlamış ve şiirler söylemiştir.

Sultan adalet ve siyasette de bu derecede idi. Ayaz adında fazilet ve siretlerle zamanın serametlerinden

olmuş bir kölesi vardı. Elini okunun kabzasına vurunca etrafından bin alkış kalkar, ayağını üzengisine atınca, Halaç üe Yağma Türkleri gibi, ins-ü cinnin can ve gönüllerini yağmaya ururdu. Sultan bütün varlığıyla ona mey-leylemişti. Bunun için bütün devlet adamlarının, yakınlarının, hepsinin üstünde tutardı. Esrik veya ayıklığında söylediği bu şiirler onun merbutiyetini ölçmiye kâfidir.

Hiç bir kimse kendi kölesine bu denli köle olmamıştır. Kula kul olmak benim din ve âyinimdir derdi.

Maamafih Sultan bu sevgisinden yalnız bir müşahadeye razı olmuştu. Nefsi emmaresini fodulluktan almış, kendi havasına koşmaktan meneylenmişti. Kuvvetli irade ve mücadele siyle nefsinin melûfattan ve ihtiyatlardan kesmiye muktediri. Oyun ve saltanatın iki zıd oluğuna, birleştikleri anda her ikisi için baka mutasavver olmadığına kani idi. Cürcan'ın meşhur hakim hükümdarı Kabus'un «Lehv-ü lûbe meyleden Sultan'ın zevaline hükmet, ve bunu aynı hakikat bil» mealindeki şiirine hareketlerini uydurmuşlardı. Arasına büyük hükümdarların elçileri şerefine hususî ve umumî ziyafetler emrederdi. Elçilerin gönüllerini almak için altın kadehlere el sunar, içtiği mıkdarı etrafına sezdirmemeye çalışırdı.

Meclisin sonunda kendi sarayına giderek meşruiyet dairesinde nefsanî lezaiz ile meşgul olur, ondan sonra taharet ve abdest alarak sahura kadar uyumaz, Hazreti Zülcelâle tazarru ve niyazla geceyi geçirirdi. Farzları, nafileleri ifa eyler, bu suretle kendisini (والمستغفرين بالاسحار) ayetin-

deki zümre sırasına kordu. Üç ayları, perşembe ve pazartesi oruçlarını tutardı. Bu nezaheti yüzünden askerin ve halkın kendisine sadakati son derece idi. Havas ve avamın zühd-ü takvasına olan itikadı o derecede idi ki gebe bir kadın doğum ağrısı çekerken Sultan'ın üzerinde oturduğu her hangi bir şey üzerine konuşca derhal doğururdu. İhtiyarlar kendisini yaradılış ve huy itibarıyla Sultan Sencer'e benzetirlerdi, Meğer bir gün o ay yüzlü, tavus sıfatlı, hüma vuslatlı gulâmın üzerine kaza çıkageldi. Avdan dönüyordu, elinde bir yoğurt kâsesi taşıyan ihtiyar bir kadına rastgeldi. Av neşesile yorulmuş, susuzluktan yanmıştı. Kadının elinden kâseyi alarak içmiş ve şehre doğru yürümüştü. Kadın arkasından bağırarak Sultan'ın sarayına geldi. Bağırıyor, bir kölen benim yetimlerimin ekmek parası olan yoğurdumu alsın ve mukabilinde bir şey vermesin olurmu? deyordu. Sultan köşkün penceresinden acuzeyi gördü, hemen hadimlerinden birisini yolladı. Mazlûmenin halini sorup öğreneceklerdi. Kadın macerayı önünden sonuna değin anlattı. Fail araştırılırken gulâm zuhur eyledi. İhtiyar hasmım işte budur dedi. Sultan sordu; bu zulmü niçin irtikâp ettin.. Kölenin, fartı dehşetinden, Padişah'ın heybetinden, dili tutuldu, dilinin dolaşmasından hakikat anlaşıyordu. Sultan kadına : Çocuğun karnı yarılacak midesine bakıldıkta eğer yoğurt bulunmazsa senin cezan katil'den başka bir şey olmayacak dedi. Kadın pek alâ deyince cerrahı getirdiler, Gulâmın karnını yardı, ahasasını altüst etti, em'ayı yoğurtla dolu buldu. Bundan sonra gulâmın katli vacip oldu, öldürülme-

sini emreyledi (*). Kadına bin dirrem verdi. Bu suretle maişeti genişlemiş oldu. Nesafet ve adalette kavî, zaif Sultan nezdinde birdi. Bu halde bir müddet hüküm sürdü. Bir zaman cihangirlik sevdası geldi. Gürcüstan gazâsına gitmeye azmeyletti. Bu gazânın başlıca saiki şu idi: Kılıç Arslan zamanında Gürcü Kraliçesi Tamar Hatun Abhaz memleketine sahip idi. Tiflisi Belkis gibi payitaht edinmişti. Tam bir padişaha mahsus şan - ü azametle hükûmet sürüyordu.

(اما النساء فيهن الى الموى) amma kadınlar havalarına maildirler sözü mistakınca yularını nefsin eline kaptırmıştı. Nerede servi boylu güzel bir genç şehsüvar duysa ana kulaktan aşık olur, ne yapar yapar onu tatlı dilli adamları vasıtasile elde ederdi. Bir defa da bu maksatla dünyada dolaştırdığı adamları kedisine Rum hükümdarı Kılıç Aarslan'ın on iki şehzadesi olup her birisi bir burcum mehtabı gibi memleketin bir yerine yerleşmiş, hepsi de Cemşid gibi azametli, güneş gibi güzel, Rüstem gibi güçlü, Hatem gibi koçak saltanat sürmekte oldukları hakkındaki hikâyenin dadı damağında kaldı. Gönlü şiddetli bir ıztırap ile çalkandı. Son derece sabırsızlık ve ıztırap içinde intihap kur'ası hanki şehzadeye düşecek deye şaşkın şaşkın düşünüyordu. Nihayet işini bu baptaki zekâ ve dehasına emniyet eylediği ta-

(*) - Hutsma'nın bastırıldığı Türkçe Selçukname bu yoğurt hikâyesini ve gulâmın katli mes'elesini hazfetmiştir. İbni Bibi; delikanlının karnını yarıyor ve sonra idam ettiriyor. başkaları bilhassa Camiüddüvel bunn mübâlağalı bulmuş köleye tabib vasıtasile gaseyan ettirmiştir. İbni Bibi tasvirinin dehşetini arttırmak istemiştir ve yahut hakikat odur.

yalarından birisine açtı. Hallini ona havale eyledi. Bu kadın zekâ ve dirayette ve sihirbazlıkta o derecede idi ki Zühre yıldızının kolundan bileziğini alır, Ayın kulağından küpesini aşırırdı. Ayı ve Güneşi kavuşturacak derecede müthiş bir delâlet kudreti vardı. Onun bu baptaki maceraları binlerce destan teşkil ederdi. Şeytan bile onun şerrinden lâhavle okuyup kaçardı. Elfiye ve Şelfiye kitabını Cehenemde tahsil eylemişti. [*] İşte Tamar işini bu facireye havale ediyordu. Sırrını ona döktü. Taya kadın bunun temini pek kolay olduğunu yalnız ne isterse hemen ihzar edileceğini söyledi. Evvelâ eli uz ve yeyni bir ressam istedi. Manî'ye haset, Çinli ressamlara hayret ettirecek seviyyede olsun, ben onunla şehzadelerin bulundukları yerlere giderek şehzadelerin resimlerini aynile birer kâğıda çektireceğim dedi. İsteddiği derecede bir ressam bulundu. Yol gereçlesi hazırlandı. Şeytan gibi şehirlerini dolaştı. Bütün şehzadelerin suret ve siretlerini nakşettirerek döndü. Getirilen albümü Tamar mutalea ve tetkik eyledi. Sultan Rük-nüddin'i cümlesinden faik buldu. Dünyada bana ancak bu resmin sahibi eş olabilir deyerek derhal yazıcısını istedi, Sultan Kılıç Arslan'a aşağıdaki mealde bir mektup yazmasını buyurdu.

Alemin Hudavendigârı İzzüddüya Ved'din Hazretlerinin cihanbezeyen reylerinden gizli değildir ki Allahü Teâlâ bu cariyeye, mamur, uzun ve geniş bir ülke, sayılır, tanınır bir saltanat, itaat edilir bir devlet nasip eylemiştir. Cebbarlar, Tekfurular onun nimetleriyle doyar, onun buyruklarına boyun keser. Benim gibi bir acizi bu

memleket evlâdına ve emvaline hâkim ve nafiz kılmıştır. Bununla beraber mâzideki prenseslere göre bana istiklâl ve celâdet rütbesi kaftanı ihsan buyurmuştur, Padişahlık kudreti, hükümdarlık haslatı bahşeylemiştir. Yalnız iffet ve memleket kanunlarına göre benim perişanlıklarımı toplayacak, kutlu yakınlığıyla muhalif ve garazkârlara karşı duracak, bir eşim yok. O eş ki onun belinden gelecek oğul Memleketime varis olsun, devletimin temelini kursun, saltanatı yıpranmaktan saklayarak yenilesin, Ailei Davudiye'nin adını ebedileştiresin [*]. Ve eğer benim sayılı günüm çabuk gelirse, ömrüm tükenirse o, bu ülkenin padişahlığını derühte eylesin. memleketim halkı arasındaki din ve itikat mübâyeneti onun sayesinde imtizaç etsin. İşidiyoruz ki Melikül'mülûk Süleyman Şah güzel hasletlere sahip bulunuyormuş; hernekadar henüz hayat bahçesinin taze bir fidanı isede hükümdarlara yaraşan ülvî bir hilkate malikmiş. Böyle bir melik böyle bir ülkeye pek yakışır. Böyle bir Süleyman'a ben gibi bir Belkis yaraşır. Eğer zati şahâneniz bu akrabalığa muvafakat eder, nikâhımızın aktine müsaade buyururlarsa onun kutlu çetiri bu meliklerin has-

[*] Elfiye Şelfiye sairî hakim Ezrakî'nin eseridir. Tuğrul'un kız kardaşı oğlu Nişabur meliki Doğanşah için yazılmıştı. Doğanşah ademi iktidar hastalığına uğramıştı. Eserinde bir kadının bin türlü pozisyonunu tasvir eylemişti. Doğanşah bu eserin müşahade ve müteasile hastalığından kurtulmuştu.

[*] - Selçuk tarihinde arasıra rastgeleceğimiz bu tâbir Selçuklarda Selçuk ne ise Gürcistan kurallığı ailesi için de Davud öyledir. Bazı Selçuk şehzadelerinden bahsedilirken, Selçuk Orugundan ve Ailei Davudiyeden deye geçer.

ret eylediği, Sultanların gıpta eylediği memlekete gölge salar, onun şahâne mevkibinin nurlarile buradaki-lerin gözleri ıtırılır, Süleyman mes'ut talihile Davud Hanedanının sarayında hıraman olursa, mühalif şeytanlar, anut ifritler kahır gürzüne uğrayacaklardır. Bir çok armağanlarla elçiler Sultan'ın katına ulaştılar, mektuplarını sundular, ağız haberlerini arzylediler. Elçiler saraydan çekilince Sultan Kılıç Arslan oğlu Melik Rüküddin'i gizlice bir odaya çağırarak mes'eleyi anlattı. Melik babasından bu haberi alınca izzeti nefsi şahlanarak babasına acı itaplarda bulundu. Ulu Şehriyar'ın cebbar ve aziz nefisleri bu denaete nasıl razi oluyor, zevale maruz dünyevî bir maksat için bu kulunu saltanat dergâhından uzaklaştırmayı nasıl reva görüyor. Kâfir bir facirenin işvesile islâm diyarını bırakıp küfür âlemine gönderiliyorum. Eğer zati şahâneniz müsaade eder, Cenabı Hak te'yit buyursa Abhaz diyarına ordu çekeyim, toprağını yellere savurayım, onların en aziz askerlerini zincire vurarak dergâhınıza sürükleyeyim. Ma nastır ve kiliselerini cami ve mescit yapayım, nâkus seslerini ezan sesile değiştireyim dedi. Sultan Kılıç Arslan oğlunun yüksek himmetini, yüksek fikrini gönül hazzıyla dinleyerek onu alkışladı, aferinler ederek özürler diledi.

Sultanı Kahır Rüküddin Süleyman Şah'ın Gürcistan gaza-sına gitmesi ve ric'ati ve Fahreddin Behramşah'ın bazı faziletleri :

Allahın takdiri eseri olacak Sultan Rüküddin'in gönlünde bu kin yer yapmıştı. Babasının devri geçipte saltanat oğluna gelince büyük bir ordu ile yüzünü hududa çevirdi. Önden bir çok postacılar, habercilerle kardaşlarına, akrabalarına, civar meliklere adamlarını yolluyarak toplanmalarını ve uğraşmalarını, techizatlarını ikmâl etmelerini buyurdu. İlk önce Abülistan (Elbistan) ve havalisini tasarrufunda bulunduran kardeşi Tuğrulşah koşup gelerek başkalarına örnek oldu. Aynı suretle Sultan'ın damadı ve Mengüçik Gâzi'nin torunu Behramşah ta geldi.

Bu zat her hususta iffet sahibi, güzel siretli, yüksek himmetli, pâk soylu, âdil, vakur, mütedeyyin, son derece şefkatli ve merhametli idi. Onun ihsanından bütün zîruh olanlar hatta hayvanatı vahşiye bile hissesini alıyordu. Erzincan'da bir düğün, bir yas olmazdı ki onun gereçleri hazneden, yemekleri saray matbahından temin olunmasın. Güveyiler elbiselerini saltanat camehanesinden, gelinler de haremî humayundan giyerlerdi. Şidetli kışlarda dağlara, belenlere arabalarla otlar, daneler götürülür, tabiatın bu kıskanç günlerinde vuhuş ve tuyura azık dağıtılırdı. Havasın, avamın ağzı onur semasına açılmıştı.

Şiir ve kelâmın yaratıcısı Genceli Şair Nizamî, Mahzenül'esrar adındaki inci dizisini onun uğurlu adına dizmişti, onun yüce katına göndermişti. Caize olarak beş bin altın, beş baş altın eğer ve oylanlı at, bunlara uygun ağır bahalı hil'atlar ve saire ile onun fikir yorgunluğunun ücreti olarak onunla görüşebilir bir seviyede hususî bir adamı ile ayrıca takdîrkâr

bir de mektup göndermişti.

Yakınları bu karşılığın biraz israf-kârane olduğunu işrap etmeleri üzerine incilerden örülmüş olan bu kitabın sonsuz bir hayatı vardır. Onunla benim namım da ebediyen yaşayacaktır. Ona bütün hazneleri feda azdır. Eyi nam, veya kötü nam bırakmakta şairlerin, alimlerin medhü senaları pek mühimdir. Arap ve Acem amelei aklâmının serfirazı olan Şairi hakim Firdevsî-i Tusî dünyada eşi görülmiyen dürri meknun misal şehnamesi için çektiği meşakkatin karşılığı olan hazneyi Sultan Mahmud'dan göremedi. Ancak Sultan Mahmud'un hicvesi dünyanın ağzında ebedî bir destan oldu. Bu kadar tacdar hürevler, bu kadar namdar pehlivanlar gelip geçti, Kulaklarımızda hangisinin adı vardır dedi. Behramşah'ın bu isabetli sözünü yerden göğe kadar haklı buldular.

Hasılı Behramşah ta fevkalâde hazırlıklarda bulundu. Sultan ordu-suyla Erzincan'a gelince hizmetlerini takdim ile ziyafetler çekti. Emsali görülmemiş tekellüfler yapıldı. Ordusuyla mevkib'i hümayuna katılarak ferman mucibince Erzenirum'a yöneldiler. Daha önce Erzenirum sahibi Saltık Oğlu Alâeddin hakkında ferman infaz edildi. Çünkü kendisinin davet hilâfına asker tahşidinden teallül gösterdiği Sultan'a arzedilmişti. Bundan dolayı humayun hatırlarına toz konmuş onun azlini ferman buyarmışlardı. Bütün iradları, kal'aları, şehirleri, mezreaları, hasılı tamamen Erzenirum Hükûmetinin anahtarları cebren elinden alınarak Mugisüddin Tuğrulşah'a verildi. Ondandır hep birlikte büyük ve toplu bir ordu ile Abhaz

memleketlerine, Gürcü şehirlerine girilmesi emrolundu. Kâfirler Saltanat sancaklarının üzerlerine geldiğini duyunca onlar da Genel seferberlik yapmışlar, büyük hazırlıklarda bulunmuşlardı. İki ordu karşı karşıya gelince kapıştılar, boğazlaştılar. Öyle ki savaş meydanında insan gövdesinden tepeler meydana geldi. Artık düşmanlar tarafında hezimet, beri tarafta zafer belirmek üzere iken, ve hattâ düşman kaçmağa hazırlanırken birden çetri humayunu taşıyan çetrdarın atı bir tarla sıçanı yuvasına basarak tökezledi ve çetri humayun yere düştü [*]. Ümeranın ve ordunun gözüne bu ilşince merkezde bir hezimet veyahut Sultan'a bir neket geldi, zuğmile kükremit aslanlar gibi saldıran askerin dermanı kesildi. Saf yıkan diziler kırıldı. Müşriklerin kahramanları bu fırsatı görerek gürzlerle, kargı ve kılıçlarıyla saldırdılar. Dögenler döğüldü, öldürenler öldürüldü. Kahramanlar yeniden çetri hümayunu kaldırdıysa da, çavuşlar herne kadar yanlış yanlış, dön dön, deye haykırmışlarsa da, yaydan çıkmış bir ok gibi geri dönmeğe imkân kalmamıştı. Padişah bizzat haykırıyor, bir takım büyük kumandanların adlarıyla çağırıyordu da hiç bir fayda hasıl olmadı. Kıyamet kopmuştu. Koca bir ordu kayıptı.

(*) - Çetr. Sükûnu ta ile Afittaptan muhafaza için baş üze tutulan günlük ve şemsiyedir. (Burhanı Katı'). Çetri abgün, Çetri anberin gibi kullanışlar çadır için de kullanıldığına göre her ikisi de bizim bildiğimiz çadır dır. Ahdi kadim padişahlarının başlarında tutulan şemsiyeleri Selçuklar da kullandılar. Yalnız padişahların başında tutulanlar ince kullanışla çetr oluyor. Diğer yere çatılana da çadır deyuyoruz Çetr arma mahiyeti almış bir şeydi.

çıyordu. Erzincan meliki Fahrüddin Behramşah ve bazı ümera tutsak oldular. Padişah; Mugisüddin Tuğrulşah ile ve bazı asker ve ümerasıyla Erzurum'a düştü. Orada toplanmak için bir kaç gün kalınarak ve istirahat edilerek Konya mahrusasına dönüldü. Yeniden ordu hazırlanarak teşeffi-i sadır olunmasını ferman eyledilerse de tabiplerini âciz bırakan bir hastalığa tutularak ölüm döşegine me-yüsane uzandılar ve göçtüler. adil se-

verliğini raîvet severliğini tarihe yadigâr bırakarak gittiler [**].

(**) - Burada bermûta'd efendisi Gıyasül-müminin, Ulu inanç, Sahibi divan Atâ Meliki şahâne tabirlerle anarak dualar eylemektedir. Eser, Rüknüddin Süleymana ait bir kısımda mühim bir hareketi meskût geçiyor. Babası Kılıç Arslan tarafından kendisine engürü verilen kardaşı Muhiddin Mes'ud ile yaptığı uzun savaştan, Ankara muhasarasından bahsetmemektedir. Camiüddüvel sahibi bunu kaynaklarından alarak eserine koymuştur. İstiyenler Anadolu Selçukluları hakkındaki matbu tercümesine bakabilirler.

Ş İ K Â R İ T A R İ H İ

(Üstü geçen sayıda)

Ravi ider: Osman Oğlu ile İbrahim Han, zamanlarında muhkem muhabbet üzre olmuşlardır. İbrahim Bey'in, Nasuh Bey kızı oğludur. Onu çok se-verdi. Cambaz dirler bir defterdari var idi, kızını ana virmiş idi. Nasuh Bey ondan olmuştur. Hasılı kelâm İbrahim Han hasta oldu, bildi ki sefer zamanı yakındır, oğulların başına cem idüb Kasım Bey sahibi rey olmağla mührü saltanatı ana teslim idüb, Alâ-eddin'e İçil'i virüb, Halil'e Ermenâk'i virüb, İshak'a Akşehir'i virdi. Yakub'a Aksaray'ı virdi. Mir Musa dirler bir ammisi var idi, Kayseriyyeyi ana virdi. Küçük Mustafaya Beyşehirin virdi. Pir Ahmed'e Tarsus'u virdi. Ali Bey'e İshaklu'yu virdi. Hoca Paşa'ya Niğde'yi, Mahmud Paşa'ya Endug Kal'asın virdi. Vasiyet eyledi ki: benim zamanıma gelince Osman Oğulları bizden korkarlardı, bizim an-ların üstüne galebemiz var idi. Şim-den sonra anlar bize galebe ider, mü-dara idesiz didi. Sultan Mehmed'e bir mektub yazıb gönderdi ki: lûtf idüb, benim oğullarıma riayet idüp hasım yerine komayasız didi. Hattâ Sultan Mehmed dahi bir zaman riayet eyle-di. Ravi ider: İbrahim Han'ın vefatı

na iki illet vardır. Birisi bu ki, Sultan Mehmed İstanbul'u fetheylediği yılda vefat eyledi. Bir veziri var idi. Ahmed Paşa dirlerdi. İbrahim Han Ahmed Paşa'yı İstanbul'a mubarekbâd'a gönderdi. Ahmed Paşa varub, İstanbul'da üç ay sakin olup İbrahim Bey'in mubarekbâd mektubun virdi. Bir gün Sultan Mehmed Ahmed Paşa'yı تنها çağırub bir miktar zehir virdi. Didi ki eğer Karaman Oğlu İbrahim Han'a virüb helâk idersen diyarı Karaman'ı sana ebedî viririm didi. Veziri bîdin zehri alub Lârende'ye geldi. Meğer son güz ayı idi. Akşehir'den bir mikdarca yaş üzüm alub geldi. Ol zehri bir salkım üzümün içine zerafetle işledi. Bir tabağa gayrı üzüm koyup İbrahim Han'ın önüne götürdü. İbrahim Han üzümü görüb, taze üzüm hoş gelüb yidi. Dahi var mı deyu sual eyledi. Vardır deyüb veziri lâin zehirli üzümü götürüb, İbrahim Han alub yidi. Filhâl zehir kâr idüb yıkıldı. Alub sarayına götürdüler. Yirmi altı gün yatdı, andan sonra vefat eyledi. Bir rivayette kendü ecelile vefat etmişdir. Kavli sahih budur. Osmanlıların zehir virdüğü oğlu Kasım Bey'dir. Ravi ider: Zehir virdüğü sa-

at kaçub, İstanbul'a gitti. Sultan Mehmed buyurdu. Ahmed Paşa'yı asakodular, didiler ki : hayrın olsa Sultanına olurdu. Hasılı kelâm Diyarı Karaman'a Kasım Bey'i şah eylediler. Her bir karındaşı bir vilâyetde hâkim oldu. Amma hutba ve sikke Kasım namına okunurdu. Sekiz yıl halisce sakin oldular. Bir gün İshak ile Halil mabeynine adâvet düştü. İkisi de asker çeküb Ermedsun önünde cenkeylediler. Halil sınıb Ermenâk'e firar etdi. İshak irişüb Bıçakçı Cisinde cenge başladı. Yedi günden sonra Halil'i tutub katleyledi. Gelüb Ermenâk hıсарın aldı. Cümle İçil ve Gülnar ve Mamuriye ve Silifke ve Mut, Tarsus'a varınca zabt idüb hutba okutdu ve sikke kesdi. Bu fesad Küçük Mustafa'nındır. İshak ile Küçük Mustafa Beyşehirin alub Gülnar ve Bulgar ve Silifke ve Varsak taifesini cem idüb Lârende'ye gelüb cenk kıldılar. Kasım Bey sınıb Konya'ya gelüb İstanbul'a mektub gönderdi, yardım istedi. Sultan Mehmed Ahmed Paşa ile yirmi bin adem gönderdi, mabeynlerin sulh eyledi. Yarısın Kasım Bey zabt idüb yarısın İshak Bey zabt eyledi. Küçük Mustafa'ya Aksaray'ı virdiler. Cenken den fariğ olub üç yıl sakin oldular. Ravi ider : Engürü'yü Hüsrev Bey dirler, Osmanlı Beylerinden, bir Bey zabt iderdi. Haymana ucundarı Küçük Mustafa ile hasım olmuşlardı. Küçük Mustafa fırsat gözlerdi. Birgün Turgud Oğlu ile sekiz bin yiğid alub, Engürü'yü basub, Hüsrev'i helâk eyleyüb şehri zabt eyledi. Sultan Mehmed Kıssayı duyub Konya'ya, Kasım Bey'e, mektub gönderdi. Dimiş ki : «İbrahim Han bana mektub gönderdi, bunda dimiş ki sizinle akrabalık davâmız

vardır ve hem benim dedem Alâeddin bin Karaman senin pederin Osman'ın Şah olmasına sebeb oldu. Tabl ve alem virdi. Sen dahi iyiliğe iyilik idüb, benim diyarıma tamah idüb oğullarım incitmiyesin, lûtf idesin» dimiş. Biz dahi ana riayeten sizi incitmedik. Şimdiden sonra vaktınıza hazır olasız, yahut Küçük Mustafa'yı tutub gönderesiz. Kasım tutub göndermek murad eyledi. Mustafa kaçub Lârende'ye, İshak Bey'e, geldi. İshak otuz bir er cem idüb cenge hazır oldu, Beyşehirine geldi. Kasım Bey mektub yazub olmuşuna göre Sultan Mehmed'e ilâm etdi. Sultan Mehmed kırk bin er ile Mesih Paşa'yı gönderdi. Karahisar'a gelüb kondular. Ezincanib; İshak Bey otuz bin er ile Teke diyarına uğrayub Teke Beylerinden yedi bin er alub Karahisar önüne gelüb Osman askeri ile muhkem cenk eylediler. Osman askeri sınıb Karahisar'a düşdüler, ahvali Sultan Mehmed'e arzeylediler. Ezincanib; Kasım Bey yirmi bin er ile irişüb, gice şebhun idüb hikmeti rabbanî Küçük Mustafa'yı tutub habs eyledi.

İshak kaçub Turgud İlir'e gitti. Cümle Karaman askeri Kasım Bey yanına cem oldular. Küçük Mustafa'yı İstanbul'a, Sultan Mehmed'e, gönderdi. Sultan Mehmed Kasım Bey'in karındaşını tutup gönderdiğine şâd oldu, ve Küçük Mustafayı azad idüb Rumili'nde bir sancak virüb serhadde tablu alem ile gönderdi. Ezincanib; İshak Bey Dulkadırlı'dan yardım alub, Lârende üstüne gelüb, Kasım Beyle altmış gün cenk eyledi. Sonra İshak Bey sınıb, kaçub Şam'a düşdü. Şam Beyi riayet idüb anda kaldı. Sonra Şamlı yardım virüb, gene gelüb muh-

kem cenk eylediler. Karamanliler yığın gelüb Şamlı kaçub İshak Bey Varsak taifesinin arasına düşdü. Bir nice zaman sonra anda tutub helâk eylediler. Cümle Diyarı Karaman'ı Kasım Bey zabt eyledi. Yedi yıl hüküm ve hükümet eyledi. Osman Oğlu ile Kasım Bey'in cengine sebeb bu oldu ki Küçük Mustafa Rumili'nde kral ile âşına olub ahd iderler ki: «benim karındaşım Karaman Şahı'dır. Kırk bin askere malikdir. Mektub gönderelim, Karındaşım ol canibden yürüsün, biz seninle bu canibden yürüyelim» deyu. Bu ahd üzere bir mektub yazub Karaman'a gönderdi. Yolda mektubu tutub Sultan Mehmed'e arzeylediler. Biri dahi bu oldu ki Osman'ın bir Beylerbeyisi Kâbe'ye giderken, Karaman sınırundan gice geçüb giderken, Turgud oğlu rast gelüb cenk eylediler. Çok adem helâk eylediler. Vezir dönüb İstanbul'a geldi, Karaman Oğlu Kasım Bey'den şekva eyledi. Sultan Mehmet Sefer çağırub kırk bin sipahî cem eyledi. Hersek Oğlu Gedik Ahmed Paşa'yı serdar eyledi, Diyarı Karaman'a cenge gönderdi. Gelüb Karahisar'a konup Kasım Bey'e elçi gönderdi. Elçi mabeyinlerine gelüb gidüb sulh idemedi. Akıbet Kasım Bey Karaman ve Kayseri ve Beyşehir ve Niğde ve Bulgar ve Gülnar ve Silifke ve Mamuriye ve İçil askerin cümle kırk dört bin er cem idüb Konya'da Hazreti Mevlâna'yı ziyaret eyledi, kurban kesdi, andan göçüb Akşehir'e geldi, bir mektub yazub Kökez Oğlu ve Oğuz oğlu ile gönderdi. Kökez Oğlu divana girüb mektubu Gedik Ahmed Paşa'ya sundu. Gedik Ahmed Paşa okudu. Dimiş ki : «Evvelâ müslüman müslümana kılıç çeker mi ve Allah'ın buyruğu mudur, yahud

Peygamber'in kavli midir? Evvelâ eyledikleri isnaddan benim haberim yoktur. Lâyık mıdır ki reâyayı harab idervüz». Gedik Ahmed Paşa ahvali Sultan Mehmed'e arzeyledi. Cümle ülema bir yere gelüb bu cengi mâkul görmediler. Sultan Mehmed haber gönderdi ki Konya'yı bana virsin, sulh olub cenkden feragat idelim. Kökez Oğlu gelüb mektubu Kasım Bey'e virdi. Kasım Bey mektubu okuyub mefhumun bildiler. Karaman Beyleri; Konya gibi şehri vermeden ölünce cenk eylemek yeğdir dediler. Heman ol gice askeri dört bölüb bir bölüğüne Kökez Oğlun ve Turgud Oğlun ve bir bölüğüne Koson Oğlun ve Kaya Oğlu Ali Bey'i ve bir bölüğüne Hızır Bey'i ve Emirşah'ı serdar eyledi. Ve bir bölüğüne Kendüsü ve karındaşları [*] serdar oldular. Karaman Beyleri cümle süvar olub nısfül'leylde düşmana yakın irişüb şebhun eylediler. Dört taraftan askeri ihata idüb öyle cenk kıldılar ki dört bin adem toprağa düşdü. Gedik Ahmed Paşa'ya dört yerde yara irişüb cümlesi sınıb kaçdılar. Karaman Oğlu dönüb Konya'ya geldi. Ezincanib; Gedik Ahmed Paşa yirmi bin er ile kaçub, Sultan'a mektub gönderüb İlgar ile Kayseriye'ye gelüb kendüsünü kimse bilmeyüb bir sabah Hıсар kapısı açılınca içeri girüb şehri zabt eyledi. Karaman Beyleri dağılub Konya'ya gelüb ahvali Kasım Bey'e haber virdiler. Kasım Bey otuz bin er ile Kayseriye'ye gelüb, iki çeri mukabil olub, yedi gün cenk eylediler. Meh-

[*] Bir bölüğüne Kökez Oğlun, ve bir bölüğüne Turgud Oğlun, ve bir bölüğüne Koson Oğlun, bir bölüğüne kendüsü ve karındaşları ve Karaman Beyleri cümle süvar olub... Ali Emiri nüshası.

med Han otuz bin er gönderüb, cenk-de iken gelüb irişüb, muhkem cenk kıldılar. Karaman askeri sınub kaçub Konya'ya geldiler. Bir yıl çenk eylemeyüb sakin oldular. Evvel bahar olunca Gedik Ahmed Paşa kırk bin er ile Konya'ya geldi. Hısarı çevirüb cenge başladılar. Karaman Oğlu otuz bin er ile Lârende'den göçüb bir gice Konya'ya irişüb iki asker karışub kırk üç gün muhkem cenk eylediler. Kırk dördüncü gün Osmau askeri sınub Karahisar'a geldiler, anda kışladılar. Evvel bahar olunca altmış bin er ile Konya üstüne gelüb yirmi altı gün cenk eylediler. Karaman askeri sınub Lârende'ye gitdiler. Gedik Ahmed Paşa Konya'yı zabt idüb iç kal'ayı mamur eyledi. İki yıl sakin oldu. Üçüncü yıl altmış bin er ile Lârende'ye gelüb muhkem cenk eyledi. Alamayub Konya'ya geldi. Ol yıl Karaman Oğlu Kasım Bey cümle rızkın, malin ve tevabiin alub Ermenâk'e gitdi. Evvel bahar olunca Gedik Ahmed Paşa Lârende'ye gelüb cenk kıldılar. Dört yıl cenk eylediler. Beşinci yıl Lârende'yi zabt eyledi. Dört bin kul yazub Mesih Paşayı anda kodular. Kış olunca şehir halkı tuğyan idüb Mesih Paşayı bir gün cumaya giderken, dört bin kul ile taşta tutub helâk itdiler. Kulu kırdılar, Karaman oğluna haber gönderdiler. Karaman Oğlu gelüb şehri zabt eyledi. Cümle Varsak taifesi ve Aksaray kavmi gelüb Turgud'u ve Kökez'i serdar eylediler. Yirmi bin mıkdarı adem ile gelüb azîm cenk idüb Konya'yı aldılar. Ezincanib; Sultan

Mehmed kıssayı duyub evvel bahar-da kendüsü altmış bin er ile sürüb Konya'ya gelüb andan, göçüb Lârende'ye gelüb, Kökez Oğlu ve Turgud oğlu karşı çıkub yirmi bin er ile Karadağ dibinde karşı varub şöyle cenk eylediler ki yedi gün yol virmediler. Sekizinci gün on yedi bin Bulgar ve Gülnar ve Varsak askeri ile Karaman Oğlu Kasım Bey irişdi.

Dört bin Silifke askeri ile Oğuz Oğlu irişdi. Üç bin er ile Koson Oğlu ve Göcer Oğlu, ve Kutluşah oğlu irişdi. Yirmi altı gün muhkem cenkeylediler. Sahra leşle doldu. Dağ ve taş kırmızı kan oldu. İki askerden dokuz bin dört yüz adem toprağa düşdü. Dört Beyler Beyi helâk oldu. Yedi Sancak Beyi, yüz iki müteferrika helâk oldu. Dünya Dünya olalı böyle cenk olmadı idi. Ahir Karaman Oğlu sınub cümle Beyleri ile Bulgar'a çıkdı. Gayri il virmedi. [*] Sultan Mehmed gelüb şehre kondu. Karaman Oğlunun sarayların yıkub yerine bir hısar yaptı ki her kulesi asümana irişdi. Diledi ki şehri yakub katliam ide. Ülema icazet virmedi. İstanbul'u yeni almış idi. Murad Eyledi ki cümle halkı İstanbul'a süre. Defter ile şehrin içinden otuz bir bin müslüman evi, yedi bin kâfir evi sürgün eyledi. Andan geçüb Aksarayı sürüb, İstanbul'a götürdü. Tefsire kadir üç yüz şeyh, vaiz, müfti. âlim ve âbid sürdü. Lâkin bunlar İstanbul'da sakin olmayub üç yıldan sonra kaçub yine geldiler. Sultan Mehmed gazab idüb Gedik Ahmed Paşayı gönderdi. Gelüb Lârendeyi ateşe urub, yakub, yıkub, harab eyledi. Yüz on yedi mahalle, dört camii selâtin, üç yüz yedi

(*) - Gayri il irmedi. Ali Emîrî nüshası. ... el irmedi ?

vakit mescidi, yirmi dokuz hamam, dört medrese (*), yedi hanikah (**) cümle harab idüb koyun ve kuzu sürer gibi Oğlun, uşağın önüne bırakub şeyh, ülema ve fukara feryad iderken yirmi, otuz bin adem Karadağ dibine cem idüb, kendüsü, gözlerine karşı, ol zîba sarayları, köşkleri, Camii Sultan ve Camii Nizamşah'ı, Camii Kâşî'yi, Camii Hasan Basri'yi, Camii Karaman'ı ve cümle şehri yere beraber idüb andan sonra dönüb on yedi bin er ile bu denli fukaraları yayak olarak oğlu ile, uşağı ile döğе döğе sürmeğе başladı. Ezincanib; Kökez Oğlu bu zulmü görüb ağlayı ağlayı Bulgar Dağı'na çıkub şehre olan zulmü hikâyet idüb Karaman Oğlu Beylerle şöyle ağlaşdılar ki cihan feryad ile doldu. Kökez Oğlu ider : «Şimdengiru bizim diriliğimizden ölmemiz yeğdir». Sekiz bin Bulgar'ın senkendaz askerin cem idüb, dört bin de Oğuz Oğlu alub on iki bin er ile ilgar idüb ol gice halkın yatdığı yere irişüb, seharin göç zamanında Osmanlı askerinin örün alup şöyle tiğ urdular ki sekiz bin adem helâk oldu. Gedik Ahmed Paşa kaçub, halkı dönderüb şehre götürdüler. Ezincanib; Kasım Bey yedi bin er cem idüb Lârende'ye geldi, ne gördü? Kani ol mamur şehir? kani ol zîba saraylar? taraf taraf çarşular ve pazarlar? kani Şah Alâeddin'in ve Mehmed Han'ın ve Mahmud'un zîba köşkleri? kani selâtin camiler...? Cümle harab ve yebab olmuş. Şehir kavmi Beylerin görüb, koyun kuzuya karşı gelür gibi irişüb, görüşüb, feryadü figan asümana çıkdı. Bir zaman ağlaşdılar. Didiler ki, «takdir Huda'nındır. Ağladığımızın faide-

(*) - Üç medrese. Ali Emîrî nüshası.

(**) - Üç tekke. Ali Emîrî nüshası.

si yokdur». Cümle şehir halkını alub Bulgar'a çıkdılar. Bir zaman böyle geçindiler. Lârende on bir yıl harabe kaldı. Ravi ider : Sultan Diyarı Karaman'ı Oğlu Cem'e virdi. Gelüb Konyada üç yıl sakin oldu. Sonra gelüb Lârende harabesin gördü, halkının perişanlığın gördü, olan zulme vakıf oldu, bîhtiyar ağladı, zira ehli insaf Padişah idi. Lârende'de dört yıl sakin oldu. Lârende'de bir saray ve bir be-destan ve bir mıkdar çarşu, pazar yapıdı. Zulmü def idüb adalete başladı Karaman halkı cem Sultan'dan hoşnud olub bir bir gelüb cem olub yine mülklerin mamur eylediler. Cem Sultan Lârende'nin mamur olmasına sebep oldu. Andan sonra Cem Sultan'a gayri Sancak virüb Lârende'yi Sultan Ahmed'e virdiler. Sultan Ahmed zamanında dahi mamur oldu. Andan sonra Şehzade Sultan Mehmed'e virdiler. Üç yıl sakin oldu. Sonra yine Cem Sultan'a virdiler, zira Cem Karaman'da doğmuş idi. Lârende halkı onu muhkem severdi. Kasım Bey ile birbirine muhabbetnameler gider gelürdi. Bir gün Cem Sultan şikâra binüb Kureys Dağlarına çıkdı. Yanında üç yüz ademi ancak var idi. Av iderek yaylağa irişdi. Gördü ki bir azîm cemiyet var. Bildi ki Karaman Oğludur. Havf eyledi. Meğer Kureys Beyleri Karaman Oğlunu ziyafete çağırılmışlar idi. İşü işret iderlerdi. Kasım Bey bildi ki geçen Cem Sultan'dır. Kökez Oğlun gönderdi, dâvet eyledi. Cem Sultan Muhkem havf eyledi, gördü ki kaçmak dahi kabil değildir. Allahü Teâlâ'ya sığınub dâvete icabetdir deyüb varmağa başladı. Kasım cümle Karaman Beyleri ile istikbâl idüb, irişüb bir birle mu-

safaha eylediler. Kasım Bey gördü ki Cem Sultan bir mahbub yiğiddir. Cem Sultan gördü ki Karaman Oğlu bir mühib serverdir. Hâl ve hatır soruşdular, biraz Diyarı Karaman'a olan zulmü söylediler. Birbirine muhkem muhabbet eylediler, kırk gün işü işret eylediler. Cem Sultan ahd eyledi, eğer ben Padişah olursam yine diyarını sana vireyim didi. Dünya ve ahiret karındaş oldular. Bir kaç gün işü safa idüb andan veda, idüb Lârende'ye geldi. Bir gün Karaman Oğlu Bulgar'a çıkıdı. Bir nice zaman muhabbet üzere oldular. Dostluk ve kardaşlık dâvasın kıldılar. Bir gün cem Sultan saltanat dâvasına düşüb kefeye geçdi. Bir nesne peyda idemedi. Andan sonra başına asker cem idüb Bursa'ya vardı. İstanbul'dan Sultan Bayezid asker gönderüb Hersenk Beli'inde iki asker buluşub yedi gün cenk eylediler. Cem Sultan sinub ayağına yara irişdi. Rahtın ve bahtın bırakub kaçdı. On dört ademile Konya'ya geldi. Muhkem giriv ve feryad kıldılar. Evin, avretin, rızkın, malın alub Lârende'ye geldi. Kasım Bey macerayı duyub Kökez'i bin yiğid ile gönderdi. Gelüb Cem Sultan'ı alub Bulgar Dağı'na çıkıdılar. İttifaka giderken Lala Paşa irişüb askerile Cem Sultanı ortaya alub yol virmedi. Hemen Karaman Beyleri kıssayı duyub Oğuz Han ile sekiz bin adem irişüb, iki bin erle Kökez Oğlu irişüb, tek bir getirüb şöyle kılıç urdular ki Lala Paşa'nın alayın bozdular. Yirmi bin eri dağıdıub Cem Sultan'ı halâs idüb alub Bulgar'a çıkıdılar. Cem Sultan gelüb Karaman Oğlun'a buluşub devri nahemvardan şikâyet idüb ağlaştılar. Üç yıl sakin oldular. Bulgar Dağı muhkem sarp olmağla kimsenin

eli irişmedi. Ravi ider: Cem Sultan Haç niyyetin idüb Karaman Oğlu Kasım Bey'den destur diledi. Kasım Bey yedi yük akça virdi. At, don, deve katır virdi. Bin yiğid ile Kökez Oğlun Haleb'e varınca bile koşdu. Cem Sultan'ın dahi başında beş yüz yiğid var idi. Kasım bey on yiğid ile (*) dört gün bile gitdi. Vedalaşub, dönüb Bulgar'a çıkıdı. Kökez oğlu bin beş yüz yiğid ile Cem'i Haleb'e götürüb, veda idüb gelüb Bulgar'a çıkub Kasım bey'e cümle selâmet haberin getürdi. Kasım bey şâd oldu. Ezincanib; Haleb Beyi Cem Sultan'a azim riayet idüb kırk gün oturub bir gün önüne düşüb Şamı Şerifi seyrettirdi. Andan Kudüs-ü Şerifi ziyaret ettirdi. Andan sonra Mısır'a gönderdi. Gelüb Mısır Sultanı'na buluşdu. Altı ay Mısır'da oldu. Andan sonra haç niyetile Kâbetullaha gelüb ziyaret eyledi. Bir yıl mücavir oldu. Andan sonra haç zamanı irişüb, hacılar ile gelüb Mısır'a çıkıdı. Mısır Sultanı koyuvirmeyüb bir yıl Mısır'da sakin oldu. Ezincanib; Engürü beyi Mehmed bey Cem Sultanı muhkem severdi. Karaman Oğluna muhabbetname gönderüb: «Ey Kasım bey, çok ademe maliksiz. Lûtf idüb Cem Sultanı Mısır'dan getüresin. Hem Tatlar elinden kurtarasın ve hem Osınan oğlu ile bir dahi cenk idelim» dimiş.

Heman Karaman Oğlu Kethüdası Emeldin (**) bey'i bir mektub, altı yüz ademle Mısır Sultanı'na gönderdi. Emeldin ve Friz Oğlu Şam'a gelüb Mısır Sultan'ına Karaman Oğlunun muhabbetnamesin gönderdiler. Mektubu Mısır Sultan'ına sundular. Okudu, mefhumun bilüb Cem Sultan'a destur

(*) - On bin yiğid ile. (Ali Emîrî nüshası)

(**) - İmadüddin. (Ali Emîrî nüshası)

virdi. Muradı salıvirmemek imiş. Andan Sultan Cem Şam'a geldi. Andan Haleb'e geldi. Andan sonra menzil bemenzil Lârende'ye gelüb Bulgar'a çıkıdılar. Kasım Bey yirmi dört bin Davudî zırlı dilâver ile istikbâl idüb, buluşub, görüşüb ağlaştılar. Cem Sultan'ı alub Bulgar'a çıkıdılar. Bir kaç gün işü safaya başladılar. Karaman Oğlu ider: «Ey Sultan Cem; Bizim yirmi sekiz bin cenk görmüş dilâver yiğidimiz vardır. Senin dahi nice muhibbi muhlisin vardır. Yedi bin yiğid (*) Engürü Bey'i Mehmed Bey'in vardır. Cümle kırk dokuz bin er olur. Osman Oğlu ile tokuşalım. Ya taht ola, ya baht... Eğer olmazsa yine mekânımız olan Bulgar Dağı hazır. Süleyman Peygamber'in divleri gelse Bulgar Dağı'na çıkamaya» deyüb heman Kökez Oğlun serdar idüb on bin Bulgar askeri ile Lârende'ye gelüb zabt eyledi. Osmanlı kaçub Konya'ya gitdiler. Karaman Oğlu ve Cem Sultan Lârende'de sakin oldular. Karaman Oğlu başka askerin cem eyledi. Koson Oğlu ve Elvan Oğlu ve Oğuz Oğlu ve Friz Oğlu ve Göcer Oğlu, Emeldin Bey, Turgud Oğlu ve Bayburd Oğlu ve Bozdoğan Oğlu, Mukbil, ve Kökez Oğlu ve Kaya Oğlu, Emirşah ve Kutluşah ve Hocantı Oğlu (Hucendi) cümle yirmi sekiz bin yarar asker ile, Karaman Oğlu Beylerin cem idüb, cenge hazır oldular. Cem Sultan'ın başına on dört bin er cem oldu. Lârende'den kalkub Konya üstüne geldiler. Beylerbeyi cenk idemeyüb kaçdı. Gelüb Konya'yı zabt eylediler. Andan kalkub Engürü'ye geldiler. Mehmed Bey yedi bin er ile geldi. Alub cümle Engürü'ye geldiler, bir

(*) - On dokuz bin. (Ali Emîrî nüshası)

zaman sakin oldular, işü safaya başladılar. Ezincanib; dört Beylerbeyi ile Lûtfi Paşa'yı serdar idüb Engürü üstüne gönderdiler, menzil bemenzil gelmekde... Ravi ider: Cem Sultan'a, üstüne asker geliyor diye haber irişdi. Cem Sultan kendi askerile yürüdü, Karaman Oğlu Beylerle yürüdü. İrişüb bir sahrada buluşdular. Öyle cenk oldu ki sahra kızıl kan ile doldu. Dereler leşle doldu. Lûtfi Paşa'yı Kökez Oğlu tutub Cem Sultan'a götürdü. Cem Sultan kendi elile katl itdi. Osmanlı askeri sinub şöyle kaçdı ki İstanbul'a dar düşdü. Cem Sultan gelüb, Eskişehir'in önüne konub, işü safaya başladı. Karaman Oğlu Kasım Bey ider: «Gel dönüb gidelim. Bir gayri tedarik görelim». Cem mağrur olub safaya mukayyed oldu. Kasım askerin alub Engürü'ye geldi. Cem Sultan'a, düşmana karşı varma, gel git deyu haber gönderdi. Cem mukayyed olmayub düşmana karşı gitdi. Ezincanib; İstanbul'dan Padişah kendusi kalkub, asker çeküb gelmeğe başladı. Cem Sultan kardaşının geleceğın bilüb Hersenk Beli'ne karşı vardı, muhkem cenk eyledi. Cem bir miktar galebe idüb dönüb Eskişehir üstüne geldi. Sultan Bayezid karşı gelüb iki asker mukabil olub yedi gün cenk eylediler. Akibet Cem sinub Konya'ya kaçdı. Karaman Oğlun'a ne durursun tiz gelesin deyu haber irişdi. Karaman Oğlun'un bir seraskeri var idi, çok cenk görmüş idi, adına Pirhan dirlerdi. Karaman Oğluna ider: «Padişahım! Cem Sultan üslubu cengi bilmez, her kande varsa askeri kırdırır, gel Engürü'den kalkalım». Karaman Oğlu askerini alub kalkdı. Sultan Alâeddin Hanı'nın yanına geldi kondu. Pirhan ve

Kökez on iki bin cenk görmüş yiğid ile cenk iderek Osman askerinin ardın alub Engürü'ye gelince kovdular. Çok adem helâk eylediler. Bir Beylerbeyi'si dönüb Pirhan ile bir fasıl cenk eyledi, takat getiremeyüb kaçdı. Gelüb Engürü'de Karaman Oğlundan muhkem şekva kıldı, didi ki : «Karaman Oğlu ardımızdan çok ademimiz kırdı». Padişah emreyledi ki Haymana'dan doğru Lârende'ye gideler. Herkes göçmek tedariki üzre... Ezincanib; Pirhan gelüb Kasım Bey'e buluşdu. Kasım Bey ider : «Ey Beyler! Bayezid Han'ın askeri çokdur, kırma ile tükenmez; bizim askerimiz azdır, lâkin çok cenk görmüştür, bir yiğidimiz kırk yiğid ile cenk ider; bir katça Osman Oğlu ile cenk idelim, görelim Hak ne buyurur» deyüb dideban gönderdi. Ezincanib; Osman Oğlu Engürü'den geçüb Haymana içinde Sultan Alâeddin Han'na (*) gelürken Karaman Oğluna haber irişdi. Heman Kasım Bey yirmi sekiz bin er ile, on altı boy beyi ve yetmiş bin ere Karşu varub kılıç çeküb, tek bir getirüb şöyle cenk eylediler ki Osman askerin geri bırakdılar. Dokuz gün cenk kıldılar. On iki sancak Beyi (**) Sekiz bin altı yüz adem toprağa düşdü. Karaman Oğlu cenk iderken Pirhan, Osman Oğlunun cümle ağırlığın alub zabt eyledi. Karaman Oğluna gelüb buluşdu, alduğu esbabı arzeyledi. Andan sonra geçüb Konya'ya geldiler. Cem Sultan duyub Karaman Oğlun istikbâl itdi. Kasım Bey, Cemle buluşab görüşüb geçen macerayı haber viridi ve cümle alduğu esbabı Cem Sultan'a

(*) - Çeşmei Alâeddin canibine. Ali Emirî nüshası.

(**) İki Sancak Beyi. Ali Emirî nüshası.

viridi.

Cem : «Anın devleti yiğindir, Yüz kerre cenk idersek faidesi yoktur» didi. Karaman Oğlu ider : «Bir zaman bizim hükmümüz Sivasdan İskenderun'adek yürüdü, hutbamız sikkemiz iki yüz yıl okundu. Şimdi Bulgar Dağı'ndan gayri, sakın olacak yerimiz yoktur; bu dünya bize kalmadı, ana hiç kalmaz, gel varub bugün Bulgar'a çıkalım. Baki ömrümüzü Bulgar'da geçürelim» didi. Andan geçüb Lârende'ye geldiler. Mehmed Bey'i bin yiğid ile didebanlığa gönderdiler. Osman askerine rast gelüb Mehmed'i tutub helâk eylediler. Sultan Bayezid Lârende'ye geldi. Karaman Oğlu Kasım ile Cem Ereğli'ye geldiler. Ardılarından yedi kerre asker gönderdiler. Yedisini de dağıdub helâk kıldılar. Cem Sultan ve Karaman Oğlu dağa çıkdılar. Osman Oğlu çare bulamadı. Akibet Lârende'ye Sultan Mehmed namında bir şehzade kodular. Onunla on iki bin kul kodular. Kendüsü dönüb İstanbul'a gitdi. Ezincanib; Cem Bulgar'da iki yıl sakın oldu. Bir kethüdası var idi. Frenk Ali Bey dirlerdi (*). İttifaka bir gün Karaman Oğlu Kasım Bey ile Umran (مران) Yaylağında oturub musahabet iderken Cem ider : Ey Karaman Oğlu, benim kethüdam Rados'dan gelmedir, frenk Oğludur. Bana dir ki : «Gel beni Rados'a gönder, varub Rados bey'i ile müşavere idelim, bizi Rumili'ne geçürsün, varub kıraldan yardım alalım, ve Frenkden yardım alalım, biz Rumili'den, sen bu canibden yürü, aradan bayezid'i kaldıralım». Karaman Oğlu ider : «biz kâfirle imtizaç idemezüz, gel sözüm tut,

(*) - Frenk Hasan Bey. Ali Emirî nüshası.

seni Mısır Sultanı ideyim. Haleb beyi ile müşavere vardır». Ol asırda Haleb bey'i Karaman Oğluna kızın virmiş idi. Ve Karaman Oğluna, gel seni Mısır Sultanı ideyim deyu haber göndermiş idi. Bu kıssayı Cem'e hikâyet eyledi. Cem ider : «Kâfir taifesinin ahdi dürüsttür, Arap taifesinin değildir». Cem'in fikrini savab görüb, asker çeküb Silifkeye geldiler. Andan göcüb Akliman'a geldiler. Andan geçüb Kelendiri Kal'asına geldiler. bir gemi peyda idüb Frenk Ali bey'i kırk adem ile Rados'a gönderdiler. Ali bey Rados'a gelüb kâfir Beyine buluşub ahdü aman eyledi. Andan dönüb iki dane büyük gemi alub dört yüz (*) Frenk askeri ile Kelendiri'ye geldiler. Cem'in yanına cem oldular. Ali bey ahidnameyi Cem'e sundu. Okuyub makbul idinüb gitmek yarağın gördü. Kasım Bey ider : «Ey Cem! gel bir alay bîdin kâfirin arasına varma. Bulgar Dağı'nda ölünce sakın ol. Buraya Süleyman'ın divleri gelüb çıkmağa kadir değildir. Gel ferağat ey-le. Mısır'a gitmeniz yeğdir» didi. İş takdirindir, ahidinden dönmeyüb, gemiye binüb, cümle rızkın ve Beylerin koyub gittti, varub kendü göre; eğer safa iderse Beylerine haber göndere. Elhasıl vedâ idüb gitdi. Bir gün Rados'a geldi. Kâfirler karşı gelüb muhkem riayet eylediler. Dört pare gemi gönderüb kalan Beylerin, rızkın ve malın Rados'a alub getirdiler. Andan sonra mel'unlar ahidlerini bozub Cem'i habs eylediler. Dört yıl sakın olub başına çok felâket geldi. Piye şehrinde mahbus iken vefat eyledi. Ezincanib; biz Karaman Oğlu kıssasına varalım. Cem'den sonra yirmi iki yıl sağ

(*) - Yüz. Ali Emirî nüshası.

oldu. Cümle Taşiline hükm eyledi. Kimesne elinden almağa kadir olmadı. Bulgar Dağı kati sarp olmağa kimesne anı ele getiremedi. Ravi ider : Sultan Selim Arabistan'a sefer idüb geçüb giderken Karaman Oğlu bir gün Bulgar'dan on bin (**) yarar süvari ile Kökez oğlun gönderüb bir taraftan kendusi inüb Sultan Selim'in ağırlığın alub çok ademlerin kırdılar. Dönüb Lârende'yi yine zabt idüb Akşehir'e varınca garet eyledi. Sultan Selim tamam seferi seferleyüb gelüb Aksaray'a konub Lârendeye cenk için asker gönderdi, gelüb muhkem cenk eylediler, Lârende'yi yine Osmanlı zabt eyledi, Karaman Oğlu Bulgar'a çıkdı. Ezincanib; Sultan Selim ider : «Karaman Oğlu bu aradan gitmeyince Karaman kavmi bize muti olmaz, nice olmak gerek. Vezir ider : «Padişahım Bulgar bir azîm dağdır, ve Taşilinde sarp dağlar vardır ki Kûhi Kaf'da dahi misli yoktur, ve ol diyarın taifesi cümle kırılmağa kaildir, Karaman Oğlun ele virmezler, ve Karaman Oğlu'nun yanında cenk görmüş on bin kulu vardır, yüz bin er ile cenk itmeğe kaidir» didi. Sultan Selim ider : «Ya tedarik nedir? Karaman Oğlu gitmeyince bu diyarın zabtı kabil değildir». Vezir : «Padişahım; Karaman Beylerbeyliğün Ali Paşa'ya virelim, sahibi tedbirdir, bir tedarik eylesün» deyüb Karaman Oğlu diyarın Ali Paşa'ya mukarrer eylediler. Padişah İstanbul'a gitdi. Ali Paşa Diyarı Karaman'da bir yıl sakın oldu. Ramazan namında bir zaîm var idi; Karaman Beylerinden olub Karaman Oğlu ile ziyadece dost idi. Ali Paşa anı getirüb Karaman Oğlu nice helâk olaca-

(**) - On iki bin. Ali Emirî nüshası.

ğın müşavere eyledi. Ramazan İder : «Bir kaç makbul Beyi vardır. Birisi Kökez Oğlu, birisi Pirhan, Birisi Emeldin, birisi Oğuz Oğlu, biri Bozdoğan Oğlu. Bunlar yoluna can, baş verirler. Amma bir kethüdası vardır. Hocantı Oğlu dirler (*), eğer bu işi eyleyse ol eyler deyüb Hocantı Oğluna nezaketle adem gönderüb getürdiler. Ali Paşa'ya buluşdu. Ali Paşa Hocantı Oğlu'na ider : « Eğer Karaman Oğlun helâk idecek olursan Lârende'yi ebedî sana vireyim. Ol dahi idecek oldu. Yirmi bir miskal zehir virdiler. Lâin varub Taşili'ne gitti. Bir zaman eğlendi. Ezincanib; Kasım Beyin üç Oğlu, dört kardaşı (**) var idi. Ramazani şerifden bir hafta evvel bir kaç Beylerle Kestel yaylağına çıkdılar. Bir kaç gün işü safa eylediler. Hocantı Oğlu, Kasım Bey'in yaylağa geldiğin duyub Lâin zehri alub yaylağa geldi. Kasım Bey'e buluşub ziyafet şeklinde bir kaç kuzu ve helva bişürdi. Andan sonra zehri şerbete katub otuz dane server, üç oğlu, bir karındaşı oturub helvayı önünde kodu. Şerbeti ecel virüb merhum oldular. Beyit :

Sunub Camı ecel saiki devran

Anı nuş eyledi Âli Karaman

Gitdi pes bunların devri zamanı

Ecel çün kimseye virmez emanı

Otuz dane server şehid olub cümle ehli Karaman giribanların çâk itdiler. Ve bu serverleri defn idüb Kasım Bey'i oğulları ve o karındaşıyla Lârende'de İbrahim Bey türbesine defn itdiler. Ravi ider : Hocantı Oğlu kaçub Lârende'ye gelüb kıssayı haber

virdi. Ali Paşa Sultan Selim'e arzeyledi. Sultan Selim emreyledi. Hocantı Oğlunu salb itdiler. Sultan Selim ider : «Bunca senedir nanü nimetin ekl idüb Efendisın öldüren ademden bize sadakat ile hizmet itmek me'mul değildir». Ravi ider : Karaman Oğlu vefat eyledikten sonra Çeri Başısı Pir bayram ve Kökez Oğlu ve Esed Çelebi; bin er ile baş çeküb Osmanlıya serfuru itmeyüb, kuttai tarik olub, yedi sene gezdiler. Kâh Mer'aş'da, kâh Haleb etraflarında, Kâh Amid'de, kâh Humus'da kat'ı tarik itdiler. Sair beylerine Osman Oğlu riayet idüb zeamet virdi. Hasılı kelâm Kasım bey Sultan bayezid devrinden Sultan Selim'e irişdi. Asahhi kavil budur. Tevarihde şöyle gördüm ki, Eşref Şahnamesinde, Şah İsmail riayet ider ki Şeyh Hayder on iki bin sofı ile Kara Amed'e gelüb gazâ iderdi. Tebriz Şahı Uzun Hasan kızın virmişdi. Şah İsmail andan vücuda geldi. Amma Geylan' da Sultan Ahmed Perverde eyledi. Sonra Uzun Hasan saltanatdan korkub Şeyh Hayder'e zehir virüb helâk eyledi. Şah İsmaili helâk itmek murad eyledi. Sultan Ahmed saklayub ele virmedi. Hasılı Şah İsmail baliğ olduktan sonra Sultan Ahmed Rum Sultanı Bayezid'e haber gönderüb pederin katl itmek için yardım istedi. İstanbul'a ilçi gelüb Padişaha ve vüzeraya bu kıssayı arzeylediler. Vüzeraya ile müşavere idüb kendi kulundan kul vermeyi mâkul görmediler. Amma şöyle müşavere eylediler ki paşmakçıdan, cellâhdan, ehli hirefden dört bin adem yaza. Kendi kulundan izin virmedi. Bu üslubu düzüb mektub gönderdiler. Padişah emri üzere Şah'a sundular. Şah dahi ehli hirefden dört bin kul yazdı. Amma bir âkil kimse

var idi. Lâkabına meges dirlerdi. Gayet de Şah'ın makbulü idi. Meges ider : Şahım, ehli sanayi asker olmaz. Böyle asker ile Şeyh Hayder'in kanın alamazsın. Asker cenk görmüş, baş kesmiş, bahadır gerekdir didi. Şah ider : Ya nice idelim. Bu asker bizi rüsvay ider. Gel dönüb Geylan'a gidelim didi. Bir kaç gün gitmek yarağın gördüler. Bir gün bir adem gelüb Meges'e buluşub ider : «Size bir bahadır yarar asker haber vireyin. Bana bir kaç flori virirsiniz» didi. Meges iki yüz miskal virdi. Ol adem ider : «Karaman Oğlu henüz vefat eyledi, üç serdar ile bahadır bin erleri vardır. Muttasıl erbabı cenkdir. Osman Oğluna tâbi olmadılar. Eğer gelirlerse dünyada anın gibi asker olmaz. Birisi kırk bine yetişir. Serdarlarına Pir Bayram dirler».

Meges bu haberi duyub Şah İsmail'e haber virdi. Mektub yazub Meges ile Karaman Oğlu askerine gönderdi. Gelüb Tekür Yaylağında bulub Pir Bayram'a ve Kökez'e mektubu virdi. Açıb okudu. Dimiş ki : «Sen ki Pir Payram'sın; işittim, şahınız vefat itmiş, kimsesi kalmamış, Osman Oğluna tâbi olmamışsınız. Lûtf idüb gelüb bana asker olasız. Size küllî riayet iderim. Pir bayram beylerle müşavere idüb Aceme gitmesin mâkul gördüler. Bin erle Kökez, altı bin erle Pir bayram kalkub, Şahı Acem'e gelüb, Şah bunlara azîm riayet idüb, varub Tebriz'i Şah'a alıvırdılar. Horasan cenginde Kökez'i ve bayram'ı ahz idüb helâk itdiler. Namei Şah İsmailde böylece tahrir olunmuştur.

SON

(*) - Hoca Eledin Oğlu. Ali Emiri nüshası.

(**) - Bir kardaşı. Ali Emiri nüshası.

(Zafername) Şerefeddin-i Yezdî :

TİMUR'UN SİVAS'DAN BERİYE OLAN VE ANADOLU'YU TAHLİYESİNE KADAR DEVAM EDEN HAREKETLERİ

H. FEHMI TURGAL

Zafer Sancaklarının Kayseri ve Engürü'ye yönelmesi :

Sivas'lılardan ; yollara, geçitlere ve kıl bazı kimseler, Sahipkiran'a : «Tokat yolu dağlık ve ormanlıktır, yolları ve geçitleri dar ve zordur. Yıldırım bayezid büyük bir kuvvetle Tokat'a gelmiş, suyun başını tutmuştur» dediler. Karavullar da öylece görmüş ve haber getirmiştir.

Sahipkiran Tokat yolundan vâz geçerek dizgin kırmış, Kayseri yoluna yönelmiştir. Tevaçi [1] Ali Sultan'ı önden Kayseri taraflarına göndermiş, ordunun yollarda bir sarkıntılığa uğramasının önüne geçmiştir. Muzaffer sancak altı konakta Sivas'dan Kayseriye ulaştı. Şehir halkına aman yarlığı vererek bir kaç gün orada tevakkuf buyurdular. Fena düşünen bir takım-ları da deliklere tıklmışlardı. Asker-

ler onları sığındıkları deliklerden bulub çıkardılar. bu kötü zanlarının cezası olarak yalnız bunlar yağmaya uğratıldılar. Orak çağı olduğundan ordunun yem ve yeyeceğini biriktirmeye çemrendiler.

Sahipkiran'ın buyrukları üzerine Emirzade (Şehzade) Ebubekir'le Şeyh Nureddin Karavula çıktılar. Ordu da artık silâhlanmış olarak, yasal halinde yani nizam halinde Kayseri'den Engürü'ye yöneldi. Yılın suyu (Ilgın) [2] denilen büyük bir ırmağın kenarını takib ederek üç gün yürüdüler. Dördüncü günü Kırşehir topraklarına ulaşırlar.

Orada Yıldırım bayezid ordusunun karaltısı görüldüğü haberini karavullar getirdi. Asker düşmana doğru yönelmiş olduğundan tertipli saflar halinde kondular. İhtiyat olarak hendk-

(2) - Yılın Suyu, Ilgın Suyu olacaktır. Tarife göre Kızıl Irmak'tır. Bizzat yaptığım tetkika göre Kızıl Irmak kıyılarındaki Ilgın ağacı pek çoktur. Bundan dolayı Ilgın Çayı, Ilgın Irmakı adı verilmiş olabilir.

ler kazıldı, siperler yapıldı.

Emir Şah Melik'in bin atlı ile dil avına çıkması ferman buyuruldu. Gece nin karanlığı içinde düşman ordusuna doğru seyirdimle on fersah kadar sürdü. Şahmelik güneş doğmazdan önce Yıldırım ordusuna yaklaşmış bulunuyordu. Pusuya yatarak gizlendi. Düşman karavulları da görününce üzerlerine atıldı. Büyük bir savaşma oldu. Kayser (Bayezid) böyle hafif bir atlı kuvvetinin kahramanca önüne kadar sokulması kendisine çok ağır geldi. Kumandanlarını payladı. Yıldırım güneş doğarken Kırşehri'ne yönelmişti. Emir Şahmelik acele birisini orduya göndererek savaş hakkında malumat verdi ve Yıldırım'ın Kırşehir üzerine döndüğünü bildirdi.

Sahipkiran; İlyas Hoca, Şeyh Ali bahadır, Sayın Timur ve biraderi Murad, Dane Hoca, Emir Hüseyin Koçin, (اوچ قرا) Oğlu Sultanmelik ve başkaca altmış şahsın dil avına çıkmalarını buyurdular. Geceleyin Şahmelik yüksek otağa ulaştı. Yarındası Sahipkiran Hazretleri şehzadelerile ve ümerasıyla bir meşveret yapacağını irade buyurdular. Toplantıda buyurdular ki : Önümüzde iki yol vardır. Birisi burada, muhalifler gelinceye kadar beklemek; bu suretle askerlerimizin, hayvanlarımızın yorgunluğunu gidermek. İkincisi düşman memleketlerine talanlar yaparak girmek, her tarafa ılgarlar göndermek, bu suretle düşmanı üzerimize acele gelmeğe mecbur etmek. Düşman ordusu daha çok piyadelerden mürekkep olmasına göre onları dermansız bir hale getirmek. Daha bir takım cihangirane beyanattan sonra ikinci reyi beğendiler.

Ve oradan göç idildi. Emirzade Sultan Hüseyin, iki bin atlı ile, ağırlıklarla kaldı.

Göç hakkında şu ferman sadır oldu :

Emir barındık, büsteri ve başkaca koşun kumandanları önden maiyetleriyle Engürü'ye gidecekler. Düşman tarafından asker geldiğini görecektür larsa derhâl onlara karşı yolları bağliyacaktırlar. Yaya askerleri de onlarla birlikte yola çıkacak. Suyu bulunmayan iki konakta kuyular kazacaklar. Ümera ferman mucibince yola çıktılar. Pi-yade Tevaçisi olan Abdürrahman da piyadelere baş ve yoldaş tayin olundu. Evvelsi gün dil avına çıkmış olanların bazısı seher vaktında muhaliflerle karşılaşarak döğüşmüş, düşmandan bir nefer diri olarak, birinin yalnız başı alınarak sabahleyin geri dönmüşlerdir. Kayser'in Oğlu bin kadar kahramanla o da dil avına çıkmış, geceleyin onlardan habersiz geçib ilerlemiş, bir dere de pusuya yatmıştı. bahadırlar dönüşlerinde muhaliflere rastgelerek döğüşe başladılar, Emirzade Hüseyin'in kuvvetleri uzaktan görününce muhalifler yerlerinde durmağa mecbur olmuş, bahadırlar bu suretle sağ esen orduya dönmeğe muvaffak olmuşlardır. Arkalarından Sultan Hüseyin de geldi.

Ümera ve piyadeler emir mucibince Engürü'ye yürüdüler. Ümera daha önce Engürü'ye at sürerek yanaştılar. bütün şehirler, kasabalar, obalar, iller, uluslar talana uğradılarak birçok ganimet aldılar. Piyadeler arkalarından yer yer su çıkarmak ve kuyu kazmakla meşgul oldular. Sahipkiran'ın sancağı üç konak vererek Engürü'ye ulaşıp dikildi. Kayser, ümerasından Yakup Bey adında birisi Engürü'ye gönderilmiş,

(1) - Tevaçi - Mogollarda askerin toplanmasına, orduların teftişine ve idam hükümlerinin icrasına nazaret eden; ulak. saî, tatar; münadi, dellâl, çarçi.

kal'anın muhafaza ve inzibatıyla meşgul olmuştu. Yakup Bey kal'ayı tahkim eylemiş, muharebe ve müdafaaya yarayacak bir surette hazırlamıştı.

Ankara'ya ulaşıldığının yarındası Sahibkiran ihtiyaten kal'anın zabt ve teshirini irade buyurdular. Kahramanlar bunun üzerine Hısar'a yürüdüler. İlk suyu kal'adan çevirdiler. Maksut, Tükel Baverçi, Şehsuvar, Saray, Alişir ve başkaca bahadrlar suyun bulunduğu taraftaki burçlardan birisine çıktılar. Kal'anın fethi yaklaşıyordu. Karavullar; Kayser'in tasavvurun fevkinde büyük bir kuvvetle arkadan dört fersahlık bir yere kadar geldiği haberini getirdiler. Sahipkiran ordu-gâhta toplanmayı buyurduğundan burç üzerinde cenk etmekte olanlar cenk ederek aşağıya indiler. Bir at seyirdiminden az fazla gittikten sonra suyu geçip arkalarında bıraktılar ve yere indiler. Hendek kazmağa, çalıdan çırpıdan siper yapmağa, munda denilen demir dikenleri dökmeğe başladılar [1]. Muhallif leşkerin geçeceği yerlerde ve dağın dibinde tek küçük bir çeşmeden

[1] - Munda - Mızrak şeklinde bir nevi sih, hasım ve âda uburunun men için hendeğin etrafına vazolunan alet; şikârî ve say'adların vuhuş ve siba'ı saydeyledikleri alet ve esbap. (Çağatay Lûgati).

Arapçada Hasek derler. Kamus şöyle tarif etmektedir: Timur tikenî dedikleri nebata denir ki Çoban kalkıdan dahi derler. Bir gûna timur çengele itlak olunur ki biaynihi timur tikenî tarzında üç tane sivri mıhları olur. Cenklere hususa hısarlarda kal'anın ve ordunun düşman gelecek yerlerine atarlar. Ne taraftan atsalar hacıyatmaz gibi elbette ol mıhları dik yukarı gelir. Alelgafile geldiklerinde atların ve piyadelerin ayaklarına sançmakla bir hatve güzâr edemezler. Ve bazan metin kamıştan dahi ederler. Türkte buna dahi Timur tikenî ve Domuz Ayağı tabir olunur.

başka da su yoktu. Karanlık basınca büyük işaret mucibince bir bölük giderek bu çeşmenin suyunu da içilmez bir hale getirdiler.

Derunu saf ve itikadî pâk olan Sahipkiran yatmak üzere otaklarına gelince Cenabı Hakka duaya başladı. Başını yerlere koyarak tezarrularda bulundu. Bütün hayatımda bana inayet eylediğin muzafferiyetler hep senin merhametin eseridir deyerek lûtfu kereminden yarınki savaşta da yüz akıyla çıkacağından umudlu olduğunu yana yakıla arzeyledi.

Ordunun tertip ve tabiyesi :

Sahipkiran bütün gecesini böylece tazarruat ile geçirdikten sonra sabahleyin ordusunun tertip ve tanzimine başladı. Asker hendeklerden çıkarak atlandı.

Sağ cenaha Emirzade Şahruh ile Emirzade Halil memur oldular. Emir Süleyman Şah, Emir Yedigâr, Rüstem Togay Boğa, Sevincik Bahadır, Devlet Timur ve başka ümera maiyetlerinde idi. Sağ cenahın çerhasında Sultan Hüseyin, Ali Sultan, Musa Toy Boğa, Büsteri bulunacaktı. Sol cenaha Emirzade Miranşah me'mur oldu. Emir Şeyh Nureddin, Emir Barındık, Ali Koçin, Emir Mübesser, Tahirten [1], Hacı Abdullah Abbae, Sultan Sencer, Hacı Seyfüddin, Ömer Taban, Şirvanlı Şeyh İbrahim ve başkaları da vardı.

Sol cenahın çerhasında Emirzade Ebubekir, Emir Cihanşah, Kara Osman-ı Türkmanî [2], Tükel Barlas,

[1] - Tahirten; Erzincan Sahibi idi. Yıldırım onun elinden memleketini zabteylemiştir. Bu zat aslen Moğol ümerasından Erdana'nın kardeşi oğlu idi. Timurla birlikte harbe iştirâk ediyor.

[2] - Ak Koyunlu hükümdarı Kara Osman'dır. Timurla birlikte harbe iştirâk ediyor.

ve Pir Ali Salduz vardı.

Merkezin etrafında hesapsız kahraman sürüleri yığılmıştı.

Kolun sağ elinde : Esen Timur Oğlan vardı. Emirzade Ahmed Ömer Şeyh, Şehsüvar, Saray, Celâl Baverçi, Tabtuk, Yusuf Moğol, Hacı Baba, Savcı, İskender Hindu Boğa, Hacı Ali Püser-i Hoca Yusuf İrdi, Devlet Timur, Hasan Berat Hoca, Mehmed Koçin, Saray Hoca, İdris Korci, Almalıklı Şemseddin, Herimlik Tevaçi, Argun Melik, Pir Mehmed, Bahaeddin, Kara Ahmed, Bey Veli, Çakmak, İlçi Boğanın Devlet Hoca, Abdullah, Sofu Halil, Mehmed Tevaçi, Esen Timur, Şeyh Mehmed, Karaman [1], Sencer, Hüseyin, Hasan, Nikruz Oğlu Ömer Bey, Cihan Şah, Birdi Bey Koçin, Aceb Şir, Mahmud, Pehlivan, Emir Zirek Çakü ve başkaca ümera yanında idiler.

Kolun sol elinde Celâlül'İslâm vardı.

Tükel قرقا, Ali, Mahmud Şah Veli, Sevincik, Yedigâr, Tanrı Birmiş Hoca, Mehmed Halil Tevaçi (Devlet Timur Biraderi), Şeyh Hüseyin, Mirek İlçi, Altun Bahşi Biraderi Melik ve Bayındır, Lokman Tevaçi, Sultan Barlas, Abdülkerim, Hacı Seyfüddin, İbrahim-i Kumî, Şah Turan-ı Seyistanî, Pir Mehmed Şengüm, Şeyh Arslan, Devlet Hoca Barlas, Yusuf Barlas, Ali Abbas, Şeyh Ali Bahadır, Osman Tevaçi, İskender-i Sihanî, Şiravul, Paşah Boran ve başkaları beraberinde idi.

Kolun önünde Emirzade Mehmed Sultan'ın tuğ ve hilâl dikilmişti. Emirzade Pir Mehmed Ömer Şeyh, Biraderi Emirzade İskender, ünlü Noyenlerden Emir Şemseddin Abbas, Emir Şahme-

[1] - Burada geçen (Karaman) isminin Karaman ogullarından birisine ait olması muhtemeldir.

lik, İlyas Hoca, Şeyh Ali Bahadır ve başkaca Bahadrlar maiyetinde idi. Bu azim asker mahşerinden başka Sahipkiran'ın sancağı gölgesinde kırk koşun ihtiyat askeri vardı. Bunlar icabında âli işaret mucibince gereğın yerlere imdada gideceklerdi.

Hindistan ganaiminden kalma müteaddit dizi filler vardı. Bunlar baştan başa zırhlar içinde idi. Her türlü cenk aletleriyle bezenmişti. Üzerlerinde meşhur okçular, neftçiler, ateşçiler yerleştirilmişti. Safların en önünde tabiye edilmişlerdi [1].

Yıldırım Bayezid de ordusunu tertip eyledi.

Rum memleketlerinden toplanmış bir asker mahşerile o havalinin çıkaklarından, efrenç taifelerinden ve saireden vücuda getirilmiş olan ordusunu fevç fevç yerli yerine koydu [2].

[1] - Neftendazlar. Eski harplerde aleti mahsusa ile yangın için neft yağı atarlardı. Bu aleti mahsusaya Arapça Neffata derler. Kamusta Neffata şöyle anlatılır:

Neffata Neft yağı kaynakıp çıkan mevzie denir, ve bir nevi چراغ ismidir ki yakıp anıla aydınlanır. Zahira çam çırısı gibi bir چراغdır. Bakırdan masnu bir alet ismidir ki anıla bir yeri yahud hısar hariçinde olan düşmanı ihrak için neft atarlar. Yağlı paçavra attıkları bu olacaktır.

[2] - Timur harekâtı esnasında bir çok yer-te Çitaklardan bahsedilmektedir. Anadolu askerine Rum askeri demekte Sırp askerine Efrencek demektedir. Ayrıca bir de Çitaklar diye bir kısım zikrediyor ve bu kelime ile tezyif te kasd eylediği anlaşılır. Vefik paşaya göre Rumelinin çekrefil konuşan Türküne Çitak derler. Halbuki Timur vak'asında tesadüf edilen Çitakların Anadolu halkından olduğunda şüphe yoktur. Bizim atalarımız Filibe Alçağı halkına Çitaklar derlerdi. Çiti ak tabiri de malûm. Ankaranın Yaban Ovası Halkı dağlılara umumiyette Çitak derler. Şerefüddini Yezdi'nin muradı nedir? İleride bir çok yerlerde gelecek olan bu sözü okuyucularla birlikte çözeleyelim. Rumeli'nden gelecek bir Çitak, ya kılıç oynuyacak, ya bıçak.

Ezcümle sağ cenahın ilerisinde Sırp Kralının Oğlu ve kendi karısının karadaşı yirmi bin atlı ile durdu. Bunların hepsi de gömgök çelik ve demire gömülmüşler, yalnız gözleri meydanda idi. Ayrıca ayaklarından da birbirine çakılmış, kilidlenmişti. Anahtarla açılmadıkça birbirinden ayrılmaları imkânsızdı. Sol cenahın önünde kendi büyük Oğlu Süleyman Çelebi, Ali Paşa, Abdi Bey, Timurtaş Paşa, Hoca Firuz, İsa Bey, Hasan Paşa ve sair Rum ümerası Rum askerile yerleştiler.

Kendisi merkezde durmuş. Üç Oğlu: Musa, İsa, ve Mustafa Çelebiler arkasında yer tutmuşlardı. Güreşçi lakabıyla maruf en reşid Oğlu Mehmed Çelebi, Malkuç paşa, Şahin, Halil, Murat Paşa, Saruca, Evrenos, Yakub, İlturan, Tanrı Birmiş, Balaban, Davud Balı, Baniç, İldeniz Oğlu, Mukbil, Paşacuk ve sair ümera da maiyetleril yerlerini aldılar.

Kayser başlarında olduğu halde Rum ordusu da meydana geldi. Piyadeler siperlerini önlerinde tutarak ilerlediler. Bir tepenin üzerinde yerleştiler. İki taraftan da davullar çalınmağa, cenk nümâyişleri çınlamağa başladı.

Cihan Padişahı Sahipkırân-ın Rum Kayserine karşı muzaffer olması :

İki taraf saflarını bağhyarak, harp meydanına gelerek durdular. Sahip Kırân mutadları üzere atından inerek niyaz ve namazda bulunarak Allahtan zafer tezarruunda bulundu. Tekrar atına binerek askerin muhalifler üzerine atılmasını ferman buyurdu.

İlkin sol cenahın çerhasından Emirzade Ebubekir mubareze mey-

danına girdi, muhaliflerin sağ cenahı çerhasında bulunan Süleyman Çelebinin üzerine atıldı. Emir Cihan Şah ile Kara Osman da düşmanın sol eline atıldılar. Kayserin oğulları içinde celadet ve seadette en ileri olan ve güreşçi lakabını taşıyan oğlu bir kaç kahramanca savletten sonra böyle derya misal bir kuvvetle çarpışmanın akıl işi olmadığını anlayarak maiyetile birlikte harp meydanından çekildi. Haddini bilmek zeyrekliktir. (Takat getirilemeyecek nesneden kaçmak Peygamberlerin sünnetidir). Sağ cenahın çerhasından Sultan Hüseyin saldırdı. Mütevali darbelerle düşmanın sebat ve metanet ayağını sarstı. Emirzade Mehmet Sultan Saldırmak için müsaade istedi. Sağ cenaha yardım etmesi ferman buyuruldu. Şehzade Bahadır maiyetile yürüdü. Karşılarındaki Sırp kuvvetleri de mertçe mukabelede bulundular. Bir kaç defa birbirini itip kalktılar. Nihayet muhalif tarafın sol cenahına savet bahşeden Sırplılar süvarilerin ayakları altında ezildiler ve bir çok piyade de bu meyanda mahvoldu.

Emirzade Pir Mehmet Ömer şeyh, Emirzade İskender, Emir Şahmelik kolunun kahramanları saldırarak bir çok düşmanı mahvettiller. Emir şeyh Nureddin, Emir birandık muhaliflerin solundaki piyadeleri bir hamlede bulundukları tepeden aşağıya attılar, bir çoklarını kılıçtan geçirdiler.

Düşman saflarında zaiflik asarı görülünce bütün Şehzadelerin ve Noyenlerin birden hücum etmeleri emrolundu. Sağ cenahtan Emirzade Mirah şah, Emir Miran Şah, Şeyh İbrahim, Hacı Abdullah Abdi, Sultan Sencer, Tahirten, Mübeşşer, Ömer

Taban, Pir Ali ve başkaca ümerâ.

Soldan: Emirzade Şahruh, Emirzade Halil Sultan, Emir Süleyman, Şah Rüstem Tuğu Boğa, Sevincik, Ali Sultan ve başkaca Noyenler birlikte hamle ettiler.

Aynı zamanda Emirzade Mehmet Sultan düşmanın soluna saldırdı. Şehzadenin altı koşunu mâhud tepeye çıktı. Yıldırım Bayezit kul askerile oraya yönelerek Şehzadenin askerlerini tepeden sürüp çıkardı. Askerler tekrar Şehzadenin yanındaki kuvvete ulaştılar ve hemen oradan muhaliflere savlete başladılar.

Yıldırım Bayezit mezkûr tepeyi kendi askeri için bir ihtiyat olmak üzere muhafaza ederek sağ ve sol cenahtaki kuvvetlerinin ezildiğini gördü. Hemen bütün sağ ve sol cenahtaki bozgun kuvvetlerini, piyade, süvari, bir araya topladı.

Sahipkırân Hazretleri Emirzade Şahruh ile birlikte Kayser'in üzerine yürüdü. Emirzade Miran Şah diğer sol cenah kumandanlarıyla, Emirzade Sultan Hüseyin, Emir Süleyman Şah sağ cenah kuvvetleriyle, hasılı bütün ordu Yıldırım Bayezid'in üzerine yumuldu. Yıldırım ve askerini çergeye dolaşmış bir av gibi aralarına aldılar.

Her türlü celadet ve kahramanlıklarla, yanındaki kahramanlarla birlikte, Kayser günün sonuna kadar mukavemet eyledi. Grup esnasında artık mukavemete imkân göremiyerek tepeden sıyrılıp kaçmağa mecbur oldu. Pusularda yatan asker kaçanlara ok yağmuru yağdırdı. Bir çokları da bu sırada öldü. Yıldırım pek müşkülât ile aradan çıktı. Bir grup asker kaçanların arkasına düştü, Şehzadeler ve ümera Sahipkırân'ı kutluladılar. 804

senesi Zilhiccesinin 19 uncu Cuma günü gök yüzünün hatibi fetih ve zafer hutbasını Timur Gürgen'in mübarek namına olarak okudu.

Rum Kayserinin yakalanması ve dergâhı âliye getirilmesi;

Bozgunların arkasına bir kısım kuvvetin gönderildiğini söylemiştik. (Âli Cengiz'den) Sultan Mahmut Han Yıldırım Bayezid'e yetişerek yakaladı. Ve doğruca Sahipkırân'ın katına iletti.

Devlet adamlarının bağlı olarak Yıldırım'ı dergâhına getirdiklerini duyan Sahipkırân hemen ellerinin çözülmesini kendisine lâıyk ağırlanmanın yapılmasını irade buyurdular. Huzura girince kendi yanına oturttu. Yumuşak fakat itap yolu ile şunları söylediler: Bu dünyada olan her şey Allah'ın kudret ve iradesine dayanır hakikatte hiç kimsenin ihtiyar ve iktidarı yoktur. Ancak insaf ile bakılırsa bütün bu başınıza gelenler sırf sizin kendi eserinizdir. Çok kerre haddinizden ileri gittiniz. Benim intikam duygularımı tahrik ediyordunuz, ancak siz küffar ile gazâ ederken ben bunlara tahammül etmek mecburiyetinde idim. Müslümanlığın ve hayır severliğin sonderecesini yaptım. Mutenassih olursunuz umudunda idim. Bu suretle itaat ve inkıyat göstere idiniz, yapmış ve yapmakta olduğunuz cihat ve gazâlar hususunda sana azamî yardımlarda bulunacaktım. Sizden Kemah kal'asının iadesini iltimas eyledim, (Tahirten) in ailesine mensup olanların gönderilmesini istedim. Türkmen Kara Yusuf'un memleketinizden tart ve ihracını talep eyledim. Mûtemet bir adamınızı göndererek ahdü misakın ya-

pılmasına rağbetinizi bekledim. Bu pek küçük şeyleri serkeşlik ve inattan başka bir suretle karşılamadınız. Nihayet netice buna münceş oldu. Bununla beraber iş aksine olsa idi bize yapacaklarınız herkesce malûmdur. Ancak bizden gerek şahsınız ve gerek adamlarınız iyilikten başka birşey bekliye-
mez, müsterih olunuz.

Yıldırım inîâl ve hicap içinde kusurağını itiraf eyledi. Sizi dinlemediğimden dolayı lâıık olduğum cezayı buldum. Ancak bundan sonra gerek ben ve gerek oğullarım şahane affinize mazhar olursak ebedî olarak itaat ve hizmetinizden ayrılmayacağımıza emin olabilirsiniz demiş.

Sahipkıran kendisine hil'atler giydirmiş, hertürlü nevazış ile temin ey-

lemişlerdir. Kayser bu şahane lutufları görünce dua ve senalarda bulunmuş ilâve olarak şunu arzylemiştir: Oğullarım Musa ve Mustafa cenkte benim ile beraber diler. Eğer ferman buyurulup halleri soruşturulsa, eğer sağ iseler yanıma ulaştırılrsa lutuflarınıza büyük bir zamime daha olur dediler. Bunun üzerine ferman sadir olmuş, tevaçiler yollara, kırlara çıkarılmıştır. Bir kaç gün sonra Musa bulunarak Sahipkıranın huzuruna getirilmiştir. Şahane şefkatleri eseri olarak ona da hususî hil'atler ihsan eylemiş, babasının yanına göndermiştir. Otağın yakınında Bayezid ve oğlu için şahane menziller tedarik edildi. Hasan Barlas, Bayezid Çimpay muhafaza ve murakabelerine memur edildiler.

KONYADA DÜĞÜNLER

ABDÜLKADİR ERDOĞAN

Âdetlerimiz arasında üzerinde en ziyade durulacak düğünlerdir. Düğün denilince ilk önce göz önüne evlenme eğlencesi, nikâh şenliği gelir. Başka eğlencelere düğün denmesi buna benzediği için sonradan uydurulmuştur. Yoksa öteki eğlencelerin düğün ile hiç bir ilgisi yoktur. Yeni yürüyüşler Konya'nın eski düğünlerini unutturmaya başlamıştır. Eski zamanlarda türlü türlü evlenme düğünleri olurdu. Onlar hakkında incelemelerimi yazmadan önce (düğün) kelimesi üzerinde durmayı uygun buluyorum:

(Düğün) kelimesi (düğmek) kökündendir. (Düğmek); bağlamak, düğümlemek demektir. (düğün) Çağatayca ve Uyurca (düğüm) anlamında kullanılmıştır. Bir çok kelimelerde (m) yerinde (n) söylenmekte ve bu iki harf yerlerini bazen yekdiğerine vermektedir. Bu tebadül Konya'nın dağ köylerinde daha ziyade görülüyor. Bozkır ve Hadim taraflarında mütekelim (m) lerini halk temamiyle (n) söylerler. (Gelmem) demezler (gelmen) derler. (Ben sana bunu söylemem) demezler (ben sana bunu söylemen) derler. Görülüyor ki dilimizde (m), (n) e ve (n), (m)e tebadül edebiliyor. Bun-

dan anlaşılıyor ki (دوکوم) e eskiden (دوکون) deniliyormuş. Dokuz yüz yıl önce yazılmış olan (دیوان) de (tüğün) kelimesi bağlama manasına gelen (عقد) e karşılık oluyor. Ondan daha önce yazıldığında hiç şüphe edilmeyen bir Kur'an tercümesinde (عقد) suresinde ki (عقد) kelimesi (tüğünler) şeklinde türkçeye çevriliyor. Arabcada (عقد) düğmek manasına olan (عقد) den alınmıştır. Bir nesneyi el ile bağlamaya (عقد) denildiği gibi dil ile bir işi bağlamaya da (عقد) derler. (عقد نكاح) gibi. (عقد اجاره) de böyledir. Bizim de (عقد) yerinde bağlamak kelimesini kullandığımız oluyor. Bir evlenme, yahut bir alış, veriş işinde söz kesildikten sonra (filanın kızı filanın oğluna) akşamki toplantıda bağlanmış derler. Bu, söz kesilmiş (verdim, aldım) denilmiştir, demektir. Şimdi (Düğün), (düğüm) ve (عقد) in üçü de bir manaya geldiği çok iyi

anlaşılmıştır. Arapların (عقیده) ve (اعتقاد) kelimelerinin de bağlamak demek olan (عقد) ile münasebeti vardır. İnsanların hak ve batıl bir şeye bağlanıp kalması (itikad) demek değildir? Eskiden (düğün), (düğüm) manasına yani iki tarafın birbirine söz vermesi bağlanması manasına iken bugün eğlenceli, çalgılı toplantılara (düğün denmesi sonradandır. Araplar nasıl (ولیمه عقد نکاح) derlerse bizde (evlenme bağlanması eğlencesi) deyeblemiyoruz. Onlar bazen (عقد) i aradan kaldırarak (ولیمه نکاح) derler. Bizde (düğün) ü terk ederler (evlenme eğlencesi) dediğimiz zaman (düğünün) eğlenti değil (bağlanma ve düğümleme) manasına geldiği kendi kendine meydana çıkmış olur. Anlayıp, dinlemeden birisi ortaya atılıp ta buluşumuza itiraza kalkışmasın. (Düğün) ün (düğmek) mastarından alındığı çok açıktır. (Büyü = ح) yaparak düğüm yaparlar. Bunu da büyücüler en ziyade nikâh kıyılırken yaparlar. Eğer nikâh kıyılırken yani erkeklerle dişi birbirine bağlanırken birisi eline bir ip, yahut bir mendil alıp ta bağlayıverir, düğümleyiverirse çok tehlikelidir. Erkeğin bağlanmasından, erkeklik duygusunun durmasından çok korkulur. Nikâh kıyma toplantılarında birisinin düşmanlık etmemesi için alâkadarlar içeriye, dışarıya fazlaca göz kulak olurlar. Hatta Nikâh derneğinde bulunanlardan bu tehlikeyi unutmuş, bir elile diğer elinin bileğini tutmuş bulunursa büyüye, bağlanmaya itikad etmiş ve bağlanmış olanlar ona tehlikeyi

hatırlatırlar ve ellerini birbirinden ayırırlar. İşte bu inanışın bir kelime ilgisinden ileri gelmekte olduğuna da inanmalıyız. (1)

(Düğün) kelimesinin (toy günü) yahut (tüy günü) bozması olduğunu söyleyen Şemsüdin Sami Bey'le Ahmet Vefik Paşa bugün sağ olsalardı benim bulduğumu beğenerek hemen fikirlerinden dönerlerdi. (Toy günü) bozması olduğuna göre düğü günü herkes doya doya yerlermiş. (Tüy günü) bozması olduğuna göre de o gün Türkler kuş tüyleriyle evlerini süslerlermiş. Bunun ikisinin de çürük olduğuru tekrarlama ya hacet yoktur.

Düğün eski zamanlarda Konya ve çevresinde kadınlar tarafından yapılan eğlentiye denirdi. Çünkü eğlenceye, sevinmeye, teselliye muhtaç olan kadınlardı. Erkeklerle kadın bir birine bağlanırken erkek bir hakka sahip olduğu halde çözülmek lâzım gelirse kadın bu haktan mahrum olurdu. Erkek istediği anda bu bağı koparabilir, kadını boşaya bilirdi. Erkek için teessürü mucip olacak bir hadise yoktu. Kadının vaziyeti ise böyle değildi. Teselliye, eğlentiye muhtaç idi.

Konya da kadınlar arasında Düğün üç türlü olurdu. : Sade Düğün, Tas açma Düğünü, Kına Düğünü.

Sade Düğün, evlenme gününden bir gün önce yahut o hafta içinde olur. Tas Açma düğünü birinci sınıf aileler tarafından yapıldı. Bunun günü muayyen değildi. Bazen evlenme haftası içinde bazen de on beş gün önce ya-

[1] Bu kelime benzeyişlerinin, inanışlara tesir etmekte olduğuna dair Türkler arasında bir çok örnekler vardır. Salı gününün fena gün olması sallanmak kelimesine benzemesindenidir. O gün köklü bir işe girişilirse sallanılmış.

pılmakta bir mahzur yoktu. Tas açma düğünü yemekli olurdu. Misafirlerin getirdikleri bırakıntılar da herkesin şerefine nisbetinde ağırca olurdu. Buna Tas açma denmesi ortaya o gün büyük bir tas konup herkes getirdiği para ve altını bu tasın içine bırakmasından dolayı idi.

Düğünlerin en ehemmiyetlisi ve en eskisi Kına düğünüdür. Bunun üzerinde biraz fazla durmayı münasip buluyorum:

Kına, Türkçede kokulu bir ağaç yaprağının adıdır. Ele, Saça, Sakala yakıldığı zaman kırmızı bir renk verir. Eski zamanlara doğru çıkılırsa bu kelimede bir kırmızılık sezilir. Arablar (قانی) kelimesini kırmızı manasında kullanmaktadırlar. Bizim de (دم) yerinde kullandığımız (kan) öyle değil midir? [1] kan da kırmızı renklidir. Kırmızı bizim Milli rengimizdir. Bunun için kına ile gelin arasında renk itibarıyla de bir ilgi vardır. (Gelin) de kırmızı demektir. Konyanın kırlarında yabancı bir Lâle vardır. pek eski zamanlardanberi halk ona (Gelincik) derler. Gelincik çiçekleri kangibi kırmızı olur. Sonra (Gelincik) denen küçük bir böcek vardır. Onunda rengi kırmızımsıdır. Gelinin eline yakılan kınanın kırmızı demek olduğuna inanmak gerektiği gibi (gelin) kelimesinde de kırmızılık manasının mevcut olduğunu kabul etmek zaruridir.

Bizim kına dediğimiz ağaç yapra-

[1] Farsça (kan) manasına gelen (خون) kelimesi de insanı biraz düşündürüyor. Eğer bu kelimedeki (خ) da (ق) dan çevrilmiş ise (Kan) ile (Kon) ne kadar birbirine yaklaşıyor?

ğına Şarkî Anadolu'da (Hına) derler. (K) nın (H) ile bazen yer değiştirdiği malumdur. Bakmak, bahmak gibi. (Erzincandan, Kemahtan X Yar gelir oynamahtan) türküsündeki (oynamak) kelimesinin aslı oynamak değil midir? İşte (Kına) ile (Hına) bir manayadır. Araplar buna bir (N) daha, yani bir şedde daha ilâve ederek (Hınna) derler. Bunun bizim Türkcedeki kınadan bozma olduğuna kimsenin itiraza hakkı yoktur Araplar dil işlerinde çok inadcıdırlar. Başka dillerden bir kelime aldıkları zaman ya onun bir harfini değiştirirler, yahut o kelimeye bir harf ilâve ederler, yahut o kelimenin şeklini başka bir biçime sokarlar. İşte kına kelimesini de öyle yapmışlardır. Arapçada kırmızı manasına gelen (قانی) kelimesini de (Kına) dan alarak (خا) şekline sokmuşlardır.

Kına düğünü kız evinde yapılır, oğlan evi kendi davetlilerini toplar, meş'aleler yakarak toplu bir halde kız evine gelirler, kız evi tarafından karşılanırlar, kız evinde gece yarısına kadar eğlenirler. Kına düğününün ilk saatları gülüp oynama ile, sevinç ve eğlence ile geçerse de son demlerinde düğün evine bir hüznün çöker. Kızı gözü görülünde gelin edeceğinden sevinen anası acaba güveği ile geçinemeyecek mi, il evinde gülemeyecek mi gibi düşünceleriyle gözleri yaşarmaya başlar. Bunun için divan şairlerinden birisi:

(Duhterin tezvic eden mader hem ağlar, hem güler) demıştır. En sonra ortaya kına çanağı getirilir, gelin kız da oraya gelir. önce ellerine, sonra ayaklarına kına yakılmaya ve bu sırada başına toplanan başka kızlar tarafından karşılıklı

maniler okunmaya başlanır. Gelinin eline kına yakılmadan önce saçına tel-sırma örülür. Gelin ile beraber gerek kız, gerek güveği tarafından genç kızlar ve taze gelinler varsa masrafı güveğiden çıkmak şartıyla onlar da örünür. Tel örünme usulü ikidir: ya hamamda, yahud kına gecesi gelinle birlikte örünürler. Geline teli örülür ve onu müteakip el ve ayaklarına kına konurken bir taraftan def çalınır, bir taraftan da gelinin ve anasının ağzından maniler okunur. Anası ağzından:

Karşıda gördüm seni
Gül ile derdim seni
Gözüme inanmazken
İllere verdim seni.

Kızın ağzından heyecan vermek için anasına, babasına, kardeşlerine hakir yollu:

Bağa vardım yaslandım
Yağmur yağdı ıslandım
Ben anamın koynunda
Şeker ile Beslendim.

§

Balı pekmez sanırdım
Gülü kokmaz sanırdım
Pek sevdiğim anamı
Söze bakmaz sanırdım.

§

Ak üzümün salkımı
Felek aldı aklımı
Anam beni büyüttün
Helâl eyle hakkını.

§

Gidiyorum elinizden
Kurtulayım dilinizden
Yeşil başlı ördek olsam
İçmem gayri gölünüzden.

§

Koyun gelir kuzu ile
Ayağının tozu ile
Babam beni ile verdi
İki düşman sözü ile

Ve:

Kahve olduk tavamızda kavrıldık
Düman olup bahçemizde savrıldık
Bir çift iken çiftimizden ayrıldık
Kardeşlerim ne acıdır ayrılık.

Bundan sonra komşu kızlarına hitaben:

Geysi yuduğum ak taşlar
Meyvesini yediğim ağaçlar
Gidiyorum arkadaşlar
Gidiyorum a kadaşlar

Buna benzer daha türlü türlü maniler söylenerek tel örgüsü bitince ortaya kına çanağı konur. Gelin kız ağıt arasında anasını, kardeşini, hısımlarını ve akrabasını ve bütün komşu kadınlarını kucaklayarak hepsini höngür höngür ağlattıktan sonra kına yakılmaya başlanır. Kına konmadan önce avcının içine delikli ve sikkeli bir para sıkıştırılır. Etrafına toplanan kızlar bunu almaya, gelin de bunu vermemeye çalışır. Nihayet alınarak güveğiye gönderilir. Para kesesinin içine bereket parası olmak üzere dikilir. Kına yakılırken def çalınır ve türlü türlü türküler çağırılır. Eğer arada kabiliyetli bir kadın varsa irticalen de hale uygun türküler yakılır. Basma kalıp kına türkülleri de vardır:

Hani şu kızın anası
Elinde mumlar yanası
Karıldı işte kınası
Kızım kınan kutlu olsun
Vardığın yer mutlu olsun

§

Cıla çaldığın duvarlar
Geysi yıkadığın pınarlar

Seni her gün anarlar
Kızım kınan kutlu olsun
Vardığın yer mutlu olsun

§

Küçük dayın atın yider
Büyük dayın bile gider
Anan neden keder eder
Kızım kınan kutlu olsun
Vardığın yer mutlu olsun

Kına biter bitmez düğünde sona erer, herkes gözlerini silerek dağılır, giderler. Ağıt içinde sevincin ne demek olduğu bütün manasıyla kına gecesinde tecelli eder. Günleri ve şekilleri birbirinden ayrılan bu düğünlerde bazı eski adetler vardır ki bunların her üç düğünle de ilgisi vardır.

Bunun birisi gelin dönmesi'dir. Düğün günü oğlan ve kız evine mensup kadınlar hava müsaid ise bahçe ve hayatta, değilse salon yahut odada bir daire teşkil ederler. Oğlanın yakın akrabasından yenge ve görümcelerden mürekkep bir grup gelinin etek ve yeninden tutarak üç kez dönerler. Def çalınır, maniler okunurken bunların etrafını çeviren davetli kadınlar da alır göz ile seyrederler. Bu birlikte dönme ve yürümenin manaları vardır. Hicap içinde kalan gelini biraz açmak ve oğlan evine az çok yaklaştırmak, bir de gelinin duruşunda yürüyüşünde bir eksigi varsa onu da bu bahane ile kontrol yapmaktır.

Gelinin başına kayınana ve görümcce tarafından bu sırada darı ile karışık para saçılması çok eski bir âdettir. Türklerin eski zamanlarda bereketine en ziyade inandıkları da budur. Birisinin evlendiği söylenirse darısı bizim Fatmanın başına derler.

Gelinin başına darı iki yerde saçılır: Birisi böyle dönerken ötekisi de gelin güveğinin evine gelip te attan yahut arabadan enerken..

Dönerken saçı yapan kayınana ve görümcedir. Attan enerken bu saçı hakkı doğrudan doğruya kapının önünde bekliyen güveğiye âiddir. Çok bereketli itikad edilen bu saçığı orada bulunanlar kapışırlar. Son zamanlarda darı yerine buğday saçılır.

Daha buna benzer türlü türlü maniler söylenerek herkes evine dağılır. Gelinin yanında yalnız yakınlardan bazı genç kızlar kalır.

Bu üç düğünün adları ve aralarındaki ayrılıkları anlaşıldı. Daha bir çok adetler vardır ki onlar bunun üçünde de behemehâl yerine getirilir. Mesele gelin döndürmek gibi. Hava müsaid ise bahçeye yahut hayata çıkılır, değilse salonda, yahut vaziyet müsait değilse düğün odasında kayınana, görümcce ve daha güveği tarafından kimler bulunuyorsa gelinle elele vererek, yahut yeninden, eteğinden tutarak birlikte bir daire çevirirler. Üç kere dolaşırlar.

Bu düğünlerde kız evi ile oğlan evinin ayrı ayrı odalarda oturmaları uyulması gerekli adetlerdendir. Oğlan evi daima üstündür. En büyük saygı onlara yapılır. Kız evi ev sahibi sayılır. Ayakta bile kalsa kimse darılmaz. Fakat oğlan evi omuz üzerinde taşınır. Düğünlerde oğlan evinin Bırakıntısı ayrı, kız evinin bırakıntısı ayrı olur. Oğlan evinin bırakıntısını güveğinin anası ve kardeşi yahut analık işini üzerine alan akrabası yapar. Davetlilerin derecesi bırakıntısıyla belli olur. Kız evinde de bu mürakabe nazarı dikkate alınır. Her iki evin bırakıntısı (hediyesi) toplu bir

halde kızın anasına verilir. Kız güveği ile nişanlanıp ta bir engel dolayısıyla düğün ve nikâh işi teahhure uğrar, araya da bayram ve kandil gibi kutlu günler girerse bazı âdetlere riayet çok önemlidir. [1]

Bu bayramlarda kız tarafından Dürü, oğlan tarafından da ağırlık göndermek zaruridir. Kurban bayramında kız evine kınalı bir koç yollamak güveği için büyük bir şereftir. Bu dürü ve ağırlık usulüne en ziyade düğün arasında riayet olunur. Gelinin yakındığı kınadan bir parça alınarak o gece güveğinin evine yetiştirmek güveğinin de, arkadaşlarının da ondan bir miktar avuçlarının içine koymak Konya da çoktan bırakılmış ve bu âdet yalnız köylerde hasseten bazı karaman köylerinde kalmıştır.

Kına gecesi sabahı erkenden kalkılır, eli işe yakışan bazı kadınlar erkenden gelin evine yapışır ve onu hasbeten bezemeye çalışır. Güzel gelinlerin bu kadınlara hiç ihtiyacı yoksa da biraz hor olan gelinler tarafından bu bezeyici kadınlara müracaat bile yapılır.

[1]: Konya ve havalisinde (Boşay) da katıyen nikâh ve düğün yapılmaz. Boşay (Zilhade) nikâh için en uğursuz bir aydır. Hiç bir akıl ve dine uymayan bu inanış bu çevrede derin bir iz bırakmıştır. Buna bilgini de bilmeyeni de, zengini de, züğürdü de boyun eğeri. İstiraden arzedeğim: Konya'da bir hocanın kızına nişan konur. Güveği tarafı acele eder. Fakat araya boşay girer. Hoca bir türlü yola gelmez. Kızı vermez. Aradaki kadın: (Efendi, ben anıştım. Boşay'da hem nikâh kıyılır, hem de düğün yapılmış. Hiç zararı yokmuş) der. Hoca hiddetle (Vaktiyle babam müsevid, amcam müfti idi. Ben Epeyce mürekkep yaladım. -- raftaki kalın kitapları göstererek -- şu kitablari da birer birer okudum. Boşayda nikâh kıyılmaz veşselâm) demiştir.

Kız iken nasıl olduğunu, gelin olduktan sonra nasıl olacağını öğrenmek için gelinin başına üşüşen bu kadınlar arasından alınarak başka bir odaya götürülen gelin, evinden ayrılmadan önce son bir resimden daha geçirilir. O da kuşak bağlamak'tır. Babası, yoksa dayısı, yahut amcası gelinin beline kuşak bağlar ve bu sırada kızına birşey bağışlar. Bu bahşışın mikdarını öğrenmek isteyen kadınların kulak kabartması çok heyecanlı olur. Eğer babasının bağı, bahçesi çok olursa kızına bunun birisini, yok bir bağı varsa bundan bir kısmını bağışlamakla kızına sevgisinin derecesini göstermiş olacağından bu hadise kadınlık aleminde çok önemli görülür. Geline babası kuşak kuşatırken güveği de gendi evinde giydirilir, kuşak kuşatılır. Fakat gelini babası, güveği de mahallenin hocası giydirir. Gelin babasından bir şey çekerken hoca da güveğiden kuşak bahası becerir. [1]

Gelinin güveği evine gitmesi üç türlü olur. Eski zamanlarda yayan gidermiş. Mahalle kadınları toplarır, gelirler ve alıp götürürlermiş. Bazı dağ köylerinde bu âdet bu gün de yaşamaktadır. İkinci gelin atla kiderdi. Elli yıla gelinceye kadar umum gelinler atla götürülürdü. Başına bir duvak ve üzerine boydan boya vücudunu kaplıyan bir kırmızı çarşaf örtülerek atâ bindirilir ve akrabasından birisi

[1]: Gelin taraftan gönderilen dürü: (Bohça içinde dürülü çamaşır demektir.) o sabah hoca tarafından açılır. Güveğiye giydirilir. Güveği giydirmek mahalle imamlarına mahsustur. Zaten dürü bohçası'nın üstüne imam için de bir şey koymak âdettir. Hoca hem onu alır ve ilk önce koltuğunun altına sıkıştırır.

atın dizginini, ikisi de iki üzengisini tutarak götürürlerdi. Daha sonra bu âdet de kalkmış, araba ile gelin alması mütad olmuştur. Gelin almasına atla iştirâk edenler behemehâl güveği tarafı olacaktır. Eğer kız tarafından birisinin de canı ister de gelin alma kafilesine karışırca yandığı gündür. Mahallesinden, yahut ahab ve akrabasından birisinin evlenmesi ve atla onun gelin almasına çıkılması gençler için bir muraddı. Kız tarafı atla gelin almasına çıkamadığı için daima mahzundu. Güveği tarafı ellerinde cirit deyneklerle atlarını koşturarak ve kollarını kabartarak gelinin kapısı önünden geçerken gelinin genç komşuları mahrumiyetlerinden göğüs geçirirlerdi. Gelin tarafından birisi bunlara imrenir de gelin almasına karışırca bu oğlan tarafının gözünden kaçmazdı. Güveği mahallesinin delikanlıları, yahud kani deli ihtiyarları bu kız süvarisinin başına bir felâket getirirlerdi. Böylelerin başına sıcak su dökmek ve onu sımsıkı ıslatmak işten bile değildi. Bütün mahalle halkına kız evinden birisinin gelin almasına karıştığı yavaşça yayılırdı. En azdan karşılıklı on evin damına kuzu tencereleri sular çıkarılırdı. Öteki atlılar yolun ortasını alırlar, bunu kenara kenara sevk etmeye çalışırlardı. Ya bir evin penceresinden yahut damından kaynar suyu başına boşaltırlar ve onu âleme rüsvay ederlerdi. Bu felâketin başına geleceğini çok iyi bildiği halde bu tehlikeli işe girişen deliler de eksik değildi. Gelin atlılar arasında giderken kaynatanın önüne ip çekmek ve bu ip ile ondan para çekmek gelin almasının icabından gibi idi. Bazı zengin gelin al-

malarında kelinin atı önünde kurban kesmek te çok eski âdetlerdendir. Kurban atın önüne kesilmek üzere yatırıldığı zaman gelinin eğilip te onu kaldırmamasının ve atın böynünden aşırıp öteki yandan yine yere bırakmasının büyük bir kahramanlık sayıldığını ihtiyarlarımız söylerlerdi. Gelin, babası evinden ayrılınca arkasından ayna üstüne bolca su dökmek te Konya'da halâ unutulmıyan âdetlerdendir. Gelinler yayan götürüldükleri zamanlarda birlikte giden kadınlar ve çocuklardan bazıları ellerinde içi su ile dolu birer ibrik almaları, bu suyu yollarda azar azar dökerek güveği evine kadar ulaştırmaları ve orada tamamen boşaltmaları da eski zaman âdetlerinden olduğunu söylerlerdi.

Konya'da zengin gelin almalarında Seğmen alayları hazırlamak ta eski âdetlerdendi. Bu (seğmen) kelimesinin doğrusu (sekban) dır. Yeniçeri teşkilâtında bir ortaya verilen eski bir addır. (Bağban); (bağ bekleyen), (bağcı) anlamında olduğu gibi (sekban) da (köpek bekleyen), (köpekçi) demektir. Eskiden ordunun av köpeklerine bakan askerlere sekbanlar ve bunların kumandanlarına da Sekban Baş derlerdi. Selçuk ve Karaman Oğulları, hatta Osman Oğulları zamanında bile Sekban kışlası'nın Sillede bulunduğunu söylerler. Bunun için seğmen alayının Seğmen kıyafeti'nin nasıl olduğunu Silleliler daha iyi bilirler. Bir çok aileler nezdinde bugün de eski seğmen fistan ve saltaları korunmaktadır. Konya'da ne zaman zenginlerden birisinin düğünü olursa Seğmen Alayı Silleden getirilir, ve bunlar için büyük masraflar yapılırdı. Konya gelinalmalarında

kalkan ve Cirid oynamak ta mutad idi. Hanki düğünün kalkancısı çok olursa o düğün sahibinin itibarı büyük sayılırdı. Eğer aynı günde başka başka iki gelinalması karşılaşırsa iki taraf kalkancılarının müsabaka yapması da âdetti. Bazan bu yüzden kanlı hadiseler bile vukuagelirdi. Konya'da eskiden her ata binen cirid oyununu da bilir di. Kışla önünün eski adı Cirid Meydanı idi. İlk baharda orada at yarışı yapmaya ve deynek oyunlarına katılmaya herkes canatardı. İşte gelinalmasına çıkan atlıların ellerinde cirid deyneği bulundurmaları da Konya'nın gelinalma âdetlerinden birisi idi.

Bir âdet te gelin enerken güveği evinin eşğinde bir kurban kesmekti. Gelinin kesilen bu kurban üzerinden atlaması da lâzım gelirdi. Gelin eve girdikten sonra ilk işi kaymana ve kayınatanın evvelâ ayaklarını, sonra ellerini öpmek en gerekli bir işti. Görümce ile diğer akrabaların yalnız ellerini öpmek kâfi gelebilirdi. Zaten kaymana, kayınata, birde görümce olursa o evde güveğinin hâkimiyeti yok demektir. Gûya gelin güveği için değil de bunlar için getirilmiş oluyordu. Eğer bu üç kişiden birisi gelini beğenmez, sevmezse güveğinin de beğenmemesi, sevmemesi lâzım gelirdi. Asıl içtimâî emrazın en acı safhası bugünden itibaren bu tahakkümlele başlardı.

Gelinin uzun zaman ses saklaması da önemli bir âdetti. Gelin kocasının yanında kaynata ve kayınanasıyla konuşmazdı. Sorulan sùallere karşı başını kaldırmak, yahut önüne bakmakla cevap vermiş olurdu. Umuzunu silkemek te sorulan şeyi bilmemek demek-

ti. Bu ses saklamak usulünün aylarca devam ettiğini söylerler. Konya'nın dağ köylerinde bu âdetin yakın zamanlara kadar yaşadığını biz de biliriz. Bu baş sallama ve işaretlerle ifadelerden gülünç hadiseler doğmuş olduğu duyulmaktadır.

Gelinin gerdek gecesi âdetleri ayrıca bir kitap olur. Onu şimdilik bırakarak güveği âdetlerini sıralarken yazmak daha uygun olacaktır.

Gelin girdiği günden itibaren güveğinin evinden kırk gün bir yere çıkamazdı. Buna eski kadınlar yasında (kırkbeklemek) denirdi. Bu (kırk) kelimesi üzerinde biraz fazla durmak çok yerinde olacaktır. (kırk) sayısı yalnız Türklerde değil bütün milletler arasında belâlı bir âdettir. korkulu bir mana taşıyan bu sayı her işi durdurur, herkesi kendisine boyun eğdirir bir âfet gibidir. Bir çok işler ve inanışlar üzerinde eski zamanlardan beri büyük izler bırakmış olan bu sayı en ziyade düğün âdetleri arasında kendisini gösterir. Düğünler; her başa gelen, her eve giren devamlı hadiselerden olduğu için bu korkunun kaynağını ararken müslümanlıktan önceki karnelere kadar yükselmek gerekmektedir. (kırk)sayısının hayatta bir geçit düğümü olduğuna kimse itiraz edemez. Kırk; insanlara göre gençlik duygusunun kırılmaya başladığı bir çağdır. Kırkına basan bir adam kartalmış ve koçamış sayılır. Saçı dökülmüş, sakalı süt gibi olmuş bir ihtiyara: (Kaç yaşındasınız?) diye sormuşlar. (Otuzdokuz) demiş. (Altmış aşdığınız yüzünüzden bellidir. Niçin doğrusunu söylemeyorsunuz ?) dedikleri zaman ihtiyar: (Kocalığı sev-

meyorum. Kırkı aştıktan sonra elli ile altmış arasında ne fark vardır ?) demiştir. İşte bu korkunç sayıdan gelinin kocunması gelin olduğu günden itibaren başlar. Hangi evde gerdeğe girmiş ise oradan kırk gün bir yere çıkamaz. Başkaca ev'enen bir hanım da kırkını doldurmadıkça başkasının evine ayak basamaz. Eğer kırklı bir gelin başka bir kırklı geilnin evine bile girmiş olsa ötekinin canına kıymış olur ve oradan koğulur. Eğer bilmeyerek girmiş olursa bu iki gelinin öpüşmesi ve iğne değişmesiyle kırk basma korkusunun bir dereceye kadar önüne geçilebileceği umulur. Eğer böyle yapılmazsa ikisinin de ya bir hastalıkla, ya bir geçimsizlikle, yahut başka bir fenalıkla karşılaşmalarından korkulur. Yeni doğuran bir kadının da bu sayıya saygı beslemesi gelinin korkusundan aşağı değildir. Bir de kırk bölmek vardır. Yeni gelin kırk içinde bulunduğu evden ayrılmak zarureti karşısında kalırsa tabii kırkını bekleyemez. Yirmisinde hamama gider, içine altın, yahut gümüş konmuş bir kabır suyu ile yıkanır. Bu kırk sayısını gelin ve lohsa işlerinde göz önünde tutmak yalnız bizde değil Hıristiyanlarda, Musevîlerde ve bütün samî kavimlerde de vardır. Gelin, babası evinden ayrılaceğı zaman her yapacağı işten önce onun bir kere su dökmesi ve su dökünmesine çok önem verilir. Eski zamanlarda Konya'da bir gelin bu temizliği ihmal etmiş : hem kendisinin, hem de kendisini götüröenlerin başına neler gelmiştir?.. Konya'da Dere Boğazında bir Kızlar Kayası vardır. Boğazın sağ yanından karşıya bakılırsa dağın yamacına muazzam kırk elli heykel

rekzedilmiş zannolunur. Yağmur yağdıkça bu dik sırtlardan fazla sür'atle enen coşkun seller bu sahadaki kayaları aşındıra aşındıra arızalar meydana getirmiş, çelik bir kalemle oyulmuş, başlı, gövdeli insanların oraya sıralanmış gibi olduğunu zannettirmekte bulunmuştur. Binlerce, belki yüzbinlerce yıldan beri sellerin husule getirdiği bu itikâl hadisesine halkın hocası da hacısı da hiç inanır mı ? Vaktiyle Harmancık'lı bir gelin Dere'li bir güveğinin evine getiriliyormuş. Harmancık'taki babasının evinden ayrılırken nasılsa su dökmesini ihmal etmiş. Alayla o yamaç yere gelince sıkıntısını defetmek istemiş. Fakat tanrı gelinin bu biçimsiz işine gazap'eylemiş. Hem gelini, hem de beraber gelenleri orada göründükleri gibi taş yapmış, ve bu şekle sokmuş. Zaten Allah'ın en büyük gazabı iki değildir mi? Birisi ateşte yakması diğeri de taş yapması ve taş yağdırması. İşte Harmancık'lı gelinin ve kendisini getirenlerin bu büyük suçundan dolayı başlarına bu büyük felâket gelmiştir. Bu hurafenin mücessem bir kahramanı olan Kızlar Kayası Dereboğazı'nda hâlâ dimdikili dururken pek yerinde olan bu temizliği terketmek hanki gelin kızın işine gelebilir ?

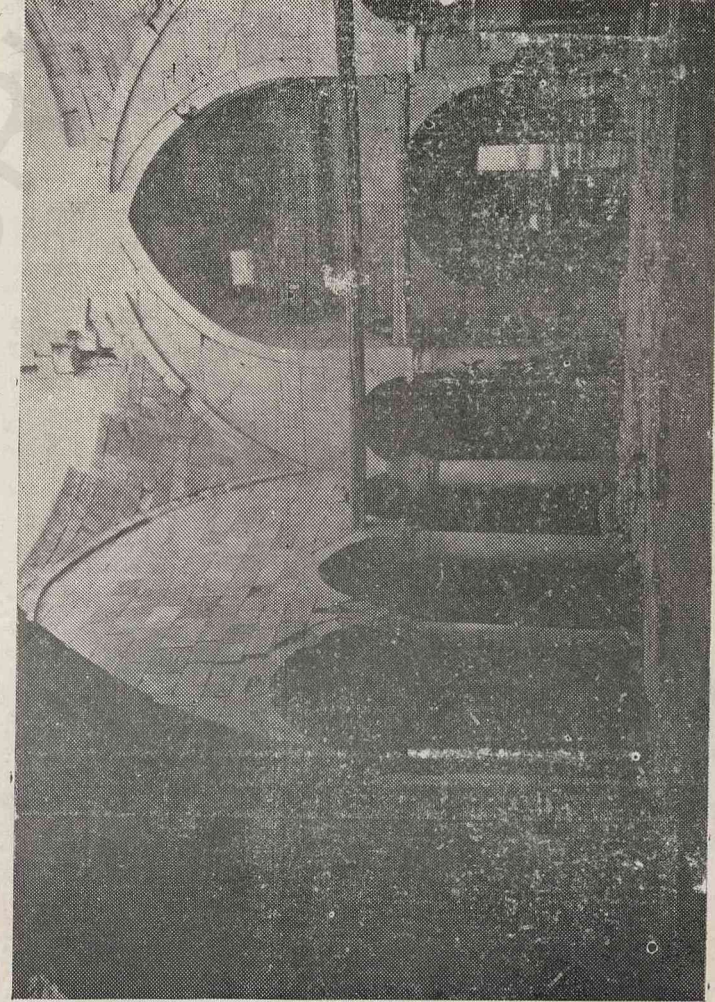
Konya'da gelin düğünlerinde kadınların, kızların oynaması çok ayıptır. Bazı kızlardan hasseten Sille'den davetli olarak gelenlerin keline ve düğün evine bir cemile olmak üzere oynamaya kalkmaları iyi karşılanmazdı, Mevlevî dedelerinin devranını bile durdurmak isteyen Konya Hocaları kadınların oynamalarına nasıl meydan verebilirdi?

Bir de Konya'da eskiden Hamam Düğünü vardı. Bu düğün kına gecesi'n-

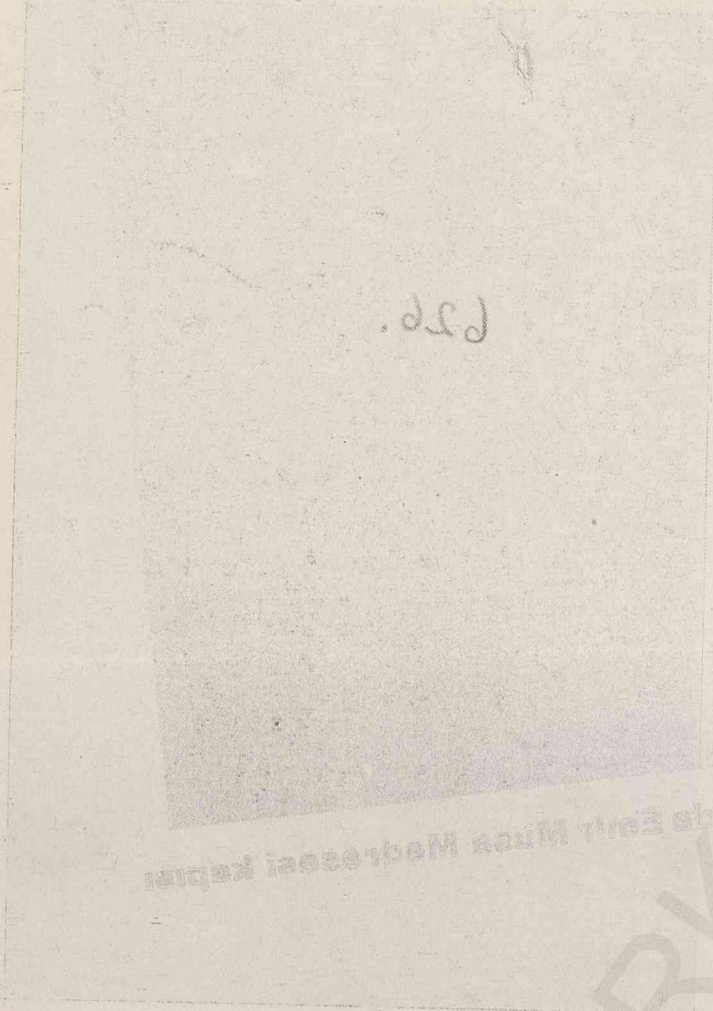
den bir gün önce olurdu. Buna gelinin arkadaş ve yaştaşları çağırılırdı. Hamam Düğünü'nde kayda değer adetler arasında Göbek taşının çevresinde çalgı ile üç defa dolanmak, kayınana ve görümce tarafından gelinin başına saçlar saçmak usulüne riayet edilirdi.

Düğünlerde saydığım bu eski âdetlerin çoğu bırakılmıştır. Şimdi Koltuk

Günü, Paça Düğünü bid'atları ortaya çıkmış, araya danslar da girmiştir. Eskiden ayrı ayrı yapılan güveği ve gelin düğünleri Cumhuriyetin ilânından, Medeni kanunun'un tatbikından sonra birleştirilmiş ve her yerde olduğu gibi Konya'da da bu ayrılığa son verilmiştir. Konya'daki erkek düğünlerini başka bir zamanda yazmayı münasip görüyoruz.

Karamanda Emir Musa medresesi

222

Karaman'da Emir Musa Medresesi kapısı

Epevce harabe yüz tutmuş olan bu medrese 1928 de tamamen yıktırılıp taşları istasyon caddesinde yeni yaptırılan mektebe sarfolunmuş ve eski eserlere karşı gösterilen kayıtsızlık bir defa daha irtikâp edimiştir. Filhakika fotoğrafında da görüldüğü veçhile pek zarif olan minaresi tehlikeli idi. Diğer yıkılmıyan aksamı belki de kabili tamir idi. Olan olduktan sonra biz hiç ölmezse bu nefis esrin elimizde kalan fotoğraflarını eski eserlere karşı alaka gösterenlere arz etmek üzere Konya mecmuasına koymak istedik. Medrese tamamen yıkılıp lâzım olan taşlar alındıktan sonra bakî kalan taş sütunlarla bir kaç mezar taşının üzerlerine moloz ve toprak yığılarak orada bir tümsek hasıl olmuştur. Bu medresenin tamiri için yakın vakitlerde Karaman'ın eski müftülerinden İbrahim Efendi teşebbüste bulunmuş ve altın para olarak seksen bin kuruş kadar bir havale getirtmiş ise de bu paranın bakayadan tahsili şart koşulduğundan tahsil olunamıyarak tamir akîm kalmıştır.

İstalaktitli ve oldukça san'atlı kapısından girilip medhal koridorunu geçince; nisfından ziyadesi yıkılmış bir kubbenin altında bir meydancık ve bunun iki tarafında beşer taş sütun ve bu sütunların arkasında teşekkül eden koridorlara kapıları açılan dörder hücre görüldü. Cepheye gelen dil'in ortasında, mihrabının ve kenarlarının çinileri tahrip edilmiş, eyvani, ve bunun iki tarafında ufarak ve kubbeli birer oda mevcuttu. Bunlardan soldakinde Emir Musa ile Karaman oğullarından bir kaç zat yatmaktadır.

Bazılarınca bu medreseyi; Karaman Oğullarından iki defa hükümdarlık makamına geçen Musa'nın yaptırdığı

zannı hasıl oluyor. Ve hatta (Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası) nda eski Mütazeler Müdürü Bay Halil Edhem de (Karaman Oğulları hakkında vesaiki mahkûke) makalesinde: (Türbede Karaman Hanedanına mensup bir çok kabirler olmasına bakılırsa bu medresenin dahi Mahmud bey Oğlu Musa Bey'in bina kerdesi olduğu ağılebi ihtimaldir.) deyorsa da, biz bunu şu veçhile tesbit ediyoruz:

Mevlâna Celâleddin'in pederleri Ba-haeddin Vele'd'in Selçukî Sultanlarından, 616 dan itibaren hükümdarlığa başlıyan, Alâeddin Keykubad-ı evvel zamanında Konya'ya geldiği ve Konya'ya gelmezden evvel, Lârende de Emir Musa Medresesinde yedi sene bu havalıye ilim ve irfan dağıttığı ve 628 de vefat ettiği, Karaman oğlu Musa ise, 678 de hükümdar olan babası Mahmud'dan sonra yerine geçen kendi büyük kardaşı Bedreddini istihlâf ettiği cihetle bu medreseyi yaptıran Karaman Oğlu Musa değil Selçuk ümerasından başka bir Emir Musa olduğu kanaati hasıl olmaktadır. Bu Karaman Oğlu Musa Ermenâk'te yaptırdığı Tol Medresesinde yatmaktadır. Kitabesi şudur: (Fakat bu kitabe medresenindir, mezarında kitabe yoktur.)

انشاء هذه المدرسة المباركة الامير الكبير العالم
العابد الغازی

برهان الدولة والدين موسى بن محمد بن قرمان
في سنة اربعين وسبعماية

Bu zannın hüsulüne sebep olan diğer bir cihet bu medresenin içindeki Emir Musa Türbesi duvar dibine yığılmış olan Bay Halil Edhem'in de dediği gibi, Karaman zade-

lerin mezar taşlarıdır. Halbuki bu zatlar vefatlarında kendilerinden evvel mevcut olan bu türbeye defnolunabilirler. Hatta bu taşların; türbe içinde Emir Musa'nın mezarından başka bir mezar izi görülmediğinden, hariçten, harap olmuş mezar ve türbelerden, toplanıp ta buraya ketirilerek duvar dibine yığılmış olmaları da hatıra gelebilirdi. Fatih Sultan Mehmet Karamanlıları tamamen inhizama uğrattıktan sonra, Gedik Ahmet paşa tarafından yıkılan bir çok mebaninin taşlarıyla Hisar tamir olunurken bu taşların da ele geçmiş olmaları, fakat mezar taşları oldukları için kullanılmayıp oraya konmuş bulunmaları da melhuzdur. bununla beraber ne Emir Musa'nın mezarında, ne de medresenin kapısındaki küfî Surei İhlas'ten başka bir kitabe görülmemiştir. Karamanlılara ait mezkûr taşlardan iki ehemiyetlisinin kitabeleri şunlardır:

Fahrüddin Ahmed'in :

١. — هذه المرقدة الأمير الاجل المغفور به

المرحوم الغازي الشهيد

٢. — فخر الدنيا والدين احمد بن ابراهيم

بن محمود بن قرمان اسكنهم الله في جوار رحمة

٣. — وانتقل من دار الفنا الى دار البقا

٤. — في يوم الاحد من السابع من

ذي القعدة

لسنة خمسين وسبعماية هجرية ٧٥٠

Şemseddin'in:

هذا التربة السعيد الشهيد المرحوم

[المحتاج] الى رحمة الله

شمس الدين بك بن ابراهيم بن محمود بن

قرمان

[ايكي سطرى او قوناميور]

في التاريخ سنة ثلث وخمسين وسبعماية هجرية

Bu üç kitabe ve mezar tarihlerinin Alâeddin Keykubad-ı Evvel zamanında Konya'ya gelen ve Konya'ya gelmezden evvel Lârende'de (Karaman) yedi sene aynı medresede bulunan Bahaeddin Veled'in bulunuş ve Konya'ya gidiş tarihlerinden epeyce sonra oldukları görülmektedir.

Binaenaleyh bu medreseyi yaptıran Emir Musa'nın Selçuk ümerasından başka bir Emir Musa olduğu kanaatindeyim.

K O N Y A

Ve Çevresinin Jeolojik Teşekkülleri

Dr. H. Dünner

Vilâyet Su İşleri Bürosu Jeoloğu

Konya ve çevresinin Jeolojik teşekkülleri dikkate çok değer bir problem mahiyeti arz etmektedir.

Konyayı çevreleyen dağ silsilelerinin ve düzlüklerinin teşekkülü devrelerinde bir çok çeşitli taş grup ve tipleri bu yaradılışa katılmıştır.

Muhtelif jeolojik devirlerdeki tabakaların — Verbrohenen — ve kabarmama - gehoben - hadiselerinde dağların aldıkları vaziyet ve gösterdikleri manzara, sakin ovalara nazaran, genç jeolojik teşekküllerdir.

Konyanın garbında bulunan dağların cepheleleri - le facies - ve her zaman değişen taş tipleri, umumî jeolojik mimariyi - tectonique - tebarüz ettirmek için çok derin tetkik ve tettebbul istemektedir.

Muhakkaktır ki, münhasıran Konyanın eski devirlerine ait olarak mevzi bir tarihi mevzuu bahsolaraz.

Çünkü, Konya ve çevresi, muazzam Anadolu yaylasının büyük dağlarının teşekkülü zamanını - paraxyonne- ta-

kip eden aşınma - érosion - yığma ve birikme - accumulation - ve rüsüplanma - sedimentation - devirlerinde meydana gelmiş ufak bir parçadır.

İnkılap devresi - periode révolito - diye ayırdığımız, çok mühim jeolojik kaynaşma ve faaliyet zamanı olan bu devrede büyük yığınlar katlanmalar - pli - kabarmalar ve çöküntüler meydana gelmiştir ki, bugün çok eski çağlara ait tabaka yığınları halinde yukarıya doğru sivrilmiş olan Konya dağlarını müşahede ediyoruz.

Bilhassa Konya ve civarı mütenevvi ve zengin taş nevilerini ihtiva etmektedir.

Rüsüplanma - sedimentation - hadiselerinin teakubundan sonraki toprak satırları bize çok hareketli bir tarihi anlatmaktadır.

İlk önce şahsî müşahedelerime istinaden aşağıda adları yazılı olan mahallerde tesadüf ettiğim muhtelif taş tipleri hakkında mutaleamı zikretmek isterim. Bunlar da :

Lâdik , Tatköy , Altınapa , Loras Dağı , Çayırbağı , Yarmadır. [1]

I. Mağmatik taşları:

Bunlar (arz dahilinde erime tesiratile mağma'nın soğuması ve katılaşması neticesinde husul bulmuşlar ve indifaî tesirle veya rüsubî olarak sahaya çıkmışlardır.

Sille'nin indifaî taşları bu gruba dahil olurlar. Bu gruptaki taş tiplerinin sayısı bir kaç yüzü bulmaktadır. Madenî terkiplerine göre yer yer değişmek şartıyla, andezit, dacit, retinit ve su somakisi v. s. dir.

Sille'den Tatköyü'ne ve Takkeli dağ'a kadar olan sahayı bu taşlar teşkil eder.

Sille'nin volkanik taş grupları büyük tabiat hârikaları sebebiyle yukarıya doğru fıskırarak bugünkü gördüğümüz vaziyeti meydana getirmiştir.

[1] Lâdik - Konya'nın şimalinde ve 40 km. uzaklığındadır. Lâdik'te halen işlemekte olan bir civa madeni mevcuttur. Lâdik hatırları desen ve renklerinin sabitliği noktasından çok meşhurdur.

Tatköy - Konyanın şimali şarkisinde ve 18 km. uzağındadır.

Altınapa - Konyanın 23 km. şarkındadır. Buradan Meram çayı geçmektedir. Buraya Altın Kapağı da denilmiştir. Bir baraj yapılması mutasavverdir.

Lorasdağı - Konyanın cenubu garbisinde ve 15: 20 km. mesafededir.

Çayırbağı - Konyaya bol ve nefis su temin eden bir kaynaktır. Şehrin cenubu garbisinde.

Yarma - Karapınarla Konya arasındaki geniş ova üzerinde bir nahiye merkezidir. Nahiye'nin 1063 evi, 6250 nüfusu, 4 mektebi 360 talebesi vardır. Sulamadan su alır. Koyuncululuğu fazladır. Yarma'nın merkeze uzaklığı 37 km. dir.

Bozdağ - Konyadan 40 km. mesafede ve şimali şarkidedir.

Meydan - Konyanın 35 km. şimalinde ve demiryolu üstündedir.

Ben, Konya - Beyşehir yarığını indifaî - eruptif, bir hadise neticesi olarak görmekteyim. Magma yarık ve çatlaklardan yukarıya uğramış olabilir.

Bir tesir neticesi, yaradan, kan akmış ve sonra katılaşmıştır.

Sille'de en mebzul olarak yayılan mağmatik tip andezit'tir. Bu andezit kırmızımsı - esmer olmak üzere çürük bir renk gösterir; taze kırıklarda ise gri bir levin verir. Hatta çıplak gözle bakıldığı zaman bile açık feldspat parçaları görülür. Bunların büyükleri 1. cm. kadar kabul edilebilir.

Mağmatik taşların bulundukları yerlerden biri de Meram deresi olup burada serpantinler (takriben Dereköyü ile Elektrik Deposu arasında) ve Hatıp çayının ve Pınarbaşı'nın garp taraflarında bulunurlar.

Serpantin, koyu yeşilden siyaha kadar bir taş olup kırığı çok parçalı ve fakat çok serttir. Bu taş ekseriya beyaz damarlı olur (Aplite), ve bunlarda çok defa Mağnezit muhteviyatlıdır. Meramda serpantinler, Sille'deki andezit'e nisbetle daha çok eskidir. Bu serpantin bir seri eski taşları muhtevidir. Mermerler, sist'le tabakalanmış müstehale olarak kabul olunur.

Diğer bir mağmatik katılaşmış taş (amfibolit = amphibolit) Meram vadisi gerisinde serpantin ile karışık bir halde tezahür etmektedir.

Serpantine çıplak gözle bakıldığı zaman içinde karışık hiç bir maden aksanı gözükmezken amfibolitte en ziyade yeşil maden (Hornblend) silisit hornblend zengin Feldspatlı kitle halindedir.

Amfibolit ile serpantin esas bir mağmanın katılaşmış teşekkülleridir.

Lâdik civarında ufak Diyabas - Di-

abas-larla serpantinli (Filid = Phyllit) mevcuttur.

II. Mahlut taşlar:

Mahlut bir haldeki taşlar çok zengin görünmektedirler. Sille ile Tatköy ve Altınapada tüf nev'ile andezit yekdiğerile müterafıktır.

Tüf'ler kendi açık renkleri ile (beyaz, sarımtırak veya penbe) hemen göze çarparlar.

Sille tüfleri kül, lapilli ve bonb (1) ile bir havza teşkil etmişlerdir.

İşaret edilen taş tipleri gerek indifaî madenî maddeleri, gerekse sediman materyeli havi olduklarından bunlara mahlut denilmektedir.

Tüf nevinden, çok alâka çeken, biri de Bloktüf'lerdir. Büyük andezit volkan blokları ince bir çimento kitlesi ve emsali yatağına yerleşmiş bulunmaktadır.

İndifaî intişar fındık cesametinden tutunuz da (lapilli), bir metre mik'abına kadar (Bombe) mevcuttur.

Andezitlere, bloktüflere ve ince sediman tüflere Sille barajı için yapılan sondajlarda altalta tesadüf edilmiştir. [2]

Bloktüfler, Sille'den başka Altınapa ile Başara kavak arasında da yayılmıştır. Buradaki tezahürleri acib şekillerdedir; pramit, mahrut veya mantar şekillerinde bulunurlar. Bloktüflerle birlikte ince, beyaz, sarımtırak, esmer ve kırmızımtırak Tüf'ler de mütenavip hallerdedir.

Balçıklı marn tüflerle konglome-

[1] İndifaa tekaddüm eden zamanda çıkan küllerdir. Bunlardan birincisi ince, lapilli'ler küllerin birleşmesiyle hasıl olan küçük parçalardır. Daha büyüklere de bomb denilmektedir.

[2] Kanya Revüsünün 4 üncü sayısında intişar eden makaleye bakılması.

ralı tüfler her türlü tezahürleriyle yeniden birbirlerinden ayrılırlar.

Gerek Sille arkasında ve gerek Altınapa civarında bunların her çeşidine tesadüf olunur

Bunlar, az veya çok ufki yatakta, ve tek bir havza da teressüp etmişlerdir. Bu taşlar en ziyade indifaî menfezlerin ve hadiselerin mahsulüdür. Meselâ Takkeli Dağ (andezit) beyaz tüf'lü bir gömlekle kaplanmıştır.

Konyanın tüfleri, üzerinde işlenmeğe çok müsait olduğundan İlkçağ'a ait mesken kovuklarına en çok buralarda raslanmaktadır. Tüf'ün içine su işlemez, bu tip taşlar bilâkis suyu hemen akıtırlar.

Kuvvetli yağmurlarla fırtınalar Sille arkasında ki tüflü dağlar suyla bel'edemezler; sular, derhal kendilerine yol bularak akıp giderler. Zeminin bu kesafeti yüzünden büyük yağmurlarda Sille'de suların birdenbire kabardığı kolayca anlaşılabilir. Bunun aksine olarak zemin sırf kalkerden müteşekkil olsaydı, bugünkü vaziyete nazaran Sille'de suyun daha pek çok kıt olması lâzım gelirdi.

Binaenaleyh bu da biz'e baraj, depo, kanal, gibi büyük su işlerinde tabiatın jeolojik tetkikatının ne derecede ehemiyetli olduğunu bir kerre daha ispat eder.

III. Umumiyet itibarile Sedi-manter (Rüsübi) taşlar

Bu gruba dahil taşlar, meselâ en çok kireçli, kumlu taşlarla kisli ve killi taşlardır. Bizler menşelerini göstererek kimyevî, biojen ve mihanikî sedimanları birbirinden ayırmak mecburiyetindeyiz.

Konya ovası; sinesinde çok ince kısıllı lüleci toprağı, ikinci derecede kumlu materyeller saklamaktadır.

Dedebahçesi'nde vilâyet tarafından yaptırılan sondaj, genç üçüncü devirden yeni devre kadar büyük bir sediman vakiasının varlığını göstermiştir.

Muhtelif müelliflerin eserlerinde verdikleri izahata göre az bir derinlikte Konya ovasının her yerinde pliyosen = Pliocen (üçüncü devir arazisi) tatlı su kirecinin (calcaire lacustre) bulunacağı haber verilmektedir.

Benim bizzat tetkikatıma istinaden söyleyebilirimki, bu iddia her yer için varit değildir.

Filhakika, meselâ Pınarbaşı'nda, çok örenle Mandason civarındaki vadi pliocen kalkerler çukurlaşmış ve yahut zayıf bir tabaka halinde bir taraftan diğer tarafa doğru ovanın yamaçlarını meydana getirmiştir.

Pliyosen kalker lâküstr, kat'iyen uzunlamasına doğru yayılarak bir tabaka teşkil etmiş değildir, bilhassa ovanın tulânî vaziyetine göre. Fakat çukurlar, oyuntular geniş bir mukkaariyet teşkil edip dördüncü devirde azîm sedimanlarla dolarak ovanın bugünkü gördüğümüz düz vaziyetini husule getirmiştir.

Şu halde, kalkerden, çok fazla miktarda tatlı su kalker (lacustre) vardır ve ekseriya marnlı bir fasies gösterir (Altınapa - Meram). Külrenkli beyaz ve mavimtrak kalkerler Bozdağ ve diğer taraftaki kayaları teşkil etmişlerdir.

Mümeyyiz vasfı büyük metanete malikiyet ve kabuğunun kırılmasıyla tanımlanan kumlu kalker (Calcaire siliceaire) değişik yataklarda pliyosen tabaka profillerinde görülmektedir. Me-

ram'da olduğu gibi..

Bunlardan başka Konya'nın yakın çevresinde kumlu balçık (grès,) konglümara ve Puding- (poudingue) lerin muhtelif çeşitlerine mebzulen tesadüf edilmektedir.

Sedimenter taşlar arasında çakıl, kum, kis de dahil olup bunlar dağların eteklerinde müstevi mahrutlar teşkil ederler. Bu materyel en son jeoloji devresinde salâbet kespedecek zamanı henüz bulmamış olduğundan açıkta enkaz yığını halindedir.

IV. Metamorfik taş tipleri

Yukarda bahsettiğim bütün taş tipleri ibtidâî fasies'lerini (çehrelerini) muhafaza etmişlerdir.

Bunların arasında rüsuplaşmış (sedimanté) ve sertleşmiş (endurci) olanlar da bulunur. Bilfarz, balçıklı (limoneux) ve bir çok kalker maddelerini havi bir saha, katılma tesiriyle kısıllı kalker - (Calcaire marneux) haline istihale eder. Kum, uzun jeolojik devrelerde bu katılma da az tecanüs gösterir.

Az veya çok miktarda kalkerli suların cereyanı vasıtasıyla böylece çimentolanmış kumlu balçık meydana gelir. Fakat, katlanma (plissage tektonik) hadiselerinin vuku bulduğu devrelerde büyük tip grupları azîm istihaleler geçirmişlerdir.

Bu metamorfoz sebebiyle taşlar da deforme olmuşlar, görünüş vaziyetlerini şekillerini kaybetmişlerse de çevreleri hep aynı kalmıştır.

Bir volkanik yığında, kontak mintakasını, rüsubî tabakalarda yalnız mikroskopla tefahhus edilebilecek tarzda iptidâî karakterlerinde deform yapabilir.

Dağların tektonik teşekküllerini

meydana getiren hadisat (Orogenès) esnasında bir kalker tazyik neticesinde nefis bir mermer halini iktisabeder.

Bir sahanın depo veya limonlu, sedimanlı kalker ve kalker de tekrar kristalleşerek ($\frac{ca}{3}$) Mermer olur.

Bu esaslar içinde Konya çevresinde müteaddit mermer çeşitleri bulunur.

Buna müşabih tipler Çayırbağı ve Loras dağlarında mevcuttur.

Altınapa mermerleri muazzam katlantılardır. Mermer yatakları büyük tazyiklarla tebdili mevki etmişler ve kırılmışlardır.

Kalkerlerin şekil değiştirme zamanlarında, kis ve kil gibi elastik kabiliyetleri yoktur.

Kisler, plastik kabiliyetlerinden dolayı katlanabilirler. Bir kalker yığınının gelince, büyük teşekkül evenömanları sırasında sertlikleri dolayısıyla kırılır ve parçalanırlar.

Altınapa boğazında inşası mutasavver baraj münasebetiyle yapılan jeolojik tetkikat esnasında büyük yatakların mevki değiştirme, karışık katlanışlar - (les plissements compliqués,) ve bir kelimeyle çok çatlaklı, mermer oldu-

ğu neticesine varılmıştır.

Şekil değiştirme dolayısıyla hasıl olan şist ve filad istihalelerinde birinci materyel kil (argile) dir.

Konya civarındaki dağlar muhtelif renkli şistler ve filadlardan vücuda gelmiştir. Bilfarz, Lâdik ve Hatıp mintakası yapraklaşmış filadlar (Phylades feuillés) dir.

Mermerler, şistler, filadlar ve diğer taş tipleri böylece metamorfik taşları teşkil etmiştir. (Umumiyet itibariyle şist kristalen (schist cristallins) .

Bir jeoloji devresinde (Ortaçağ) mukavemetli bir surette meydana gelen eski röliyefler, Konya çevresinde yalnız bu tiplerden vücut bulmuştur.

Geniş havzada ve alçalmış mntakada hasıl olan sedimanları müteakip nisbeten genç jeolojik tabakat meydana gelmiştir. (Bilfarz ovanın pliyosen sedimanları gibi) .

III. sediman faslında işaret ettiğim bu tipler, Sille mağmalarının Tektonik vakıalarına iştirâk ile arzın sathını tazyik ederek şist kristalen ve sedimantı [1] teşkil etmiştir.

Böylece Takkeli Dağın hilkatı de anlaşılır.

[1] Sedimanteri ? K.

Mareşal Moltke'nin Şark Hatıratından Konya'ya Aid Satırlar

Meşhur Alman Mareşalının Mahmud II. zamanında Türk ordusunda hizmette bulunduğu malûmdur. Mısırlı İbrahim Paşa ordusuna karşı giderken Konya'dan geçen Moltke'nin Hatıratından Konya ve havalisine aid kısımları bazı haşiyelerimizle naklediyoruz.

Muhtelif devirlerde Konya'dan geçen eçnebilerin görüşlerini de sırası geldikçe koyacağız.

M. Mes'ud Koman

Aksaray ile Konya arasındaki ova karadan ziyade denize benzer. Otuz fersahlık bir saha dahilinde ne bir ağaç, ne bir çay, ne bir göl ve hatta ne bir ev, ne de bir tarla görülmez. Böyle düz ova ömrümde gormedim. Serap neticesi olarak uzaktaki eşya büyük ve yakın gözüküyor. Siz üzerine gittikçe anın uzaktaki uzaklaştığını görürsünüz. Öyle ki üç dört fersah üzerine yürüdünüz bir şeyden bilfarz üç dört fersah tebaüt etmiş gibi olursunuz.

Yerde bir ot var ki hayvanların nali altında çiğnendikçe gayet güzel bir rayiha neşrediyor. Konyada bu otan bir yağ istihsal ederler ki ben gül yağına tercih ettim [*]. Toprak, tuz ve güherçile il meşbu, sudan kat'iyen

mahrum olduğundan ziraat madun hükmündedir. Ovanın ortasında bir sazlığın fazla suyunu tuzlu Koçhisar gölüne nakleden ince bir sudan başka akar su yoktur [**].

Ovanın ötesinde berisinde yayla tabir olunan; Türkmenlerin yazın koyunlarını otlattıkları yerlerde birkaç çadıra tesadüf olunur.

Kışlak; Kış mevsiminde Türkmenlerin ve hatta askerlerin barındıkları yerlerdir, Çünkü askerler yazın çadır altında ikamet ederler.

Koçhisar gölünün yanında cesim bir kervansaray mevcut olup kapısı, cesamette, san'atta İstanbul camilerinin tek mil kapılarına faiktir. Lâkin bu kapının arkasında çıplak havludan başka bir şey yoktur. Vaktile mevcut olduğu asarından istidlâl edilen iki sıra kubbeli dehlizler yerine balçıktan bir kubbeceğiz bu kervansarayın yegâne melceini teşkil eder. O mükemmel kubbelere altında külliye mikdarda

[*] - Mareşal Moltke'nin bahsettiği bu ot kekik olacak. Ancak gül yağına tercih edisi biraz tuhaf.

[**] - Aksaray'dan geçen Aksu'dan bahsetmek ister.

deve gübresi yığılmış. kışın odun ve kömür makamında istimal edilecek. vasi ovalarda yolculara rehberlik eden dağlardır. Bilfarz Hasan Dağı'nın iki zirvesi Konya'nın mevkiini tayin için sabit ve layetegayyer bir alâmettir. Bu tepelerin eskiden volkan olduğu kaviyen meczumdur. Birisinin zirvesinde geniş bir fetha, bir menfez olup içinde gayet sivri bir mahrut vardır.

Bu ovada bir diğer büyük kervansaray da, Obruk denilen mahalde üç yüz kadem kutrunda ve bir göl kenarında kâindir [***].

Otuz sekiz saat atla katedip zikrettiğim iki kervansaraydan maada meskûn yerini görmediğimiz bu ova kadar beni seyahatlerim esnasında yormuş olan bir yolculuk hatırıma gelmiyor. Nihayet şükür Allaha uzakta Konya'nın minarelerini gördük.

Türk şehirleri içinde Konya kadar harabeye yakın bir memleket hemen yoktur. Burasını zamanın desti bîemanından ziyade insanlar, kendi sekenesi harap etmiştir. Burada bir asrın mebanisi mutlaka asrı sabıkın enkazı ile meydana getirilir. Bilfarz Greko-Romen devrinde mabetlerin enkazından kiliseler bina ettiler. Türkler geldi, kiliseleri camiye tahvil etti. Şimd ise camiler harap bir halde bulunuyor.

[***] Mareşal Moltke'nin söylediği Obruk Kervansarayı çok büyük bir binadır. Selçuklular tarafından yapılan bu hanın kitabesi yoktur. Gayri islâmî devirlere ait bir çok yazılı taşlar ve diğer âsâr bu hanın inşasında kullanılmıştır.

İzzüddin Keykâvus I. in cülusundan sonra Konya'ya gelirken şehrin büyüklerinin, tüccarlarının ve yüze gelenlerinin kağınlarla, sazlarla Obruka kadar giderek Sultanı karşıladıklarını Türkçe Tevârihi Âli Selçuk yazmaktadır.

Yüzlerce burç ile müzeyyen yüksek bir duvar, harabezar ıtlakına bihakkin seza bu ıssız ovada vasi bir meydan ihtiva eder. Duvarın terkibatına nasârânın mabetleri, hiristiyanların mezarları, Rum ve İranilerin mebanisi, Cenevizlerin haçları, Romalıların kartalları, Arapların arslanları dahil olmuş ve herbiri bir fikri intizama tabi olmıyarak öteye beriye serpiştirilmiş. Şehrin ortalarında kâin tepenin üzerinde hiç şüphesiz vaktile akropol mebni idi. Bu tepe üzerinde bir kaç cami ve Bizanslar tarafından inşa edilmiş bir kilise harabesi meşhuttur. [*] Bu tepenin Konya'ya nazareti kâmile olduğu camiler, kubbeli hamamlar, daha henüz yangından kurtulmuş benzien mahalleler hep ayak altında kalır. Yeşillik olarak uzakta Silile köyü bağları görülür. Konya'da nesli ahir tarafından bir kışladan maada birşey vücuda getirilmemiştir. [**]

Yeni Konya surların haricinde olup elyevm madum büyük bir şehrin büyükçe bir mahallesi hükmündedir.

Kanya Valisi Hacı Ali Paşa beni hüsnü kabul etti. [***]. Külek boğazına doğru vaki olacak seyahatimde vilâyetin mülkî valisi Eyyup Paşa'nın dahi refakatimde bulunması arzusunun izhar ettiğinden Konya'da bir kaç gün

[*] - Çok sonra bir mescide çevrelmiş olan bu kilisenin üzerine Abdül'aziz devrinde bir de saat kulesi yapılmıştı.

[**] - Konya'nın dışında Kadı Abdürrahman Paşa tarafından hükümet konagi olarak yaptırılan ve elyevm topçu kışlası olan binadır.

[***] Hacı Ali paşa, Çerhacı Ali Paşa namıyla şöhrat bulmuştur. Kendisi esasen Konyalıdır. Bu civarlarda halk ile epeyce uğraşmış ve mukavemetle karşılanmıştır.

geçirmiyem mecbur oldum. [****].

Hareket edeceğim anda muhterem Paşa bana bangeri Ermeni yedile dört kise akça irsal eylemiş. Bir para kabul etmediğimizden bu hediye teşekküratımla beraber Paşa Hazretlerine iade eylesini Ermeniden rica ettim. Sarraf bu vazife ile diğerini tavzif etmeğimi, zira kendisinin tabanlarına düşmanlığı olmadığını beyan etti. Sarrafa nazaran iadeyi Paşa, parayı az görmüşüm gibi telâkki edecekmiş. Paşaya ben kendim müracaat etsem, Avrupalıların bilfarz iki yüz filorin nakt kabul etmeyip iki yüz filorinlik bir saat veya tabaka veya sair bir hediye kabulde izzeti nefislerine giran gelecek birşey bulunmadığı farklarını güç ifham edebileceğimi anladığımdan ve bir haber de göndermesem prraların sarrrfa yarayacağından emin bulduğumdan hediye maatteşekkür kabul ve hemen herkesin gözü önünde tercüman ve uşaklarıma tevzi ettim. Hazırın bana deli dediler. Mesele de hallolundu.

Konya'dan çıktığımızda bir gün bir gece, evvelce bahsettiğim ıssız ovayı katederek ertesi akşamı Ereğliye vardık.

Ereğli; ağaçlıklar arasına gömülmüş ufak bir dağ eteğinde kâin şirin bir şehirdir. İçinden ufak bir çay geçer ki çorak ova içinde uzun müddet cereyanı suyunun tadını kaçırmaz ve nihayet bu su dahi bir sazlık içinde müntehi olur.

[****] - Eyyub paşa, Nizamı cedide girmiş ve Avrupaya tahsile gönderilip bir zaman Konya'da Mirliva iken ikinci defada vali olarak gelmiştir.

Bu şehrin Ereğli tevsimine sebep orada mevcut sıcak su menbalarıdır ki vaktile bu menabii harre her yerde Herkül'ün ismine izafe olunur. Eski Ereğliden elhaletühazihi mevcut bir iki direk başlığından başka bir nişane göremiyoruz.

Ereğliden sonra Ova yavaş yavaş daralmağa ve bir vadi şekline tekalübe başlar. Sağda Bulgar Dağı silsilesi bir duvar gibi yirmi fersahlık mesafede fasılasız yayılır. Bu silsile Adana'yı Küçük Asiya kıt'asından ayırır. Suriye ile Anadolu arasında hattı ittisali bir tek boğaz teşkil eder. Bu boğaz Keyhüsrev, Kisenofon, Büyük İskender zamanlarında ne kadar tarihî ve askerî ehemmiyeti haiz ise şimdi Mısulî İbrahim Paşa zamanında da aynı ehemmiyeti haizdir. Ticaret ve münasebatı akvam noktai nazarından ise Boğazın ehemmiyeti varestei tezkârdır.

Bizim arkadaşlardan yüzbaşı F. Vaktile garp ordularının İran, ve Hindistan'a karşı icra ettikleri seferlerde mutlaka ihtiyara mecbur oldukları bu yolu beş sene evvel olduğu gibi bu defa dahi garbı istilaya hazırlanan Mısır askerine karşı sedde me-mur edilmiştir.

Ulukışlada Osmanlı memleketlerinin en cesim kervansarayını gördüm. Bu hana, her levazımıyla bir alay süvariye yerleştirmek mümkündür. Bir asırdan beri tamir görmediği halde hanın yine pek harap bir halde olmadığına bakılırsa ne kadar ihtimam ile meydana getirildiği zahir olur. Bu kervansaray vaktile bu tarikin haiz olduğu ticarî

ehemmiyetin bâhir bir burhanıdır. [*]

Elyevm bu yol metrûk olup nadiren üzüm veya kömür yüklü bir kaç ester kafilesine tesadüf edilir.

[*] - Evliya çelebi; seyahatnamesinde Cild. 3, Sahife 38 de bu han hakkında şöyle de yor:

« Gâya bu han bu şehrin kal'asıdır. Yüz

yetmiş ocaktır. Başka hamam odalığı, develiği üç yüz tavla at alır ahır, haremi ortasında büyük bir havuzu, bir kileri ve bir imareti darül'itami var. Her akşam ocak başına birer bakır sini ile beşer tas buğday çorbası, beşer ekmek, birer şem'i ruğan, ve her at başına birer torba yem verilir. Nimeti mebzul, vakfı metin bir hayrattır. Sahibülhayratı Öküz Mehmet Paşa namıyla meşhur olup Haleb'de Bekriler cenbinde bir asitanei cihannümada medfundur. »

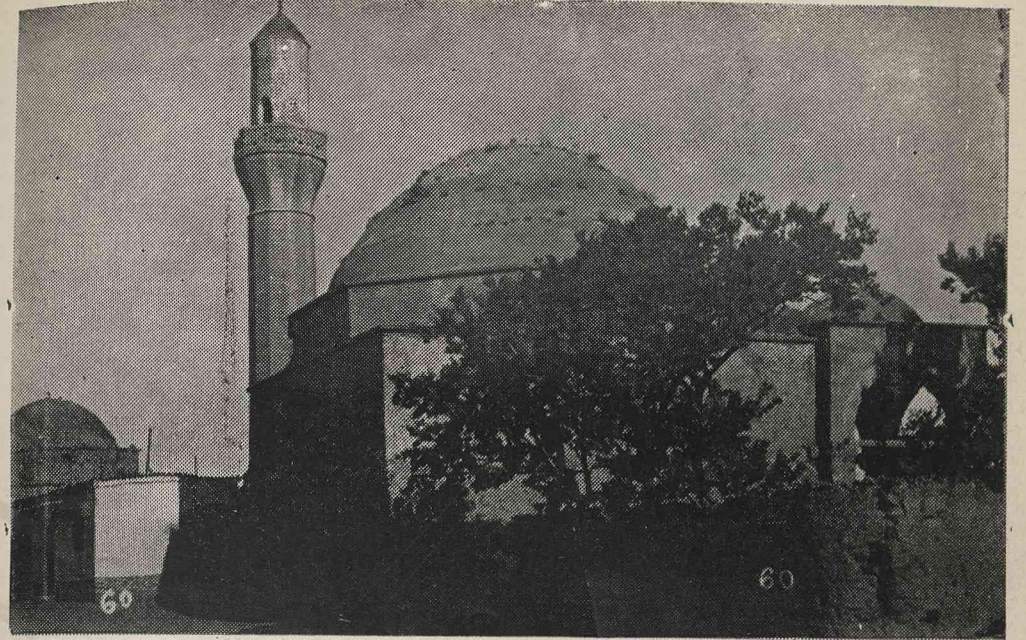
KONYA'DA TURSUN OĞLU CAMİİ

M. FERİD UĞUR

Kolordu binasıyla Fahreddin Paşa parkı arasındaki caddeden istasyona doğru giderken sol kolda minareli bir cami görülür. Buna bazıları Tursun Fakı Camii derlensede doğru olmayıp Tursun oğlu Camii olduğu tahakkuk etmiştir. Şimdiye kadar yazılmamış olan bu camiden biraz bahsedelim:

Camiin caddeye açılan kapısından önu parmaklıklı bir avluya girilir. Avlu vaktile çok geniş iken soldan, sağdan vukubulan tecavüzlerle bugün yarım dönüme inmiştir. Avlunun niha-yetinde ve karşısındaki cami binasının önünde üç kubbeli bir rivak vardır. Kubbeler taştan masnu sivri yahud armudî kemerlere, kemerler de önden dört adet yuvarlak mermer direğe dayanmışlardır. Sütunların gerek ayaklık ve gerek başlıklarında mimarî tezyinat ve tecsimat yoktur. Bizans yahut Roma harabelerinden nakledildikleri, üzerindeki silik Rumca yazılarla biçimlerinden anlaşılmaktadır. Kemer kavislerinin uçları birbirine ufkî ağaçlarla bağlanmıştır. Caminin asıl kapısına giden yolla ikiye ayrılan ve yerden biraz yüksek olan rivakın her bir kısmının boyu 4,95 ve eni 4,30 metredir.

Aralık yolun genişliği de 2,40 metredir. Caminin içi murabbaa yakın bir sahından ibaret olup üzerinde büyücek bir kubbe vardır. Bu kubbenin duvarlala birleştiği köşe kısımlarında ufak birer rubu kubbeyi andıran mücessem tezyinî şekiller vücuda getirilmiştir. Hariçten bariz bir surette görüldüğüne göre kubbenin kasnağı esasen sekiz dililidir. Duvarlarında, mihrabında ç'niye, oyma ve yontma işlerine dair bir şey yoktur. Üçü küçük ve altısı büyük olmak üzere dokuz pencereden ziya almaktadır. Küçük pencerelerin üstleri mukavves, büyüklerin üstleri düzzdür. Tışından yapılan bir ölçüye göre Camiinin boyu 11,90 metre kadardır. Minaresi tışarıda ve batı cihetinde olup mihrap duvarına bitişiktir. Yerden dört metre kadar olan kısmı yontma taştan ve üstü tuğladan yapılmıştır. Şerefesinin korkulğu beyaz gödene taşından inşa edilmiş ve oyma tezyinat ile süslenmiştir. Kûlahına yakın yerlerinde küçük panolar görülmektedir. Caminin beden duvarları da kısmen taş ve kısmen tuğladır. Kubbelerinin üzerleri vaktile horasan tabir olunan sağlam harçla sıvan-

Konya'da Tursun Oğlu Camii

miş iken sonraki tamirde âdi çamur sıvasıyla örtülmüştür.

Caminin rivakı altındaki kapısının üstüne konan 0,50 x 0,30 ebadındaki mermer taş üzerinde şu kitabe yazılıdır.

1 — İşbu camii şerif mururu zamanla müşrifi harap olmasıyla

2 — Taleben limerzatillahi tealâ Mecidiye zade Tahir Paşa

3 — Ve Ali Bey tarafından tecdiden tamir ve inşasına muvaffak olunmuştur.

1306

Bu gün önünden gelip geçenlerin gözlerini üzerine çeken bu Cami bundan 50-60 sene evvel Konya'nın Yıkık Mahalle tabir olunan pek harap ve ahalisi fakir ve perişan bir mahallesinde garip ve yıkılmağa mahkûm bir halde kalmış iken Konya eşrafından ve Rumeli beylerbeyliği payelilerinden Tahir Paşa ile [*] kardaşı Ali Ramiz Bey [**] taraflarından onarılmış ve avlusuna bir de şadırvan yaptırılmıştır. Tamirinden sonra Ali Bey, eski evkafı kâmilen mahv ve münderis olan bu camiye bir helvacı dükkânıyla bir dayhana (Tahinhane) vakfetmiş ve tevliyetini sağ kaldıkça üzerine almış, öldükten sonra da erkek çocuklarının aslahına bırakmıştır. Bunlardan kimse kalmazsa kardaşı Tahir Paşa'nın erkek evladlarının aslahına verilmesini şart koymuştur (vakfiyesine böyle yazdırmıştır). Fakat vefatından sonra oğlu Bay Mehmet Ramiz evkaf daireesine 200 lira ile çarşı içinde kendirciler sokağında bir dükkân vererek mezkûr

[*] - Vefatı tarihi . 1310 H. - 1892 M.

[**] - Vefatı tarihi 1345 H. - 1926 M.

helvacı dükkânıyla tahinhaneyi geri almağa muvaffak olmuştur.

Osmanlı mimarîsi tarzında kurulan bu caminin ilk banisi kimdir ve hangi tarihte inşa olunmuştur?. Yukarıda söylediğimiz gibi bazıları bunu Tursun Fakih'e izafe ederler. Hatta bundan bir kaç sene önce avlusunun bir köşesinde bulunan kabirlerden birisinde Tursun Fakih'in medfon olduğunu söylerlerdi. Meşrutiyet devrinde Konyada yapılan Osmanlı istiklâli ihtifallerinden birinde bu cami ziyaret edilerek Tursun fakih'in kabri farz ve tahayyül olunan bir kabrin etrafında nutuklar söylenmiş ve müşaruüleyhin ruhuna fatihalar gönderilmiştir. Bu yanlışlık Tursun Fakih'in aslan Karamanlı olmasıyla beraber isim benzerliğinden ileri gelmiştir. Ben mevcut kabirleri inceledim. Onların taşlarında Tursun adına tesadüf edemediğim gibi defterime geçirmeğe biraz lââyık gördüğüm yegâne kitabe de şudur.

Fi N.

1281

- 1 — Melâmet hırkasın giydik
- 2 — Visali yari biz bulduk
- 3 — Cemalin bahrine daldık
- 4 — Gelen alsın bu meydanı
- 5 — Güruhu nazeninden Hacı
- 6 — Mehmed ismidir isimim
- 7 — Kemer beste ve lâkin Hay-
- 8 — der-i kerrari hoş bulduk
- 9 — Dilersen fatiha ihsan
- 10 — la yad eyle ihvanım
- 11 — Feramuş eyleme kalbinde biz
- 12 — Meydanı hak bulduk.

Demek oluyor ki bu kabirler caminin tesistnden çok sonra meydana gelmişlerdir.

Osmanlı devletinin kuruluşunda az çok yardımı dokunan ve ilk istiklal ve bayram hutbelerini okuyan Tursun Fa-

kih'in [*] nerede gömülü olduğunda ihtilâf vardır. Bazıları Eskişehir'de medfun olduğunu söylüyorlar. Bir takımları da Bilecik'le Söğüt arasındaki (Küre köyü) yanından geçen cadde kenarında yattığını rivayet ediyorlar.

Konya'nın yaşlı başlı ihtiyarları bu camiye Tursun Oğlu camii dedikleri gibi 971 tarihli bir mahkeme sicilinde de şöyle bir kayıt vardır. «Merhum Tursun Oğlu mescidi minaresi vakfından Abdullah bin Durmuş üzerinde elli altın bulunduğu . . . » şu halde bu cami ya Kanunî devrinde ve yahut daha evvelki devirlerde yapılmıştır. Tursun Oğlunun hüviyetini aydınlatacak vakfiyemiz yoktur. Ne vakit ve nerede öldüğünü de bilmiyoruz. Evkaf dairesindeki defterlerde bu isme dair bir yazı bulamadık.

Konyadaki Tursun fakih camiinin Yıldırım Bayezid tarafından tevsiyan inşa edildiğini Bay İbrahim Aczi arkadaşımızın bana kendi el yazısıyla yazıp verdiği Şikârı Tarihinde okumuştum. asıl nushasında olmadığı halde bu sözü nereden aldığını geçenlerde kendisinden sordum. Bana Karaman kasabasında satın aldığı Fıkihtan Muhtar adlı yazma bir kitab getirdi. Onda şöyle bir yazı gördük:

«Ve minelfevaid: Vaktaki mahrusei Bursa'da Selatini Ali Osmandan Yıldırım Han bir cami inşa ettirmeğin ittisalindeki mukataalı bir zimmî evi için allâmei zaman Şemsüddinil'fenarî [**] Yıldırım Han'a gücenmeğin di-

[*] - Tursun Fakih Şeyh Edebalî'nin damadı ve Osman Gazinin bacanağıdır. İlk istiklal hutbasını (1299 M.) Karacahisarda okumuştur.

[**] - Fenarî Şemsüddin Mehmed bin Hamza: Büyük bir Türk âlimidir. Tahsilini Anado-

yanı Karaman'a gidüp Karaman Oğlu Alâeddin Bey kenduya hayli riayet etmekle evvelâ Lârende de bir medrese yapup kenduya bin akça, Halife ve Danışmendlerine beş yüz akça vazife tahsis eyledi. Badehu medinei Konya'da iç kal'a da Babı Sultanî civarında Tursun Fakih-i Karamanî zaviyesi kurbünde vakti yesirde bir hankahı âli bina ettirüp allâme Şemsüddinil'fenarî için dahi ittisalına bir beyti musaykal vaz ettirmeğin nice eyyam Şemsüddinil'fenarî neşri ülum eyledüğü misillü meşhûr fatiha tefsirini burada ikmalî ba kemal eylemeğin bade zaman Yıldırım Han, allâmei mezburu tarafımıza gonder deyo Alâeddinden iltimas eyleyüp Şemsüddinil'fenarî barizayı tarafeyn azimi mahrusei Bursa olup Konya'da halifesinden Hacı Paşa kalmağın liseneti isneyn ve tis'in ve seb'a miede Yıldırım Han [*] bir azîm leşkerle Konya üzerine gelüp mevsimi hasad olmağın ba adlû dad Konya'ya girüp ehli belde ez dil-ü can hayli mesrur olup zehi Sultanî âdil deyüp ferdası yevmi Cuma olmağın edayi ferizai cum'a için kibarü siğar bütün ehli belde Tursun Fakih mescidine cemolup lâkin mescidi mezbur sağır olmağın etraf ve eknafı cemaatı evferle müzdeham olmağla Yıldırım Han namına Medinei Konyada ibtida hutbai beliga okunup badehu emri Yıldırım Han'la mescidi mezburun harçlı olarak tevsiine

lu ve Mısırdaki yapmıştır. Babası Mevlâna Hamza Konyalı meşhur mütesavvif ve âlim Sadrüddin'in halifelerinden idi. Müellefatı yüzü mütecavizdir. (834 H. - 1430 M.) yılında Bursa'da ölmüştür. Vefatında on bin mücellid kitabı çıkmıştır ki o zamana göre pek büyük bir irfan haznesidir.

[*] Yıldırım Han (791 H. - 1388 M.) de tahta oturmuş ve (805 H. - 1402 M.) de ölmüştür.

ferman buyurulmağın yapıp önünde vasi bir musalla dahi ihdas olundu. Sene selase ve tis'in ve seb'a mie deyu hanikahı fenarî'de ilmihal olunub badehu Mahrusei Bursa'dan gelen yazılı taş dahi cidarı mescide vazolunmuş iken bade mururu dühurla Karamanîler tarafından bu kitabe müzeyyen çâk idilüb ve Hasan-ı Dira'zın Konyayı yağmaladığı hinde Tursun Fakih Camii samana ihrak ve fenarî zaviyesinin çardağı dahi hedmolunmuşdur deyu biibaretihî hâlâ kasabai Lârende'de Fenarî medresesinde Kitabül'iber'de manzuru hakiranem olmağın işbu mahalle naklolundu. Ketebuhu lisenti selase aşer ve miete ve elf.

Fi gurrai R.... Elmüderriş bimedreseti Paşa.

Fil beldeti Lârende, Elhaç Musa bin Süleyman».

Konyada Alâeddin tepesinin batısında Pinari mahallesinde Pinari yahut Hâcegi Mescidi [*] adlı alelâde bir mescit vardır. Takriben 12 metre bo-

[**] - Hâcegi : Zengin bezirgân. Bedestan Hâcegisi : bedestan ağası, kethüdası.

yunda ve 6 metre eninde, altı taştan ve üstü kerpiçten mamul ve sakfı düz örtü olan bu mahalle mescidine eskiden (Tursun Fakih Mescidi) denildiğini söyleyenler vardır. Elde vakfiyesi olmadığından vakfı hakkında kaydı malûmata destres olamadık. Eski Konya Bimarhanesiyle Zevle Sultan mescidinin, İnceminarenin, Şadi Bey Mescit ve hamamlarının bu cihette ve birbirine yakın olmasına bakılırsa vaktile bu semt Konya'nın en mamur yerlerinden madut imiş. Bu gün bir kaç ev istisna edilirse acıklı bir manzara arzeder. Meramdaki Karagöz Değirmeninin ondört kıyye itibar olunan hasılatından sekiz sehmi bu mescide aid idi. Bundan başka (Hocacıhan) da [*] on altı dönüm kadar tarlası vardı. Tarlanın icarını imam alıyordu. Değirmen hissasının mülkiyeti ahiren beşbin lira mukabilinde satıldı. Tarla da Evkaf idaresi tarafından zabtolundu. Şimdi imamına Evkaf müdürlüğünden muayyen bir para verilmekte ve içinde üç vakit namaz kılınmaktadır.

[*] - Hocacıhan : Konyanın batı cihetinde bir köy olup üzüm bağlarıyla meşhurdur.

Tarihî Not:

HUSBE VE İHTİSAB [1]

Bu kelimenin veya kelimelerin aslını anlamak faideleridir. Muhtesip şekline girer. Biz bunu Sühreverdî'nin (Tahrirül'ahkâm) adındaki eserinden alıyoruz.

Husbe'nin hakikati emr bilmaruf ve nehy anilmünkeri uhdesine almaktır. İslâmın eski devirlerinde bu vazife bazan kazânın bir fer'i idi, bazan da saltanatın fer'i telakki olundu.

Husbe'yi deruhde edenler için muk-tazi şartlar:

Müslüman olmak, âdil olmak, âlim olmak, maddî kudrete sahip olmak, münkeratı ve âmmenin maslahatlarını bilmektir.

Vazifeleri şunlardır:

1 — Sırf hukukullahı tealluk eder. Vacibâtı ihlâl edenleri; meselâ: Taha-reti, salâti Cumayı, cemaatı terkeden-leri, münkeratı irtikâp edenleri; Me-selâ, Memnu şeyleri içenleri, keşfi avret edenleri görür, bilir ve bunları icabına göre zecr ve tecziye eder.

2 — Sırf hukuku ibada aittir. Öl-çeklere, arşınlara, ölçülenlere, tartılan-lara, arşınlananlara, bütün hırfet ve sa-n'atlara bakar; Bozuklarını düzelttirir, eksikliklerini tamamlatır; aynı zamanda ilâca müteallık içmelere, mürekkebata, müfredata, simsarlara, tellallara, san'at erbabına, mecralara, lağımlara, mem-balara, yollara yerli ve yabancı tacir-lere, narhlara bakar.

3 — Allahın ve kulların müşterek oldukları haklar: köle ve efendiler hak-ındaki ahkâmı şer'iyeyi takip eder. Ehli zimmete bakar, onları müslüman-lardan ayırt eden şeylerle mükellef tutar. Menolundukları şeyleri mene-der. Kendilerine zulüm edilmesine ma-ni olur. Taziri vacip olanları içtihadına göre tazir eder.

4 — Hususî ve umumî vakıflara bakar.

5 — Yetimlere, abdallara, mecnun-lara ve onların işlerine, kefil ve vasi-lerinin hallerine bakar, icap edenleri tecdit ve tebdil eder.

6 — Askerlik meselesidir.

Anlaşılyorki şeriatin bütün ahkâmı-ny icra ve tenfiz eden bir racüldür. Son-raları Çarşı Ağası menzelesine inmiştir. Daha doğrusu vazifeleri inkısam eyle-miştir. Yukarıdaki altı maddelik ah-kâm bir hükûmeti islâmiyenin vazaifi esasiyesidir. İslâm hükûmetlerinde din ve devletin karışması meselesi bu u-sulden neş'et eder hükümdarlar mad-detten kuvvetli oldukları zaman bir takım masalihi diniyye ile meşgul ol-mıya tenezzül etmezlerdi. Zayıflaşık-ları zaman dinî teferruata el uzattıkları görülür. O zaman islâm nazarında tam bir sultanın bu gibi avamfiribane me-selelere temasla nazarlarda tebarüz deçeğini zannederler. Bu za'f hükû-met ve Saltanatın sarıklılar tarafından takdir veya takbiha maruz kalmasını intaç ettirdi. Bu hal, her zaman tarih sahifelerinde takip olunabilir.

İstanbulun fethini müteakip bu mu-vaffakiyeti Molla Guranî'nin duasına, Ak Şemseddin'in kerametine verenlere karşı fatih: Ne onun ne bunun netice-sidir, kılıncın kuvvetile olmuş bir ne-ticedir demiştir.

İhtimal ki zaferden önce onlar hak-kindaki hurafelere, itikatlara hürmet-kâr davranmıştır.

[1] İstanbul sayısları ustası Bay Halil Edhem tarafından Tomanbay'ın Çorlu'da bulunan bir kitabesi vesilesile yazdıkları kıymetli eserde Husbe deye hareketlenmiştir. Doğrusu da bu olsa gerektir. Bu kitabede Husbe vergisini'n İskende-riye ve havalisinden kaldırılmış olduğu mez-

Konya

Faideli Eserler:

Eşref oğulları tarihi ve Beyşehir kılavuzu

Müellifi: Memduh Yavuz Süslü

Konya'mızın yetiştirdiği kıymetli ve çalışkan gençlerden Şerefli Koçhisar merkez okulu öğretmeni Bay Memduh Yavuz Süslü'nün neşrettiği bu eser em-salinin teaddüdü arzu olunan pek faideli çalışma mahsullerinden biridir. Eseri bir taraftan Beyşehirin tab'î coğrafyasıyla, idarî, içtimai ve iktisadî vaziyetini ve bilhassa irva ve iska işine dair tafsilatı kafiyyeyi, diğer taraftan kasabanın tarihî vaziyetini ve hassaten Selçukîlere halef olan tavaifi mülûkten « Eşref oğulları » tarihini ve onlardan kalma abideleri pek güzel bir surette icmal, tarif ve tavsif etmektedir.

Eser Konya'da « Babalık » matbaasında basılmıştır.

Konya'daki Eti tapınaklarından Eflâtun pınarı ve Gargara İkiz İn Eti tapınağı

Müellifi: Gaffar Totay Salgır

Değerli muallimlerimizden Bay Gaffur Totay Salgır son senelerde iki eser vücuda getirmiştir. Bu eserleri Konya'nın garp, cenup ve şarkı cenubî havali-sinde dağlar ve derelerde bin türlü zahmetler ihtiyar ederek vücuda getirmiştir. Eserlerin mevzuu Etiler zamanından kalma âbideler ve mabetlerdir. Bunlardan bazıları; mesela Ermenâk İlçesinin Gargara Köyü'ndeki « İkiz İn » mabedi şim-diye kadar hiç bir eserde görülmüş değildir. Bay Gaffur Totay Salgır'ın bu him-metleri cidden şayanı takdirdir. Eserler: Konya'da Haşim matbaasında basıl-mıştır.

Konya

Tutarı (20) Kuruřtur

Yeni Ses Basımevi — Konya